

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

The journal covers a range of research topics in economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР**РЕДАКЦІЙНА
КОЛЕГІЯ**

А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф.

Т. О. Мурована, канд. екон. наук, доц., відповідальний секретар (Україна);
С. Х. Аггелопулос, д-р наук, доц. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф.
(Туреччина); В. Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України;
Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф.
(Литва); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); М. Зінельдін, д-р наук, проф.
(Швеція); Г. Заротіадіс, канд. наук, доц. (Греція); Р. С. Сербу, канд. наук,
проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); А. Москардіні,
д-р наук, проф. (Велика Британія); С. Нате, канд. наук, проф. (Румунія);
В. Поліменіс, д-р екон. наук, проф. (Греція); Н. І. Гражевська, д-р екон. наук,
проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий,
д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф.
(Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); О. Д. Рожко, д-р
екон. наук, проф. (Україна); М. ван Рооїджен, д-р наук, проф. (Велика Брита-
нія); М. В. Ситницький, д-р екон. наук, доц. (Україна); А. О. Старостіна, д-р
екон. наук, проф. (Україна); Г. О. Харламова, д-р екон. наук, доц. (Україна);
Б. Христос, проф. (Греція); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна)

Адреса редколегії

к. 701, економічний факультет,
вул. Васильківська, 90-а, м. Київ-22, 03022, Україна
☎ (38044) 521-32-27; E-mail: bulletin.economics@gmail.com
Web: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua>

Затверджено

Вченою радою економічного факультету
15.12.20 (протокол №6)

Атестовано

Внесено до Списку друкованих періодичних видань, що включаються до
Переліку наукових фахових видань України (категорія "Б")
Наказом Міністерства освіти і науки України
17.03.2020 № 409

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13

**Засновник
та видавець**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".
Свідоцтво внесено до Державного реєстру
ДК № 1103 від 31.10.02

Адреса видавця

6-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна;
☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28

**Журнал входить
до наукометричних баз /
Abstracted and Indexed:**

ERIH PLUS, OUCI, PИHЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory,
Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2019 = 100),
CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search,
Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories
(ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS,
EconPapers, Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National
University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, DOAJ, ProQuest, Citec,
RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5),
Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network,
Scientific Indexing Services, Open Academic Journals IndexGIGA Information
Centre, WoS ESCI (under evaluation), Cabell's, Scopus (under evaluation) etc.

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-2667

ECONOMICS

6(213)/2020

Established in 1958

The journal covers a range of research topics in economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems.

For researchers, practitioners, teachers and students.

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестраховування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

CHIEF EDITOR	Prof. Anzhela Ignatyuk (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Assoc. Prof. Murovana Tetiana, Executive Editor (Ukraine); Prof. Stamatis Aggelopoulos (Greece); Prof. Hami Alpas (Turkey); Prof. Hrabrin Bachev (Bulgaria); Prof. Christos Batzios (Greece); Prof. Victor Bazylevych (Ukraine); Prof. Oleksandr Chernyak (Ukraine); Prof. Greta Druteikiene (Lithuania); Prof. Nadezhda Grazhevskaya (Ukraine); Assoc. Prof. Ganna Kharlamova (Ukraine); Prof. Galyna Kupalova (Ukraine); Prof. Ihor Lyuty (Ukraine); Prof. Alfredo Moscardini (UK); Prof. Silviu Nate (Romania); Prof. Svitlana Naumenkova (Ukraine); Prof. Vassilis Polimenis (Greece); Prof. Ruslana Pikus (Ukraine); Prof. Oleksandr Rozhko (Ukraine); Prof. Răzvan Sorin Șerbu (Romania); Assoc. Prof. Eduard Stoica (Romania); Assoc. Prof. Maksym Sitnicki (Ukraine); Prof. Alla Starostina (Ukraine); Prof. Ksenia Vitale (Croatia); Prof. Maurits van Rooijen (UK); Prof. Grigoris Zarotiadis (Greece); Prof. Mosad Zineldin (Sweden)
Editorial address	off. 701; Faculty of Economics, 90-A, Vasyl'kivska str., Kyiv, 03022, Ukraine; ☎ (38044) 521-32-27; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine (Protocol #6 of 15 December 2020)
Accreditation	Listing in the Periodicals List, which is included in the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Category "B") Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 03/17/2020 # 409
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University". Certificate included in the State Register ДК № 1103 від 31.10.02
Address of publisher	14, Taras Shevchenka blvd., Kyiv, 01601, Ukraine; ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; fax 239 31 28

ЗМІСТ

Красота О. Роль соціальної інклюзії у відновленні макроекономічної стабільності.....	6
Ситницький М., Кожухівська А. Ранжування роботодавців сфери ІТ та телекомунікацій за ознаками впізнаваності бренду.....	13
Ставицький А., Молоканова К. Моделювання якості життя населення в Україні та країнах Європи	20
Чеберяко О., Гнатюк О. Перспективи розвитку ґендерного бюджетування в Україні	31
Чередніченко Д. Вплив цінової дискримінації у вигляді знижок на конкуренцію: від звичайної торгової практики до механізму виключення конкурентів	41
Швець В., Михальська О. Стандартизація та гармонізація управлінського обліку й економічного аналізу в умовах перехідної економіки.....	48
Додаток 1 Анотація та література (латинізація).....	55
Додаток 2 Інформація про авторів	61

СОДЕРЖАНИЕ

Красота Е. Роль социальной инклюзии в восстановлении макроэкономической стабильности	6
Ситницкий М., Кожуховская А. Ранжирование работодателей сферы IT и телекоммуникаций по признакам узнаваемости бренда	13
Ставицкий А., Молоканова Е. Моделирование качества жизни населения в Украине и странах Европы	20
Чеберяко О., Гнатюк О. Перспективы развития гендерного бюджетирования в Украине	31
Чередниченко Д. Влияние ценовой дискриминации в виде скидок на конкуренцию: от обычной торговой практики к механизму исключения конкурентов	41
Швец В., Михальская Е. Стандартизация и гармонизация управленческого учета и экономического анализа в условиях переходной экономики	48
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация).....	55
Приложение 2 Сведения об авторах.....	61

CONTENTS

Krasota O. The Role of Social Inclusion in Macroeconomic Stability Restoring	6
Sitnicki M., Kozhuhivska A. Ranking of IT and Telecommunications Employers by Signs of Brand Recognition	13
Stavytskyy A., Molokanova K. Modeling Quality of Life in Ukraine and European Countries	20
Chebryako O., Hnatiuk O. Prospects for the Development of Gender Budgeting in Ukraine	31
Cherednichenko D. Effect of Price Discrimination in Discounts Form on Competition: Normal Trade Practices or Exclusionary Power Tool	41
Shvetz' V., Mykhalska E. Standardization And Harmonization Of Management Accounting And Economic Analysis In A Transition Economy	48
Annex 1 Extended abstract in English and References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription	55
Annex 2 Information about Authors (Meta-Data)	61

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ВІДНОВЛЕННІ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Обґрунтовано можливість використання соціальної інклюзії для подолання пандемії COVID-19 і спричиненої нею коронакризи. Розглянуто чотири ймовірні макроекономічні сценарії відновлення економіки: V-, U-, W- та L-подібний. Відновлення макроекономічної стабільності пропонується проводити через рівний інклюзивний доступ усіх членів суспільства до благ та ресурсів, зокрема економічних, освітніх та медичних.

Ключові слова: соціальна інклюзія; макроекономічна стабільність; коронавірус; коронакриза; соціальна ексклюзія.

Постановка проблеми. У кінці 2019 – на початку 2020 рр. глобальну макроекономічну стабільність у черговий раз було порушено. Україна та весь світ стикнулися із пандемією COVID-19 та глибокою економічною рецесією, що вплинули як на розвиток національних економік, так і на життя та здоров'я людей.

Ще у 2019 р., коли було зафіксовано безперервне зростання протягом попереднього десятиріччя найбільшої економіки світу – американської, коли капіталізація фондового ринку зросла майже на 3 трлн дол., коли волатильність валют перебувала на п'ятирічному мінімумі, відомі економісти і політики (зокрема, директорка-розпорядник МВФ Крісталіна Георгієва, фахівці Bloomberg та ін. почали робити невтішні прогнози щодо незворотності настання чергової кризи у найближчому майбутньому. Як спусковий гачок, що може порушити макроекономічну стабільність у глобальному масштабі, називали вибори в США, заворушення у Латинській Америці, побоювання з приводу торгових воєн, події навколо Ірану. Цей список додавали специфічні проблеми окремих країн, як-то: зростання дефолтів на китайському внутрішньому ринку облігацій, уповільнення економічного зростання в Індії тощо. Економісти застерігали, що світ неблаганно наближається до нової кризи, а її тригером можуть стати будь-які події. Проте таким "чорним лебедем" стало розповсюдження інфекції COVID-19 в одній окремо взятій країні – Китаї. Глобалізаційні процеси та відсутність кордонів допомогли спрацювати "принципу доміно", згідно з яким невелика зміна першого елемента ланцюга фінансових, економічних чи політичних подій призводить до аналогічних змін сусідніх елементів, які потім викликають подібні зміни наступних.

Більшість країн світу опинилися в умовах повної невизначеності через загрозу швидкого поширення хвороби, а тому різними способами намагалися її подолати. Уряди різних країн змушені активізувати роль держави у вирішенні поточних проблем, розробляти ймовірні сценарії відновлення загальноекономічної стабільності, закривати кордони, уживати заходів щодо соціального дистанціювання свого народу, проводити відповідну макроекономічну політику в поєднанні із безпрецедентними досі безпековими заходами системи охорони здоров'я. Проте пандемію і досі не подолано, економіки у рецесії, порушено макроекономічну стабільність.

Більшість економістів і політиків погоджуються з тим, що нова глобальна пандемія диктуватиме, як розвиватися економіці та як вести бізнес у нових кризових умовах ще багато років. Але кризи часто ставали причиною кардинальних змін та інноваційних підходів до вирішення нездоланих на перший погляд проблем. Тому на часі розглянути альтернативні підходи до відновлення макроекономічної стабільності, у тому числі

через упровадження у всі сфери суспільного життя соціальної інклюзії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання макроекономічної стабільності розглядаються, насамперед, у "Пакті стабільності та росту" (Stability and Growth Pact) [1], який є нормативним документом для 27 країн-членів Європейського союзу і який набрав чинності 01.01.1999. Цей пакт є спеціалізованою угодою, яка має на меті сприяти й підтримувати стабільність економічного, а також валютного союзу. Він формує чіткі фіксовані правила при проведенні фінансової або грошово-кредитної політики із урахуванням циклічності економічного розвитку. Ці правила діють автоматично на основі заздалегідь визначеного їх набору. Недотримання правил призводить до порушення макроекономічної стабільності.

Відомо, що виявом порушення макроекономічної стабільності є наявність криз як однієї із визначальних фаз економічних коливань. Увага до теорій циклів та криз з боку як закордонних, так і вітчизняних економістів традиційно зростає в періоди входження економік у спадну фазу розвитку. Так, Б. Бернанке, О. Бланшар, А. Грінспен, П. Кругман розглядають вплив негативних або позитивних ефектів від циклічних коливань на економічний розвиток, пропонують своє бачення реалізації заходів проциклічної політики, спрямованої на пом'якшення наслідків криз. А. Грінспен характеризує економічні спади як невід'ємну складову циклу ділової активності [2]. П. Кругман, лауреат Нобелівської премії в галузі економіки 2008 р., однією із першопричин криз вважає послаблення державних регуляторів [3]. О. Бланшар, голова Дослідницького департаменту МВФ, розглядає основні механізми застосування політики, необхідної для врегулювання існуючої кризи та її наслідків, а також превентивної політики, необхідної для зменшення ймовірності подібних подій у майбутньому [4].

Протягом 2020 р. проводяться численні дослідження як закордонними, так і українськими вченими впливу COVID-19 та спричиненої ним кризи на різні сфери суспільного життя. Зокрема, Ж. Бауер, Е. Бекен, К.-О. Зандер, Б. Шрайбер акцентують увагу на заходах, які мають здійснювати різні організації для відновлення своєї діяльності з урахуванням макроекономічних сценаріїв післяковідного розвитку [5]. Т. Брік та М. Обрізан розглядають вплив COVID-19 і карантинних заходів на ринок праці в Україні [6]. Окрім економічних досліджень, здійснюються і різноманітні соціологічні опитування, присвячені впливу пандемії COVID-19 на різні сфери життя громадян [7].

У той час, як проблемам кризового розвитку економіки як вияву порушення макроекономічної стабільності завжди приділялося достатньо уваги, феномен соціальної інклюзії залишається відносно новим для наукових досліджень, а термін і досі не має універсального

визначення. Лише протягом останніх чотирьох десятиліть інтерес інтелектуальної еліти звернувся до цього явища, хоча концепція соціальної інклюзії розвивалась паралельно з ідеями забезпечення соціальних прав і підвищення добробуту населення.

Загальнотеоретичні аспекти соціальної інклюзії висвітлені, насамперед, у працях таких закордонних учених, як Е. Аткинсон, Е. Марльє, Х. Сілвер, Е. Фелпс. Окремі її аспекти знайшли відображення у працях вітчизняних учених С. Бабенко, О. Балакірева, В. Дмитрук, Р. Жиленко, В. Звонар, Н. Ільченко, Е. Лібанова, Т. Попова, Т. Перегудова, І. Радіонова, Ю. Савельєв. Загальноприйнятим у сучасних дослідженнях є розгляд соціальної інклюзії як поняття, протилежного соціальній ексклюзії, що звужує її економічний зміст і не дозволяє розглядати як самостійну категорію. Такий підхід пояснюється тим, що концепція соціальної інклюзії дійсно бере свій початок із теорії соціальної ексклюзії, яка сформувалася на початку 70-х рр. XX ст. у Франції. Проте вже у 80-х рр. XX ст. концепція соціальної інклюзії охопила більш широку проблематику. Так, Х. Сілвер розглядав її з позиції відображення розриву соціальних і символічних зв'язків між окремими особами та суспільством, нездатності держави до встановлення солідарності [8, с. 538].

Реальне визнання значущості соціальної інклюзії та зміщення акценту в дослідженнях відбулося наприкінці 1980-х років, коли ця концепція була прийнята Європейським Союзом як ключове поняття соціальної політики і в багатьох випадках замінила концепцію бідності [9–15]. А під час Світового саміту із соціального розвитку (World Summit for Social Development) у 1995 р. соціальна інклюзія була визнана основною метою разом із цілями економічної політики урядів різних країн стосовно забезпечення повної зайнятості та зменшення бідності. Розвиток цієї концепції відбувався, головним чином, як реакція на кризу держави загального добробуту в Європі, що показала неспроможність на межі XX–XXI ст. вирішити актуальні соціальні й економічні проблеми суспільства, підтримувати макроекономічну стабільність.

Європейська Комісія у своїй стратегії "Європа 2020" також стверджує, що в мінливому світі Європейський Союз має стати стійкою та інклюзивною економікою [16]. Інші великі економіки мають подібні цілі.

Щодо теоретичного обґрунтування феномена соціальної інклюзії, то, наприклад, фахівці Науково-дослідного Інституту соціального розвитку ООН (United Nations Research Institute for Social Development, UNRISD) займаються дослідженням її змісту, сприятливих умов для практичної реалізації та тих видів політики, що найбільше сприяють цьому. Крім того, робиться важливий висновок, що відсутність інклюзії унеможлиблює стійке економічне зростання і макроекономічну стабільність [17].

І. Радіонова розглядає причини та форми вияву соціальної інклюзії, визначає її як таку актуальну суспільну цінність, через яку обґрунтовується функція соціальної політики держави. Крім того, запропоновано рівняння соціальної функції DI як нелінійного зв'язку між випуском і диференціацією доходів, де власне через диференціацію виявляється рівень інклюзії. Величезним кроком уперед у розвитку концепції соціальної інклюзії є спроба здійснення імплементації соціальної функції в новітню теоретичну конструкцію, а саме в модель IS-LM-DI, що пояснює формування загальної рівноваги із позицій взаємодії трьох політик: фінансової, монетарної та соціальної [18].

Таким чином, на межі XX та XXI ст. актуалізувалася цінність такої категорії, як соціальна інклюзія, насамперед у контексті відновлення макроекономічної стабільно-

сті. Тому важливим є визнання не тільки наукового, але й практичного значення феномена соціальної інклюзії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі за наявності значної кількості робіт, присвячених різним аспектам циклічності економічного розвитку, закономірності виникнення криз як фактора порушення макроекономічної стабільності, відсутні наукові розробки можливості відновлення означеної стабільності на основі соціальної інклюзії.

Методологія. Методологічну основу цього дослідження формують праці науковців, які вивчають питання макроекономічної стабільності, циклічності та кризового розвитку економіки, а також тих дослідників, які створили новий напрям у науці. Його можна назвати "інклюзивно-ексклюзивний підхід".

Крім того, у дослідженні використано макроекономічний інструментарій, а також інструментарій статистичного аналізу для верифікації сформульованих теоретичних припущень.

Метою цієї статті є дослідження феномена соціальної інклюзії та її ролі у відновленні порушеної макроекономічної стабільності, що спричинено пандемією COVID-19 та розгортанням коронакризи.

Результати. Під макроекономічною стабільністю прийнято розуміти такий стан національної економіки, коли мінімізується її вразливість до зовнішніх шоків, що, у свою чергу, збільшує її перспективи для стійкого зростання. Економіка України (як частина світової економічної системи) стояла перед серйозними економічними, соціальними, (гео)політичними, екологічними, а також безпековими викликами ще до вияву такого зовнішнього шоку, як спалах пандемії, спричиненої розповсюдженням COVID-19. Новий коронавірус, зважаючи на глобальність масштабів охоплення та неготовність національних систем охорони здоров'я протидіяти йому, став новим викликом макроекономічної стабільності.

Як відомо, кожна криза має свої причини виникнення й відповідні наслідки. Розвиток світової економіки у XXI ст. свідчить про те, що тривалість кожної фази циклу, у тому числі кризи, суттєво скоротилася, вони змінюють одна одну швидко і непередбачувано.

Пандемія COVID-19 стала причиною виникнення безпрецедентної досі кризи – так званої "коронакризи". 31 січня 2020 р. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила новий коронавірус глобальною надзвичайною ситуацією, оскільки спалах продовжував поширюватися поза межами Китаю – 106 випадків зараження в 19-ти країнах світу. Смертельних випадків поза Китаєм на той час зафіксовано ще не було, а в Україні не було зафіксовано жодного випадку зараження. Але вже 11 березня 2020 р. ВООЗ визнала поширення COVID-19 пандемією, а у світі розпочалося розгортання коронакризи.

Специфіка цієї коронакризи пов'язана з тим, що вона спричинена не економічними або геополітичними факторами (як у більшості попередніх криз), а такими, що безпосередньо впливають на здоров'я і життя людей. Спеціалізована структура ООН для негайного соціально-економічного реагування на кризу COVID-19 (UN's Framework for the Immediate Socio-Economic Response to the COVID 19 Crisis) попереджає, що пандемія COVID-19 є набагато глибшою кризою, ніж криза здоров'я, вона виходить за межі проблем збереження здоров'я людей, оскільки зачіпає суспільства та економіку в їх основі [19].

Основними *економічними* наслідками поширення COVID-19 і розгортання коронакризи вже стали:

- різкий спад економічної активності, падіння сукупної пропозиції й уповільнення виробництва товарів і

послуг через локдаун або часткове призупинення діяльності підприємств, насамперед, малого та середнього бізнесу;

- масове звільнення найманих працівників, скорочення зайнятості та зростання рівня безробіття, насамперед, серед низькооплачуваних працівників, які займаються фізичною роботою і яку складно виконувати віддалено;

- ризик недоотримання всіх запланованих надходжень у держбюджет через уповільнення економічної активності;

- додаткове навантаження на державний бюджет з огляду на зростання видатків і соціальних трансфертів найменш захищеним верствам населення;

- завеликий дефіцит і державний борг, які важко профінансувати тощо.

До соціальних наслідків поточної коронакризи можна віднести:

- зниження сукупних доходів: як зарплат найманих працівників, так і прибутків підприємців;

- зменшення купівельної спроможності населення й сукупного попиту в цілому, головним чином через падіння доходів і страх зараження коронавірусом;

- посилення нерівності, що можна розглядати за такими критеріями, як:

- ✓ гендерна ознака (найбільше страждають жінки, які працюють у низькооплачуваному секторі економіки, напр., у секторі роздрібної торгівлі);

- ✓ економічний статус (більша загроза скорочення або втрати роботи серед осіб, які займаються низькооплачуваною фізичною працею порівняно з особами, що працюють на більш високооплачуваній офісній роботі і можуть працювати віддалено);

- ✓ місцезнаходження (найбільш потерпають ті, хто проживають у сільській місцевості, аніж міські жителі, які переважно мають краще інтернет-покриття, більший доступ до державних послуг, транспорту та перспективи працевлаштування);

- погіршення матеріального стану всіх економічних суб'єктів, насамперед уразливих груп населення;

- стрес і наростання страхів за життя і здоров'я через ризик зараження, з одного боку, а з іншого – страх утратити роботу й погіршити власний економічний добробут;

- безперервне зростання незадоволеності серед населення і підприємців жити в режимі карантину та обмежувати соціальні контакти в реальному режимі;

- невпевненість у завтрашньому дні тощо.

Глибина поточної коронакризи, її соціальні й економічні наслідки в різних країнах будуть різними, що залежить, насамперед, від ефективності та своєчасності проведеної макроекономічної політики у поєднанні з безпековими заходами системи охорони здоров'я (рис. 1). У глобальному масштабі коронакриза спричинить збільшення бідності та нерівності, у черговий раз порушить загальноекономічну стабільність.

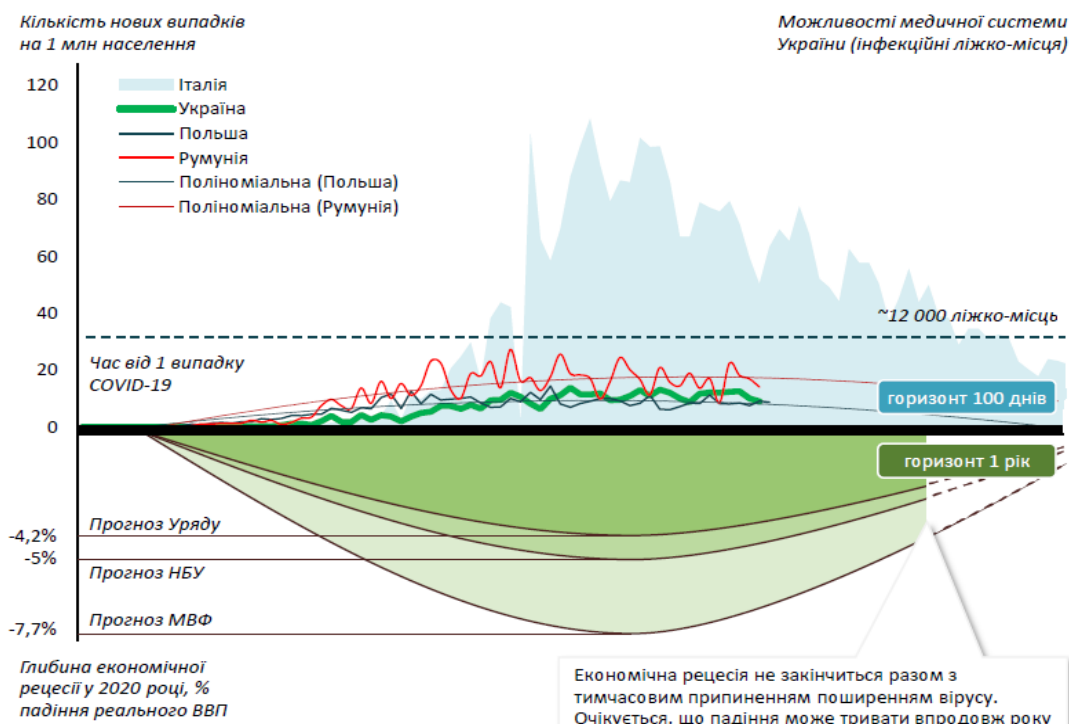

Рис. 1. Динаміка поширення COVID-19 та прогноз падіння реального ВВП

Джерело: [20, с. 4].

Верхня частина рис. 1 демонструє можливості систем охорони здоров'я України та декількох європейських країн реагувати на поширення коронавірусу. Попри величезну кількість різноманітних заходів протидії поширенню пандемії результат є невтішним. У VI кварталі 2020 р. за темпами поширення COVID-19 Україна зайняла дев'яте місце в Європі і 11-те – у світі. Нижня частина рис. 1 показує прогноз економічної рецесії в Україні за різними

оцінками. Так, за прогнозом Уряду падіння української економіки у 2020 р. становитиме 4,2 %, за прогнозом НБУ – 5 %, а за прогнозом МВФ воно становитиме аж 7,7 %. Це при тому, що падіння світової економіки очікується на рівні 3 % (за прогнозами МВФ).

Таке падіння українського ВВП на 4–8 % порівняно із 2019 р. пояснюється тим, що економіка України традиційно є більш вразливою до зовнішніх економічних шоків,

що і призводить до порушення макроекономічної стабільності. Прогнозоване падіння економіки України є наслідком таких глобальних шоків, як несприятлива ситуація на важливих для України сировинних ринках, закриття товарних ринків для українських експортерів, зміна глобальних виробничих ланцюжків тощо. Окрім того, за прогнозами НБУ, Україна у 2020 р. може стикнутися з 10-відсотковим падінням експорту та 14,5-відсотковим падінням імпорту при розширенні дефіциту бюджету у 8 % ВВП і зростанні рівня безробіття до 9,5 % [20, с.4].

Попри низку негативних наслідків і загроз, які принесла пандемія коронавірусу в наше життя, вона має щонайменше дві великі *переваги*: значне зниження забруднення повітря (через зменшення кількості машин на вулицях міст, закриття деяких виробництв, призупинення авіаперевезень тощо) та скорочення викидів парникових газів (завдяки зменшенню виробництва енергії та промислових викидів).

Проте, економічні й соціальні втрати від коронакризи вже величезні та перевищують отримані переваги, а подальша тривалість пандемії і кризи невідома. Така невизначеність щодо тривалості шоку, пов'язаного з розповсюдженням коронавірусу та, як наслідок, продовження карантинних заходів, продукує нові виклики українській економіці. Завданням для національних урядів є забезпечення міцного та сталого підґрунтя для відновлення після пандемії. Оскільки траєкторія розвитку кожної країни та її антициклічна політика унікальна, відновлення економіки після COVID-19 буде індивідуальним для кожної конкретної країни.

Починаючи з перших ознак коронакризи, дослідники циклічності розглядають подальший економічний розвиток різних національних економік з позиції реалізації одного з чотирьох базових макроекономічних сценаріїв. Це сценарії V-, U-, W- та L-подібного відновлення (рис. 2).

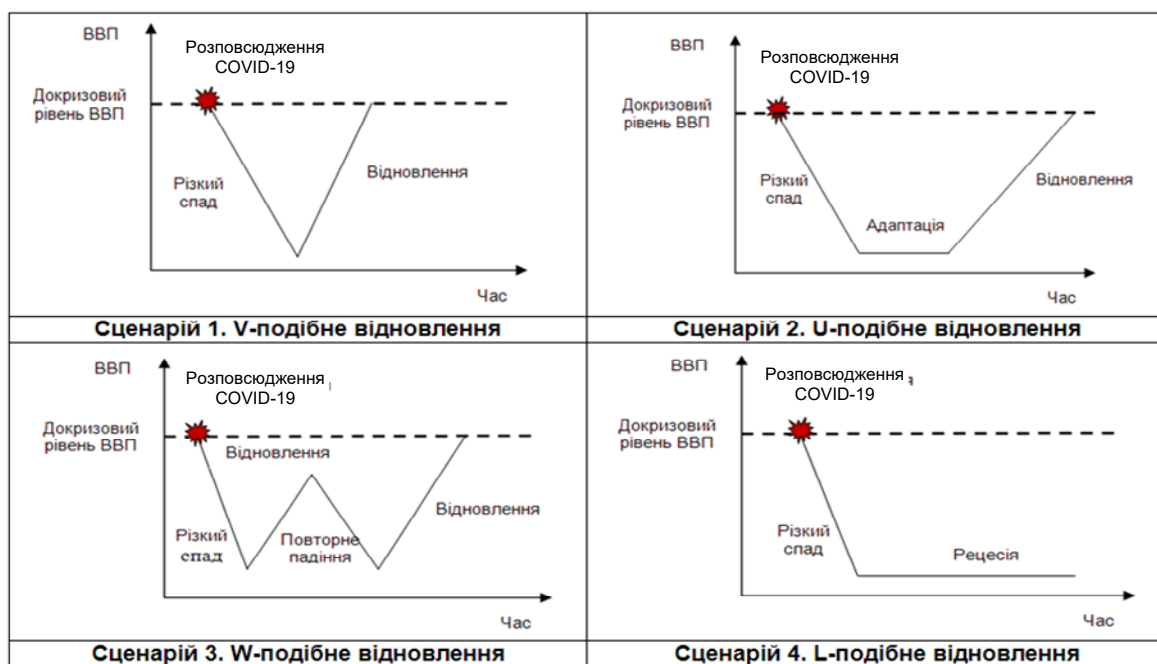

Рис. 2. Імовірні сценарії відновлення економіки

Джерело: створено автором за [5].

На рис. 2 репрезентовано чотири сценарії макроекономічного відновлення. Кожен із них починається із стану різкого спаду ВВП та гальмування економічної активності. Подальший розвиток економіки залежить від адекватності державної антикризової політики та здатності національних систем охорони здоров'я стримати пандемію.

Сценарій 1 – V-подібне відновлення. Це найбажаніший сценарій, коли *стрімке падіння* змінюється *раптовим, швидким зростанням економіки*.

Сценарій 2 – U-подібне відновлення. Це базовий сценарій, який відбувається за такою логікою: *круте падіння* → *швидке пристосування, адаптація, коротка стабілізація* → *повільне відновлення*.

Сценарій 3 – W-подібне відновлення. Це близький до поточної ситуації сценарій, який проходять різні країни. Його логіка така: *різкий спад* → *відновлення* → *повторне стрімке падіння* → *повільне відновлення*. У межах цього сценарію розглядається можливість повернення карантинних обмежувальних заходів уже взимку

поточного року, який триватиме за попередніми прогнозами до квітня 2021 р.

Сценарій 4 – L-подібне відновлення. Це найгірший сценарій, коли після *різкого спаду* очікується *довготривала рецесія*, а одужання економіки відкладається на невизначений термін.

Вочевидь, Україна тягнє до W-подібного сценарію, коли тимчасове відновлення економіки у III-му кварталі 2020 р. знову переривається через упровадження заходів карантину вихідного дня, розширення адаптивного карантину, а підприємці (насамперед, малого і середнього бізнесу) та наймані працівники знову опинилися на межі виживання. Таким чином, від порушення макроекономічної стабільності, розгортання кризових явищ і невпевненості у найближчому майбутньому найбільше потерпають найуразливіші верстви населення – ті, що становлять групу соціально ексклюзивних осіб.

Власне термін "соціальна ексклюзія" означає *процес, у результаті якого окрема людина або групи людей повністю або частково виключаються з повної участі в суспільстві, де вони живуть*. Це особи або

групи осіб, які через соціальні перешкоди (а також фізичні або ментальні обмеження) не можуть брати участь у повноцінному житті суспільства. Відповідно, виключеність частини суспільства з економічного й соціального життя в результаті розгортання кризових явищ та карантинних обмежень призводить до поглиблення диференціації суспільства, збільшення соціально-економічної нерівності тощо.

Уряди різних країн намагаються нівелювати негативні наслідки коронакризи через, наприклад, певний відсоток компенсації втрачених угод для малого і середнього бізнесу, збільшення соціальних трансфертів уразливим верствам населення тощо. Проте вирішення проблеми виключно через перерозподільчу систему на користь найуразливіших може дати лише короткострокове покращення. Крім того, воно обмежене можливостями державного бюджету (нагадаємо, в Україні дефіцит державного бюджету удвічі перевищує допустиму межу). Американський економіст, лауреат Нобелівської премії Роберт Лукас влучно описав нищівний принцип перерозподілу доходів, зазначивши, що з усіх тенденцій, шкідливих для економічно здорових держав, найбільшою спокусою й отрутою є увага до питань перерозподілу [21].

Уважаємо, що стійкий позитивний ефект може з'явитися тоді, коли виключені (ексклюзивні) особи отримуватимуть дедалі більший доступ до ресурсів і можливостей включитися в усі сфери суспільного життя, а економіка діятиме на основі соціальної інклюзії.

Як було зазначено вище, найпростіше тлумачення соціальної інклюзії полягає в розумінні її як явища, протилежного відчуженню (ексклюзії), досягнутого на основі подолання поляризації суспільства. Проте соціальна інклюзія не звужується виключно до вирішення проблем ексклюзивних осіб. Узагальнення теоретичних підходів до поняття соціальної інклюзії дає підста-

ви визначати її як спосіб усунення бар'єрів, якими є економічна нерівність і бідність, на шляху до участі й доступу до ресурсів і можливостей; як процес змін у всіх сферах суспільного буття, що спрямований на утвердження соціальної рівності [22, с. 6]; як процес, спрямований суспільством на боротьбу з бідністю і соціальним відторгненням [23].

Наше бачення *соціальної інклюзії* полягає в тому, що це не просто протилежне соціальній ексклюзії поняття, а *така бажана ситуація, за якої всі члени суспільства мають достатні можливості й доступ до:*

- *споживання благ;*
- *володіння ресурсами;*
- *процесів управління;*
- *для повноправної й повноцінної участі в усіх сферах суспільного життя.*

Рівні можливості та доступ до споживання економічних і соціальних благ передбачають підвищення як особистого добробуту громадян, так і суспільного добробуту в цілому. Інклюзивний доступ усіх членів суспільства до ресурсів означає можливість володіння всіма можливими видами ресурсів: від матеріальних до сучасних інформаційних. Достатні можливості й доступ до процесів управління характеризують причетність до громадянського суспільства як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівнях через участь у референдумах, виборах, через контроль за діяльністю місцевих рад тощо. Ці можливості та доступ мають бути рівними для всіх членів суспільства безвідносно до їхнього соціального статусу, віку, статі, етнічної належності та інших відмінностей.

Таким чином, адекватною реакцією на коронакризу і на пандемію COVID-19, а також альтернативою перерозподільчій системі може стати *соціальна інклюзія* (рис. 3).

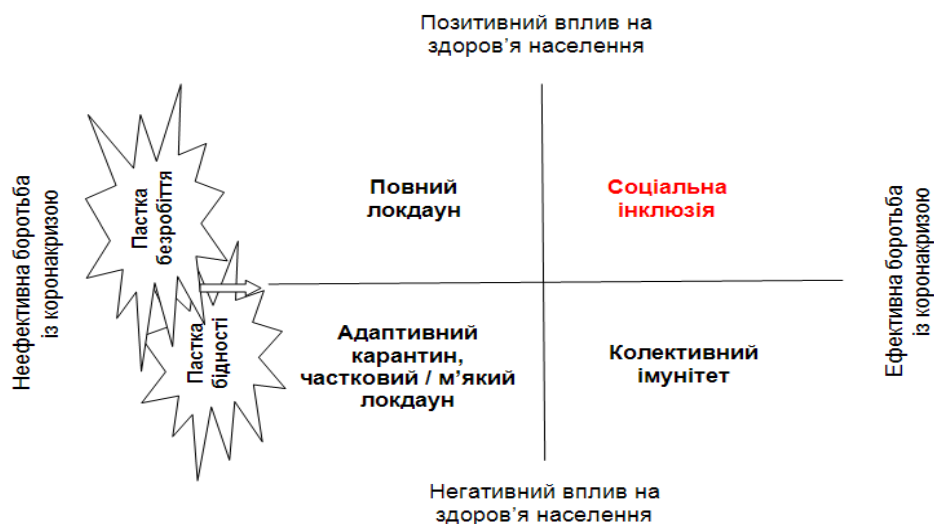

Рис. 3. Роль соціальної інклюзії в боротьбі із коронакризою і COVID-19

Джерело: створено автором самостійно.

Рис. 3 віддзеркалює погляд автора на ефективність ініціатив Уряду, спрямованих на подолання COVID-19 та підтримку економіки. Усі ініціативи, спрямовані на подолання вірусу, сприяють зменшенню кількості інфікованих осіб, а також збільшують спроможність медичної системи для боротьби з COVID-19. Ініціативи, спрямовані на підтримку економіки, сприяють зниженню негативного впливу пандемії та рецесії на економіку країни, зменшу-

ючи падіння ВВП. Проте складність полягає в отриманні максимально можливого ефекту за обома напрямками.

Так, запровадження повного локдауну (цілодобове обмеження на вихід із домівки, перехід на дистанційне навчання і віддалений режим роботи, функціонування лише супермаркетів, аптек, підприємств стратегічного призначення, тотальне скорочення соціальних контактів) спрямовано виключно на попередження поширення коронавірусу. Такі заходи справляють позитивний

вплив на здоров'я людей, але для економіки вони є катастрофічними: різке падіння ВВП, зростання безробіття, балансування багатьох галузей на межі банкрутства тощо посилюють кризу й віддаляють відновлення макроекономічної рівноваги. Такі кардинальні заходи уряди багатьох країн використовували у певні періоди (Китай, Сінгапур, Україна, Австрія та інші країни).

Адаптивний карантин, частковий або м'який локдаун, який у певний період застосовували більшість країн, зменшує навантаження на економіку, проте досягнені результати є доволі сумнівними: при непрацюючих барах і ресторанах навчальні заклади й магазини залишаються відкритими, у результаті чого кількість нових випадків зараження може не зростати, але і зниження кількості заражень за цим сценарієм не передбачається.

Стосовно вироблення колективного імунітету, то ставлення до нього фахівців зазнало кардинальних змін. Раніше деякі епідеміологи робили ставки на колективний імунітет і вважали це більш ефективним методом боротьби з пандемією, ніж будь-які карантинні обмеження. Наприклад, шведська стратегія боротьби із коронавірусом базувалася саме на ідеї вироблення колективного імунітету. Припускалося, що для його появи необхідно, щоб близько 70 % населення Землі переохворіли на COVID-19 або вакцинувалися. Проте вже на сьогодні все більше дослідників у галузі медицини ставлять під сумнів ефективність стратегії вироблення колективного імунітету для боротьби з пандемією COVID-19, а заклики до вільного поширення вірусу вважають небезпечними. Перешкод для розвитку економіки немає, проте заражене вірусом суспільство не може ефективно продукувати та споживати блага.

Усі ці заходи можуть бути частково ефективними лише у короткостроковому періоді. Довгий період, в якому може відбуватися стабілізація економіки, вимагає використання іншого підходу. Таким підходом відновлення економіки, на наш погляд, може бути соціальна інклюзія.

Визначальною рисою соціальної інклюзії, як зазначалося вище, є достатній *доступ до благ і ресурсів*. Що це означає в контексті боротьби із коронакризою і COVID-19?

Щодо протидії розповсюдження COVID-19 та збереження здоров'я нації, то для всіх членів суспільства має бути забезпечений рівний і подекуди безкоштовний доступ до необхідних ліків, масок, засобів дезінфекції, до стаціонарного лікування, у тому числі у відомчих лікарнях, запроваджене безкоштовне тотальне тестування на COVID-19. Такі заходи щодо рівного доступу до благ і ресурсів, особливо найуразливіших верств населення, зменшить нерівність і скоротить поляризацію суспільства. Так, у Німеччині всі особи, які належать до вразливих груп, мають право один раз на тиждень отримати одну респіраторну маску з високим рівнем захисту, відому як FFP2. Окрім того, такі заходи рівного доступу приведуть не тільки до покращення фізичного, але й ментального здоров'я населення, збільшать довіру до уряду. На карантині перебуватимуть тільки хворі, а решта зможе повноцінно працювати, забезпечувати свій добробут, створювати ВВП.

Стосовно протидії коронакризі, то соціальна інклюзія допомагає уникнути двох загрозливих пасток: так званих "пасток безробіття" та "пасток бідності". Як показує досвід функціонування економіки в період коронакризи, серед усіх зареєстрованих в Україні безробітних 57 % становлять жінки та 43 % – чоловіки. Більше 42 % зареєстрованих безробітних є старшими за 45 років, а 39 % безробітних отримують допомогу менше 2000 грн [20, с. 84]. "Пастка безробіття" виникає тоді, коли безробітна особа не бажає змінювати своє становище за рахунок

трудової діяльності, оскільки отримує певний грошовий дохід унаслідок державного перерозподілу. Така ситуація пояснюється тим, що розмір допомоги з безробіття подекуди може перевищувати доступні для такої особи доходи у випадку її працевлаштування ("сильна пастка безробіття") або не буде суттєво відрізнятися від них ("слабка пастка бідності"). Більша привабливість допомоги з безробіття полягає в тому, що вони не підлягають оподаткуванню, у той час як із зароблених трудових доходів стягуються податки.

В основі "пасток бідності" лежить особлива утриманська поведінка малозабезпечених верств населення, яка сформувалася в результаті отримання ними державної допомоги у вигляді різноманітних соціальних трансфертів для підтримання мінімально необхідного рівня життя. Масштаби цієї пастки зростають у періоди кризового розвитку економіки, а її наслідком є погодження цих членів суспільства із своїм утриманським становищем.

Соціальна інклюзія через рівні можливості та доступ до ресурсів, трудової і підприємницької діяльності допомагає вийти за межі зазначених пасток, підвищити зацікавленість громадян інтенсифікувати свої трудові зусилля для отримання більш високого доходу і рівня життя. Перехід на віддалену роботу дозволяє не обмежувати схильність до праці, запровадження формату дистанційного навчання урівноважує всіх в потребі отримання якісної освіти. Формуються нові соціальні стандарти, культура поведінки в умовах пандемії, відбувається перехід до безконтактної економіки тощо, що має бути однаково доступним для всіх членів суспільства.

Саме через включеність пересічних громадян у всі сфери суспільного життя – економічну, соціальну, публічну і політичну – може бути досягнуто максимальний ефект. Включеність в економічну й соціальну сфери дозволить задовольнити базові потреби людини, підтримати достатній рівень життя та отримати якісну медичну допомогу. У той же час включеність усіх членів суспільства в публічну й політичну сфери задовольняє потреби вищого порядку, дозволяє вивести економіку на вищий рівень, складає основу для формування справедливого демократичного суспільства з рівними правами та можливостями для всіх.

Висновки та дискусія.

1. Макроекономічна стабільність в черговий раз порушена в результаті дії такого зовнішнього шоку, як пандемія COVID-19, що призвело до виникнення нового виду кризи – коронакризи.

2. Подальший економічний розвиток різних національних економік розглядається з точки зору реалізації одного з чотирьох макроекономічних сценаріїв: V-, U-, W- та L-подібного відновлення. Більшість країн світу, в тому числі й Україна, здійснюють свій розвиток на основі сценарію W-подібного відновлення.

3. Уряди національних економік намагаються віднайти дієві рецепти одночасного подолання пандемії COVID-19 і коронакризи. Проте за використання різних варіантів результат є частковим – або попередження розповсюдження вірусу на фоні розгортання кризових процесів, або безперешкодне функціонування економіки при подальшому поширенні коронавірусу і посиленні загрози для життя і здоров'я людей.

4. Для ефективного подолання обох загроз – COVID-19 і коронакризи – та подальшого відновлення макроекономічної стабільності пропонується використання іншого підходу, ґрунтованого на соціальній інклюзії.

5. Соціальна інклюзія передбачає забезпечення рівного доступу для всіх суб'єктів економіки до економічних ресурсів та послуг соціальної сфери, включення

всіх членів суспільства у різні сфери суспільного життя – економічну, соціальну, політичну і публічну. Тим самим закладається основа не тільки для подолання пандемії COVID-19 і коронакризи, а й для значного пом'якшення нерівності, зниження диференціації суспільства, підвищення добробуту населення, відновлення макроекономічної стабільності, а в подальшому – для зростання міцності громадянського суспільства.

6. Соціальна інклюзія є молодісвідомою категорією, яка вимагає ґрунтовніших теоретичних досліджень її сутності, класифікації форм прояву, ролі у суспільстві, практичної реалізації тощо. Це питання серйозної публічної дискусії, яка повинна бути основана на достовірних економічних, соціальних, історичних даних та їх кваліфікованому аналізі.

7. Матеріали цієї роботи є основою для подальших досліджень, серед яких найбільш перспективними є визначення категоріальної матриці соціальної інклюзії, показників вимірювання соціальної інклюзії для тих форм, через які вона реалізується, а також інтегрально-го показника соціальної інклюзії.

Список використаної літератури

1. Stability and Growth Pact. European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact_en [Accessed 28 October 2020].
2. Гринспен А. Эпоха потрясений. Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / А. Гринспен. – М.: Юнайтед Пресс, 2010. – 550 с.
3. Krugman P. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008 / P. Krugman. – W.W. Norton Company Limited, 2009.
4. Blanchard O. The Crisis: Basic Mechanisms and Appropriate Policies / O. Blanchard // CESinfo Forum. – 2009. – № 10.
5. Actions for post-crisis supply chain recovery / B. Schreiber, E. Beken, K.-O. Zander, J. Bauer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.adlittle.com/en/insights/viewpoints/actions-post-crisis-supply-chain-recovery> [Accessed 30 October 2020].
6. Вплив COVID-19 на ринок праці в розрізі міських домогосподарств України / Т. Брік, М. Обрізан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: arxiv.org/abs/2007.15704 [Дата доступу 2 листопада 2020].
7. Соціальний стрес: наслідки і уроки карантину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/sotsialnij-stres-naslidki-i-uroki-karantinu/> [Дата доступу 8 листопада 2020].
8. Silver H. Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms / H. Silver // International Labour Review. – 1994. – Vol. 133. – P. 531–578. Available at: http://www.socialinclusion.org.np/userfiles/file/Social_Exclusion_and_Solidarity_by_Hillary_SILVER.pdf. [Accessed 30 October 2020].
9. Better Policies, Better Outcomes: Promoting the Mainstreaming of Social Inclusion. Combat Poverty Agency. Available at: https://www.drugsandalcohol.ie/63411/1/combata_poverty_2006_AnnualReport.pdf [Accessed 30 October 2020].

10. Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2010. European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b42c9026-354e-4224-9990-206df01d8e3a> [Accessed 29 October 2020].

11. National Action Plan for Social Inclusion, 2004-2006. Republic of Cyprus. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cy_en.pdf [Accessed 28 October 2020].

12. Percy-Smith J. Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion? / J. Percy-Smith. Open University Press, Buckingham, Philadelphia, 2000.

13. Rawal N. Social Inclusion and Exclusion: A Review / N. Rawal. Dhulagiri // Journal of Sociology and Anthropology. – 2008. – Vol. 2. – P. 161–180.

14. Social Inclusion – Opening the Door to a Better Scotland. The Scottish Office. Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Social_Inclusion.html?id=uQgFMwEACAAJ&redir_esc=y [Accessed 30 October 2020].

15. IGI Global. Social inclusion [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.igi-global.com/dictionary/independent-living-support-disabled-elderly/27360> [Accessed 30 October 2020].

16. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Brussels, 3.3.2010 COM (2010) 2020. Available at: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%202007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> [Accessed 29 October 2020].

17. Hujo K. Social Policy and Inclusive Development / K. Hujo, I. Yi. United Nations Research Institute for Social Development. – 2015. – 432 p.

18. Радіонова І. Функція соціальної політики та соціальна інклюзія в поясненні загальної економічної рівноваги / І. Радіонова // Вісн. Київ. ун-ту. Серія "Економіка". – 2020. – № 1(208). – С. 49–55 [Електронний ресурс]. – Дата доступу: 17 жовтня 2020 р.

19. COVID-19. Socio-Economic impact [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/covid-19-pandemic-response/socio-economic-impact-of-covid-19.html> [Accessed 30 October 2020].

20. Програма стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19: економічне відновлення. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua [Дата доступу 25 жовтня 2020].

21. Lucas R. Making a Miracle / R. Lucas // Econometrica. – 1993. – Vol. 61, issue 2. – P. 251–272.

22. Попова Т. Л. Соціальне залучення: концептуальні підходи до визначення / Т. Л. Попова // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/16.pdf> [Дата доступу 17 жовтня 2020].

23. Atkinson A. B. Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context / A. B. Atkinson. United Nations. – New York, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/esa/socdev/publications/measuring-social-inclusion.pdf> [Accessed 17 October 2020].

Received: 10/09/2020

1st Revision: 24/09/2020

Accepted: 19/11/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Е. Красота, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ ИНКЛЮЗИИ В ВОССТАНОВЛЕНИИ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

Обоснована возможность использования социальной инклюзии для преодоления пандемии COVID-19 и вызванного ею коронакризиса. Рассмотрены четыре возможные макроэкономические сценарии восстановления экономики: V-, U-, W- и L-образный. Восстановление макроэкономической стабильности предлагается проводить через равный инклюзивный доступ всех членов общества к благам и ресурсам, в частности к экономическим, образовательным и медицинским.

Ключевые слова: социальная инклюзия; макроэкономическая стабильность; коронавирус; коронакризис; социальная эксклюзия.

O. Krasota, PhD in Economics, Associate professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF SOCIAL INCLUSION IN RESTORING MACROECONOMIC STABILITY

The article examines the economic and social consequences of macroeconomic instability due to the COVID-19 pandemic and the new crisis. The further economic development of national economies is considered on the basis of four probable macroeconomic scenarios: V, U, W and L scenarios of post-crisis recovery. It is assumed that Ukraine and most other countries have a W recovery scenario.

National governments are trying to find effective recipes for overcoming the COVID-19 pandemic and a new crisis. However, different public policy options give only a partial result. Therefore, reducing GDP fall may be conducted in a way other than through lockdowns and quarantine measures. The article substantiates the need to change the approach to restoring macroeconomic stability. The author considers social inclusion to become an effective instrument of restoring stability and raising living standards.

Social inclusion involves ensuring equal access of all citizens to economic resources and services of the social sphere, the inclusion of all members of society in various spheres of public life. It includes giving all the society members equal rights regarding access to all resources and goods and involving people in economic, social, and political changes. This lays the groundwork not only for overcoming the COVID-19 pandemic and the new crisis but also for significantly reducing inequality and differentiating society, improving the welfare of the population, restoring macroeconomic stability.

Keywords: Social Inclusion; Macroeconomic Stability; Coronavirus; Crisis; Social Exclusion.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Stability and Growth Pact. European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact_en [Accessed 28 October 2020].
2. Grinspen A. (2010). Epokha potryaseniya. Problemy i perspektivy mirovoy finansovoy sistemy. M.: Yunayted Press, 550 p. (in Russian).
3. Krugman P. (2009). The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. W.W. Norton Company Limited.
4. Blanchard O. (2009). The Crisis: Basic Mechanisms and Appropriate Policies. CESinfo Forum. № 10.
5. Schreiber B., Beken E., Zander K.-O., Bauer J. (2020). Actions for post-crisis supply chain recovery. Available at: <https://www.adlittle.com/en/insights/viewpoints/actions-post-crisis-supply-chain-recovery> [Accessed 30 October 2020].
6. Brik T., Obrizan M. (2020). Vplyv COVID-19 na rynek pratsi v rozrizi mis'kykh domohospodarstv Ukrayiny. Robochyy dokument. Available at: arxiv.org/abs/2007.15704 [Accessed 2 November 2020]. (in Ukrainian).
7. Sotsial'nyy stres: naslidky i uroky karantynu. Available at: <https://voxukraine.org/uk/sotsialnij-stres-naslidki-i-uroki-karantynu/> [Accessed 8 November 2020]. (in Ukrainian).
8. Silver H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. International Labour Review. Vol. 133. P. 531–578. Available at: http://www.socialinclusion.org.np/userfiles/file/Social_Exclusion_and_Solidarity_by_Hillary_SILVER.pdf. [Accessed 30 October 2020].
9. Better Policies, Better Outcomes: Promoting the Mainstreaming of Social Inclusion. Combat Poverty Agency. Available at: https://www.drugsandalcohol.ie/6341/1/combata_poverty_2006_AnnualReport.pdf [Accessed 30 October 2020].
10. Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2010. European Commission. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b42c9026-354e-4224-9990-206df01dbe3a> [Accessed 29 October 2020].
11. National Action Plan for Social Inclusion, 2004-2006. Republic of Cyprus. Available at: https://ec.europa.eu/employment-social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cy_en.pdf [Accessed 28 October 2020].
12. Percy-Smith J. (2000). Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion? Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
13. Rawal N. (2008). Social Inclusion and Exclusion: A Review. Dhulagiri Journal of Sociology and Anthropology. Vol. 2. P. 161–180.
14. Social Inclusion – Opening the Door to a Better Scotland. The Scottish Office. Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Social_Inclusion.html?id=uQgFMwEACAAJ&redir_esc=y [Accessed 30 October 2020].
15. IGI Global. Social inclusion. Available at: <https://www.igi-global.com/dictionary/independent-living-support-disabled-elderly/27360> [Accessed 30 October 2020].
16. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Brussels, 3.3.2010 COM (2010) 2020. Available at: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> [Accessed 29 October 2020].
17. Hujo K., Yi I. (2015). Social Policy and Inclusive Development. United Nations Research Institute for Social Development, 432 p.
18. Radionova I. (2020). Funktsiya sotsial'noyi polityky ta sotsial'na inklyuziya v poayasnenni zahal'noyi ekonomichnoyi rivnovahy. Visnyk Kyivskoho natsional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Ekonomika". № 1(208). P. 49-55. [Accessed 17 October 2020]. (in Ukrainian).
19. COVID-19. Socio-Economic impact. Available at: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/covid-19-pandemic-response/socio-economic-impact-of-covid-19.html> [Accessed 30 October 2020].
20. Prohrama stymulyuvannya ekonomiky dlya podolannya naslidkiv COVID-19: ekonomichne vidnovlennya. (2020). Kabinet Ministriv Ukrayiny. Available at: www.kmu.gov.ua [Accessed 25 October 2020]. (in Ukrainian).
21. Lucas R. (1993). Making a Miracle. Econometrica, vol. 61, issue 2, P. 251–272.
22. Popova T.L. (2013). Sotsial'ne zaluchennya: kontseptual'ni pidkhody do vyznachennya. Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka. № 1. Available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/16.pdf> [Accessed 17 October 2020]. (in Ukrainian).
23. Atkinson A. B. (2010). Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context. United Nations. New York. Available at: <http://www.un.org/esa/socdev/publications/measuring-social-inclusion.pdf> [Accessed 17 October 2020].

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 6(213): 13-19

УДК 621.39+004-057.15:005.336.2:[339.138:659]

JEL classification: M31, D83

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/2>

М. Ситницький, д-р екон. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-0452-0404

А. Кожухівська, асп.

ORCID ID: 0000-0003-0427-372X

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РАНЖУВАННЯ РОБОТОДАВЦІВ СФЕРИ ІТ ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ ЗА ОЗНАКАМИ ВПІЗНАВАНOSTІ БРЕНДУ

Представлено результати всеукраїнського опитування, на основі якого проведено ранжування роботодавців сфери ІТ і телекомунікацій за ознаками впізнаваності їх бренду. Проаналізовано динаміку кількісних та структурних змін у процесі розвитку бренду роботодавця ТОП компаній сфери ІТ і телекомунікацій. Визначено причини, що обумовили ці зміни. Запропоновано ключові індикатори оцінювання впізнаваності бренду роботодавця, до яких пропонується віднести: поінформованість кандидатів про компанію як роботодавця; присутність компаній у соціальних мережах; надання можливостей молоді для отримання першого робочого місця; присутність на кар'єрних івентах та умови праці. Виявлено ключові складові стратегії розвитку бренду роботодавця, які вплинули на зміну зазначених індикаторів, і обґрунтовано необхідність удосконалення методів та інструментів її формування.

Ключові слова: бренд роботодавця, привабливість роботодавця, стратегія роботодавця.

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в економіці й суспільстві, висококонкурентного ринку праці, дефіциту кваліфікованого персоналу, високого рівня мобільності співробітників, зниження лояльності персоналу до роботодавця,

викликів, що спричиненні карантинними обмеженнями набуває гострої необхідності пошук нових, більш ефективних інструментів залучення та утримання персоналу, розвитку іміджу роботодавця й формування стратегії розвитку бренду роботодавця як складової стратегії

управління підприємством. У сучасній інформаційній економіці підприємства, які прагнуть досягти лідерства на ринку, безперервно нарощують інноваційний потенціал, упроваджуючи ефективні, прогресивні технології в процесі формування та реалізації стратегії управління підприємством. Важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності підприємства на ринку праці є використання та ефективний розвиток його бренду роботодавця. Зважаючи на те, що для вітчизняних підприємств бренд роботодавця є відносно новим інструментом формування привабливості компанії на ринку праці, виникає необхідність дослідження ринку пошукачів і аналізу підходів роботодавців різних сфер бізнесу для розробки і дослідження стратегії розвитку бренду роботодавця як важливої складової стратегії розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що пов'язані з дослідженням поняття бренду компанії як роботодавця, висвітлено у роботах таких закордонних і вітчизняних учених, як: Т. Амблер, С. Берроу [1], Б. Мінчінгтон [3]. Поняття "бренд роботодавця" було вперше згадане у 1990 р. С. Берроу [1] у журналі *Journal of Brand Management*. Спільно із Р. Мослі вивчили та обґрунтували причини його появи, а також історичні передумови розвитку бренду роботодавця як складової бренд-менеджменту. Автори запропонували під "брендом роботодавця" розуміти сукупність функціональних, психологічних та економічних переваг, що надаються роботодавцем і ототожнюються з ним [1, с. 6]. Б. Мінчінгтон найбільш цитований у світі автор у галузі бренду роботодавця (вісім книг) позиціонує бренд роботодавця як імідж організації; уважає його "відмінним місцем роботи" у свідомості співробітників і стейкхолдерів (реальних і потенційних кандидатів, клієнтів, покупців та ін.) [3]. За результатами дослідження компанії *Universum*, в якому взяли участь 1131 професіоналів сфери бренду роботодавця із 49-ти країн у період із 26 лютого по 14 квітня 2020 р., 73 % респон-

дентів, які взяли участь у опитуванні, відмічають бренд роботодавця як один із найголовніших пріоритетів у стратегії розвитку підприємства.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Питанням формування бренду роботодавця присвячено низку праць відомих дослідників. Водночас залишається недостатньо висвітленим у сучасній літературі і потребують особливої уваги: оцінка впливу бренду роботодавця на загальні результати діяльності підприємства, методика розробки ціннісної пропозиції роботодавця (EVP – Employee Value Proposition), розробка комплексної стратегії внутрішнього і зовнішнього бренду роботодавця, сегментація цільової аудиторії при формуванні стратегії бренду роботодавця, дослідження практик вітчизняних підприємств. Це обумовлює необхідність і визначає актуальність проведення наукового дослідження стратегічного управління розвитком бренду роботодавця.

Методологія дослідження. Під час виконання дослідження застосовано сукупність методів соціологічного дослідження – для оцінювання якісного стану персоналу та якості управління стратегією бренду роботодавця. Весною 2020 р. (кінець лютого – березень) ініціативною групою було проведено опитування про впізнаваність бренду роботодавця компаній у сфері ІТ і телекомунікацій серед студентів України. Для проведення опитування було сформовано онлайн фокус-групу. Учасники були обрані за такими характеристиками:

- вік 19–25;
- факультети та спеціальності, дотичні до сфери ІТ і телекомунікацій;
- курс навчання 2–6;
- заклади вищої освіти;
- кандидати з досвідом стажування або практики у сфері ІТ та телекомунікацій.

Кількість учасників фокус-групи опитування становила 301 особа із 70-ти населених пунктів України (рис. 1).

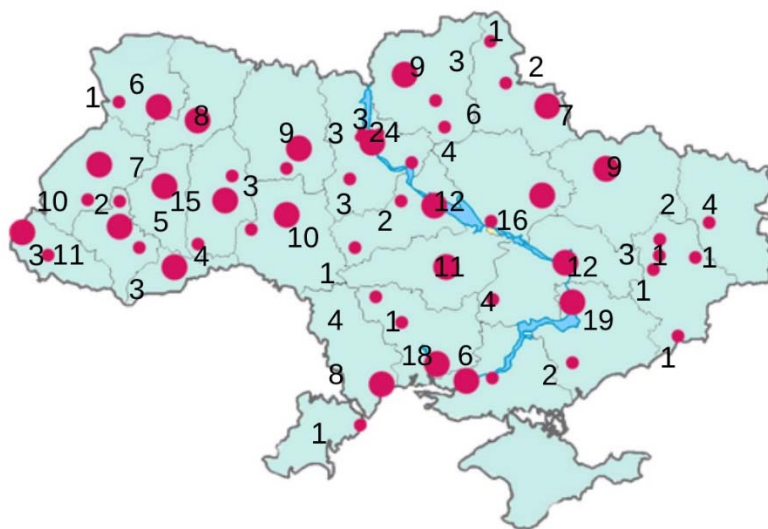

Рис. 1. Охоплення опитування

Примітки: побудовано авторами на основі результатів проведеного опитування.

Для проведення опитування було обрано два канали комунікації: е-мейл розсилка і публікація в закритому телеграм-каналі. Опитування відбувалося в електронному форматі та складалося із п'яти питань:

- про які компанії у сфері ІТ і телекомунікацій ти чув(-ла)? (множинний вибір);

- в які компанії у сфері ІТ та телекомунікацій ти б хотів(-ла) потрапити на стажування? (множинний вибір);
- які компанії найкраще представляють себе на Recruitment Day, ярмарках вакансій, подіях в університеті тощо? (множинний вибір);
- у яких компаніях найкращі умови роботи (крім free печива і кави звичайно)? (множинний вибір);

• на соцмережі яких компаній ти підписаний/читаєш? (множинний вибір).

На кожне питання учасники мали множинний вибір серед списку компаній роботодавців сфери IT і телекомунікацій України, а саме: Genesis, Ciklum, Support Your App, GlobalLogic, Attendify, EPAM, Murka, Beetroot, Ignite, EVO, Укртелеком, Wix, Soft Serve, Воля, Mindy Supports.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є представлення результатів проведеного ранжування роботодавців сфери IT і телекомунікацій за ознаками впізнаваності їхнього бренду. Для досягнення мети у дослідженні було поставлено та вирішено такі завдання:

- представити методологію всеукраїнського опитування, на основі якого проведено ранжування роботодавців сфери IT і телекомунікацій за ознаками впізнаваності їхнього бренду;
- виокремити ключові складові стратегії управління брендом роботодавця компаній, яких зазначили ре-

спонденти в опитуванні, що впливають на впізнаваність бренду компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами проведеного опитування було проаналізовано відповіді респондентів, сформовано рейтинг (п'ять компаній яких частіше всього обирали респонденти) з кожного з питань, що були наведені в опитувальнику. За кожною ознакою бренду роботодавця було проаналізовано, які саме складові стратегії розвитку бренду роботодавця спільні для всіх п'яти компаній рейтингу.

Першим індикатором упізнаваності бренду роботодавця, яку було обрано для аналізу серед представленої цільової аудиторії, є поінформованість кандидатів про компанію як роботодавця. Для аналізу даного індикатора учасникам опитування було задано таке питання: "Про які компанії у сфері IT і телекомунікацій ти чув(-ла)? (множинний вибір)".

За результатами опитування (рис. 2) п'яти компаній респонденти вибрали найчастіше: компанію Lifecell обрало 89,70 % респондентів, Укртелеком – 86,30 %, Воля – 80,70 % респондентів, Genesis – 76 % респондентів, GlobalLogic – 51,30 % респондентів.

Рис. 2. ТОР компаній сфери IT і телекомунікацій, про які поінформована найбільша кількість студентів

Примітки: побудовано авторами на основі результатів проведеного опитування.

Проаналізувавши стратегію управління брендом роботодавця цих компаній, нами було виділено такі складові стратегії бренду роботодавця, які вплинули на впізнаваність бренду компанії як роботодавця:

1. Освітні програми та програми лояльності для молоді з охопленням усієї України ("Lifecell campus", "Кращі з Укртелекомом", "Смарт стажування Воля", "Genesis Marketing Week").
2. Активна участь компаній в освітніх і кар'єрних проєктах для молоді.
3. Наявність у соціальних мережах.
4. Партнерство компаній із закладами вищої освіти України.

Другим індикатором упізнаваності бренду роботодавця, який було обрано для аналізу серед представленої цільової аудиторії, є присутність компаній у соціальних мережах. Для аналізу цього індикатора учасникам опиту-

вання було задано таке питання: "На соцмережі яких компаній ти підписаний/читаєш? (множинний вибір)".

За результатами опитування за п'ятьма компаніями (рис. 3) респонденти вибрали найчастіше:

Genesis – 45%, Lifecell – 25 %, EPAM – 18,30 %, EVO – 17 %, GlobalLogic – 14,30 %.

Проаналізувавши стратегію управління брендом роботодавця даних компаній нами було виділено такі складові стратегії бренду роботодавця, які вплинули на впізнаваність бренду компанії в соціальних мережах:

1. Наявність у соціальній мережі Instagram.
2. Ведення телеграм-каналів компанії для цільової аудиторії – студенти.
3. Наповнення соціальних мереж відповідно до потреб та інтересів цільової аудиторії.
4. Налаштування платної реклами (пошукової оптимізації) у соціальних мережах.

Рис. 3. ТОР компаній сфери ІТ і телекомунікацій, чії соціальні мережі читають студенти

Примітки: побудовано авторами на основі результатів проведеного опитування.

Третім індикатором упізнаваності бренду роботодавця, який було обрано для аналізу серед представленої цільової аудиторії, є надання можливостей молоді для отримання першого робочого місця. Для аналізу цього індикатора учасникам опитування було задано питання: "В які компанії у сфері ІТ і телекомунікацій ти б хотів(-ла) потрапити на стажування? (множинний вибір)".

За результатами опитування (рис. 4) п'яти компаній респонденти вибрали найчастіше: Genesis – 68,70 %, GlobalLogic – 36,70 %, Lifecell – 34,70 %, Soft Serve – 31,70 %, EPAM – 29,70 %.

Проаналізувавши стратегію управління брендом роботодавця цих компаній, нами було виділено такі складові стратегії бренду роботодавця, які вплинули на рівень упізнаваності серед молоді:

1. Наявність у компанії програм практик і стажувань для студентів.
2. Освітні програми від компанії для молоді з можливістю працевлаштування.
3. Програми стажування в різних містах України.
4. Програми амбасадорства (студенти-представники компанії в університетах).

Рис. 4. ТОР компаній сфери ІТ і телекомунікацій, які найкраще представлені на кар'єрних івентах

Примітки: побудовано авторами на основі результатів проведеного опитування.

Четвертим індикатором упізнаваності бренду роботодавця, який було обрано для аналізу серед представленої цільової аудиторії, є присутність на кар'єрних івентах. Для аналізу даної ознаки учасникам опитування було задано таке питання: "Які компанії найкраще представляють себе на Recruitment Day, ярмарках вакансій, подіях в університеті тощо? (множинний вибір)".

За результатами опитування (рис. 5) п'яти компаній респонденти вибрали найчастіше: Genesis – 61,70 %, Lifecell – 30,30 %, Global Logic – 24,70 %, EVO – 20,30 %, Soft Serve – 19 %.

Проаналізувавши стратегію управління брендом роботодавця даних компаній, нами було виділено такі складові стратегії бренду роботодавця, які вплинули на рівень упізнаваності компанії на кар'єрних івентах:

1. Участь у кар'єрних івентах університетів у різних містах України.
2. Виступ представників компаній як спікерів на кар'єрних івентах.
3. Нагородження найактивніших учасників кар'єрних івентів.
4. Реалізація кар'єрних подій на території компанії за участі студентів і викладачів.

П'ятим індикатором упізнаваності бренду роботодавця, який було обрано для аналізу серед представленої цільової аудиторії, є умови праці. Для аналізу цього

індикатора учасникам опитування було задано таке питання: "У яких компаніях найкращі умови роботи (крім free печива і кави звичайно)? (множинний вибір)".

За результатами опитування (рис. 6) п'яти компаній респонденти вибрали найчастіше: Genesis – 53,30 %, GlobalLogic – 28 %, EPAM – 22,30 %, Lifecell – 19,70 %, EVO – 19,30 %.

Проаналізувавши стратегію управління розвитком бренду роботодавця цих компаній, ми виокремили такі ключові складові, які вплинули на привабливість умов праці в компанії:

1. Зручність розташування офісу.
2. Можливість гнучкого графіка і дистанційної роботи.
3. Харчування в офісі.
4. Наявність зон відпочинку в офісі.

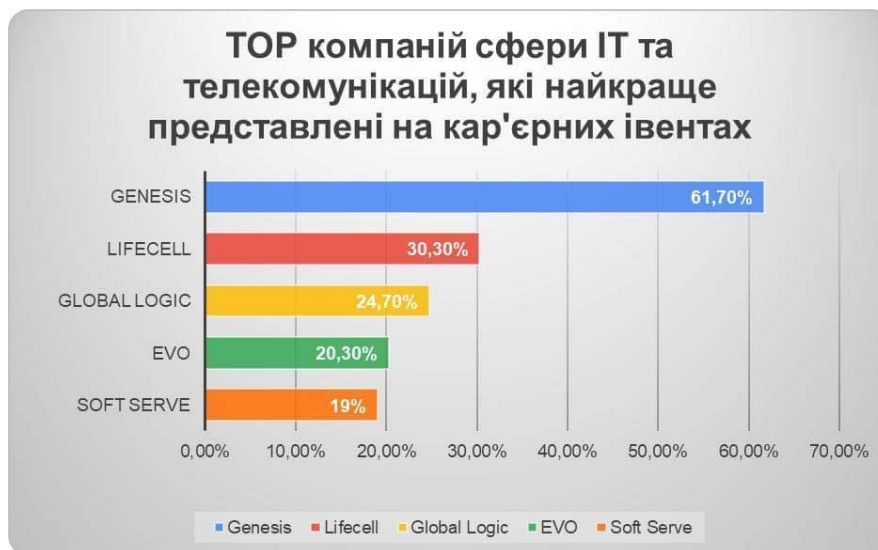

Рис. 5. ТОР компаній сфери IT і телекомунікацій, які найкраще представлені на кар'єрних івентах

Примітки: побудовано авторами на основі результатів проведеного опитування.

Рис. 6. ТОР компаній сфери IT і телекомунікацій, які мають найкращі умови роботи (погляд респондентів опитування)

Примітки: побудовано авторами на основі результатів проведеного опитування.

Унаочнені данні показують стан та тренди розвитку ринку ІТ і телекомунікацій в Україні. Уподобання респондентів окреслюють парадигму мислення споживача, що ідентифікує компанію як роботодавця на ринку. Такі дослідження мають бути системними та проводитись не рідше ніж один раз на рік. Саме ця перспектива дає змогу гнучко відчувати зміну споживчих настроїв і загрозу появи нових конкурентів на ринку праці. Вітчизняні компанії мають постійно працювати над удосконаленням окреслених за кожним із проаналізованих індикаторів складових стратегії бренду роботодавця, які впливають на привабливість, збереження та покращення власного іміджу компанії.

Висновки. Унаочнені рейтинги кращих роботодавців в Україні побудовано за результатами проведеного опитування респондентів. Ранжування роботодавців сфери ІТ і телекомунікацій було здійснено за ключовими індикаторами, що найбільше впливають на впізнаваність бренду та формування комплексної стратегії управління брендом роботодавця компаній. Виділені складові стратегії управління розвитком бренду роботодавця, які впливають на впізнаваність бренду роботодавця компаній, яких позначили респонденти в опитуванні, є важливими орієнтирами для побудови системних політик насичення інформаційного поля ринкового конкурентного середовища. У результаті проведеного дослідження з'ясувалося, що на сьогодні розвиток управління брендом роботодавця досягнув такого рівня значущості, що тепер це є невід'ємною частиною бізнес-стратегії успішних компаній. Це дослідження дозволило не тільки діагностувати стан та рейтингові вподобання споживачів, а й розкрило ключові напрями росту, на які мають орієнтуватись компанії, щоб підвищувати рівень упізнаваності власного бренду на ринку.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Подальші дослідження мають бути спрямовані на проведення всеукраїнського опитування роботодавців і кандидатів ринку праці й формування на основі результатів опитування рекомендацій щодо удосконалення методів та інструментів формування і реалізації стратегії розвитку бренду роботодавця.

Список використаної літератури

1. Barrow Simon. Employerbrand / Simon Barrow, Tim Ambler // *Journal of Brand Management*. – 1996. Dec. – Volume 4. – Issue 3. – pp. 185–206.
2. Chartered Institute of Personnel and Development. "Employer brand" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cipd.co.uk/hr-resources/factsheets/employerbrand.aspx> (Accessed 25 Aug 2020).

3. Мінчингтон Б. 15 основних напрямів розвитку HR-бренда, про які ви повинні знати / Б. Мінчингтон // *Talent Management*. – 2019. – Ч. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.talentmanagement.com.ua/3645-15-osnovnyh-napravlenij-razvitiya-hr-brenda/>

4. Сартейн Л. Люди – "начинка" бренду. Вісім принципів об'єднання ваших працівників і вашого бізнесу / Л. Сартейн, М. Шуманн. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2007. – 304 с.

5. HR-бренд: Статті. Корпоративна культура // *Директор з персоналу. Практичний журнал управління людськими ресурсами*. – 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hr-director.com/article/63176-hr-brend-19-m4>.

6. Мокіна С. М. Концепція бренду роботодавця: сутність, функції, класифікація, інструменти формування / С. М. Мокіна // *Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту. Економічні науки*. – 2014. – № 6, Т. 1. – С. 189–195.

7. Katoen, R.J., Macioschek, A. Employer Branding & Talent Relationship Management. *Improving the Organizational Recruitment Approach*. 2008. URL: <http://www.bbh.ro/site/imagini/1023226514.pdf>

8. Власова А. HR брендинг [Електронний ресурс]. *Школа HRM*. – 2015. Режим доступу: <http://www.shkolahrm.ua/blog/hr/>

9. Lloyd S. Braving from the inside out / S. Lloyd // *Business Review*. – 2002. – Т. 24. – № 10.

10. Писаревська Г.І. HR-брендинг як складова бізнес стратегії підприємства / Г.І. Писаревська, Н.В. Аграмакова, А.В. Семенченко // *Наук. вісн. Херсонськ. держ. ун-ту*. – 2019. – Вип. 33. – С. 177–180

11. Sullivan J. Eight elements of a successful employment brand. *ER Dailie*. 2004 / J. Sullivan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ere.net/2004/02/23/the-8-elements-of-a-successful-employmentbrand>.

12. HR-брендинг в Україні. Теорія та практика / Т. Рябоконь (Топчий), О. Кухарук, Л. Гасай та ін. – Київ: Джерела-М, 2016. – 116 с.

13. Збрицька Т. HR-брендинг як інструмент управління організацією / Т. Збрицька // *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. – 2010. – № 14. – С. 14.

14. Формування концепції HR-бренду підприємства / І.П. Миколайчук, Н.В. Сичова, Л.О. Чайка, І.П. Миколайчук // *Вісн. Волинськ. інституту економіки та менеджменту*. – 2019. – С. 91–98.

15. Осовицька Н. Причини необхідності управління брендом-роботодавця [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://kiev.hh.ua/article/25653>

16. Бренд роботодавця: що це таке, для чого, які є види. *SUNVERY* [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://sunvery.com.ua/uk/brend-robotodavtsia-shcho-tse-take-dlia-choho-iaki-ie-vydy>.

17. Лютий С. HR-брендинг – як управляти репутацією компанії в інтернеті / С. Лютий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blogchain.com.ua/hr-branding-iak-uvpravliti-repytacieu-kompanii-v-interneti>.

18. Universum. "Majority of 'World's Most Attractive Employers' Say Hiring Environment Getting Harder Over Next Year" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: available at: <https://universumglobal.com/thank-you-employer-branding-now-2020/> (Accessed 25 Aug 2020).

19. Білорус Т.В. Організаційне забезпечення формування та розвитку бренду компанії роботодавця / Т.В. Білорус, С.Г. Фірсова // *Бізнес-Інформ*. 2018. – № 7. – С. 314–326.

20. Symphony Talent [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.symphonytalent.com/en/services/> (Accessed 25 Aug 2020).

Received: 14/10/2020

1st Revision: 28/10/2020

Accepted: 16/11/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

М. Ситницький, д-р экон. наук, доц.,

А. Кожуховская, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РАНЖИРОВАНИЕ РАБОТОДАТЕЛЕЙ СФЕРЫ ИТ И ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЙ ПО ПРИЗНАКАМ УЗНАВАЕМОСТИ БРЕНДА

Представлены результаты всеукраинского опроса, на основе которого проведено ранжирование работодателей сферы ИТ и телекоммуникаций по признакам узнаваемости их бренда. Проанализирована динамика количественных и структурных изменений в процессе развития бренда работодателя ТРП компаний сферы ИТ и телекоммуникаций. Определены причины, обуславливающие эти изменения. Предложено ключевые индикаторы оценки узнаваемости бренда работодателя, к которым предлагается отнести: осведомленность кандидатов о компании как работодателя; присутствие компаний в социальных сетях; предоставление возможностей молодежи для получения первого рабочего места; присутствие на карьерных ивентах и условия труда. Выявлены ключевые составляющие стратегии развития бренда работодателя, которые повлияли на изменение указанных индикаторов, и обоснована необходимость совершенствования методов и инструментов ее формирования.

Ключевые слова: бренд работодателя, привлекательность работодателя, стратегия работодателя.

M. Sitnicki, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
A. Kozuhivska, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RANKING OF IT AND TELECOMMUNICATIONS EMPLOYERS BY SIGNS OF BRAND RECOGNITION

The article presents the results of a national survey. The employers in the field of IT and telecommunications were ranked according to the recognizability of the brands. Emphasis is placed on the fact that for Ukrainian enterprises the employer brand is a relatively new tool for building the company's attractiveness in the labour market, so there is a need to study the job-seekers market and analyze employers' approaches to developing employer brand strategy as an important component of enterprise management strategy. We analyzed the dynamics of quantitative and structural changes in the process of brand development of the employer of TOP companies in the field of IT and telecommunications. As well we identified the reasons for these changes. We proved that these reasons are formed both under the influence of economic and demographic factors, and geopolitical changes, which currently have a high degree of uncertainty in Ukraine. We proposed the key indicators for assessing the brand awareness of the employer, which include: awareness of candidates about the company as an employer; the presence of companies in social media platforms; providing opportunities for young people to get their first job; attendance at career events and working conditions. We identified the key components of the employer brand development strategy that influenced the change of these indicators. We substantiated conclusions on the need to improve the methods and tools of formation and implementation of the employer's brand development strategy. The study showed that today the development of employer brand management has reached such a level of importance that it becomes an integral part of the business strategy of successful companies. The presented data show the state and trends of the IT and telecommunications market in Ukraine. Respondents' preferences outline the paradigm of consumer thinking that identifies the company as an employer in the market. Such studies should be systemic and conducted at least once a year. Such a perspective would allow us to quickly diagnose changes in consumer sentiment and the threat of new competitors in the labour market. Ukrainian companies are invited to constantly work on improving these indicators as part of the employer's brand strategy, which affects the attractiveness, preservation, and improvement of the company's image.

Keywords: employer brand, employer attractiveness, employer strategy.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Barrow, S. and Ambler, T. (1996), "Employer brand", Journal of Brand Management, vol. 4, no. 3, pp. 185-206.
2. Chartered Institute of Personnel and Development (2020), "Employer brand", available at: <http://www.cipd.co.uk/hr-resources/factsheets/employerbrand.aspx> (Accessed 25 Aug 2020).
3. Minchynhton, B. (2019), "15 main areas of HR-brand development that you should know about", Talent Management, vol.1, available at: <https://www.talentmanagement.com.ua/3645-15-osnovnyh-napravlenij-razvitiya-hr-brenda/> (Accessed 25 Aug 2020).
4. Sartejn, L. and Shumann, M. (2007), Liudy – "nachynka" brendu. Visim pryntsyviv ob'ednannia vashykh pratsivnykiv i vashoho biznesu [People are the "stuffing" of the brand. Eight principles for uniting your employees and your business], Balans Biznes Buks, Dnipropetrovsk, Ukraine.
5. hr-director.com (2019), "HR-brand: Articles. Corporate culture", available at: <https://www.hr-director.com/article/63176-hr-brend-19-m4> (Accessed 25 Aug 2020).
6. Mokina, S.M. (2014), "The concept of the employer's brand: essence, functions, classification, tools of formation", Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky, vol. 6, no. 1, pp. 189-195.
7. Katoen, R.J. and Macioschek, A. (2008), "Employer Branding & Talent Relationship Management. Improving the Organizational Recruitment Approach", available at: <http://www.bbh.ro/site/imagini/1023226514.pdf> (Accessed 25 Aug 2020).
8. Vlasova, A. (2015), "HR branding", Shkola HRM, available at: <http://www.shkolahrm.ua/blog/hr/> (Accessed 25 Aug 2020).
9. Lloyd, S. (2002), "Bringing from the inside out", Business Review, vol. 24, no. 10.
10. Pysarevs'ka, H.I. Ahramakova, N.V. and Semchenko, A.V. (2019), "HR-branding as a component of business strategy of the enterprise", Naukovyj visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, vol. 33, pp. 177-180.
11. Sullivan, J. (2004), "Eight elements of a successful employment brand", available at: <http://www.ere.net/2004/02/23/the-8-elements-of-a-successful-employmentbrand/> (Accessed 25 Aug 2020).
12. Riabokon' (Topchij), T. Kukharuk, O. Hasaj, L. Onypko, O. and Yarosh, M. (2016), HR-brendynh v Ukraini. Teoriia ta praktyka [HR-branding in Ukraine. Theory and practice], Dzherela-M, Kyiv, Ukraine.
13. Zbryts'ka, T. (2010), "HR-branding as a management tool of the organization", Ukrains'ka nauka: mynule, suchasne, majbutnie, vol. 14, pp. 14.
14. Mykolajchuk, I.P. Sychova, N.V. and Chajka, L.O. (2019), "Formation of the concept of HR-brand of the enterprise", Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu, pp. 91-98.
15. Osovyts'ka, N. (2018), "Reasons for the need to manage the employer's brand", available at: <https://kiev.hh.ua/article/25653> (Accessed 25 Aug 2020).
16. Makh, T. (2019), "Employer's brand: what it is, why, what are the types", SUNVERY, available at: <https://sunvery.com.ua/uk/brend-robotodavtsia-shcho-tse-take-dlia-choho-iaki-ie-vydy> (Accessed 25 Aug 2020).
17. Liutyj, S. (2018), "HR-branding – how to manage the company's reputation on the Internet", available at: <https://blogchain.com.ua/hr-branding-iak-ypravliati-repytacieu-kompanii-v-interneti> (Accessed 25 Aug 2020).
18. Universum (2020), "Majority of 'World's Most Attractive Employers' Say Hiring Environment Getting Harder Over Next Year", available at: <https://universumglobal.com/thank-you-employer-branding-now-2020/> (Accessed 25 Aug 2020).
19. Bilorus, T.V. and Firsova, S.H. (2018), "Organizational support for the formation and development of the employer's brand", Biznes Inform, vol. 7, pp. 314-326, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_7_48 (Accessed 25 Aug 2020).
20. Symphony Talent (2020), available at: <https://www.symphonytalent.com/en/services/> (Accessed 25 Aug 2020).

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 6(213): 20-31

УДК 338.001.36

JEL classification: C55, E60

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/3>

А. Ставицький, д-р екон. наук, доц.

ORCID ID 0000-0002-5645-6758,

К. Молоканова, екон.

ORCID ID 0000-0002-6926-7171

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Розглянуто концепцію якості життя населення та здійснено огляд її розвитку в науковій літературі. Аргументовано, чому оцінка соціально-економічного розвитку країн, а отже, і якості життя населення, не може здійснюватися лише за рівнем ВВП на душу населення, а мають урахуватися й інші напрями, як такі, що впливають на матеріальну сферу життя населення (рівень доходу, житлові умови, частка базових витрат у загальному споживанні, нерівність розподілу доходу тощо), так і на нематеріальну (якість освіти, охорони здоров'я, екологічний стан, соціальна рівність). Зазначено напрями, що мають урахуватися під час оцінки якості життя населення відповідно до робіт, що здійснили найбільший вплив на теоретичне вивчення концепції та її практичне застосування. Описано тенденції змін якості життя населення у країнах Європи за період із 2008 по 2019 р., зокрема розглянуто зміни найважливіших показників, які позначаються на якості життя населення. Розглянуто особливості методології побудови й застосування на практиці динамічної стохастичної моделі загальної рівноваги (DSGE-моделі). На основі аналізу якості життя населення та визначення показників, що входять до кожної сфери якості життя населення, було побудовано динамічну стохастичну модель загальної рівноваги. Оцінювання побудованої моделі дало можливість визначити фактори, що здійснюють найбільший вплив на якість життя населення, оцінити рівень якості життя населення для України та країн Європи і сформулювати рекомендації реформ для підвищення рівня життя населення країни на основі сфер і показників, які показують найгірші результати. Побудована модель може бути використана для аналізу якості життя населення для інших країн за умови змін значень показників, відповідно до даних відповідних статистичних служб, та, за необхідності, розширення чи звуження системи показників, використаних для оцінки якості життя населення.

Ключові слова: якість життя населення, DSGE-модель, стратегія, реформування, Європа, Україна.

Вступ. При оцінюванні соціально-економічного розвитку країн та рівня життя населення найпоширенішим є використання значень показника ВВП на душу населення. Утім такий спосіб не відображає нерівномірності розподілу доходів, частку населення за межею бідності, якість роботи інституцій, екологічні умови та інші важливі фактори, що здійснюють безпосередній вплив на якість життя населення. За допомогою показників ВВП на душу населення неможливо також сформувати стратегію для підвищення рівня життя населення країни.

Водночас нехтувати якістю життя населення не можна, адже її високий рівень є запорукою соціально-економічної стабільності держави, можливості ефективного використання здібностей та потенціалу населення, залучення до роботи в межах країни (а отже, і до формування її внутрішнього валового продукту) населення з інших країн, особливо висококваліфікованих працівників. Водночас проблеми країн із низьким рівнем життя посилюються еміграцією та "втечею мізків", погіршенням прогнозів економічного розвитку, зниженням наукового потенціалу, а отже, негативним впливом на ефективність виробництва.

Із наведених причин важливим та актуальним є оцінити безпосередньо якість життя населення, що формується внаслідок взаємодії сукупності різних сфер, зокрема матеріальних умов життя, якості роботи державних інституцій, рівня освіти, екологічного стану місцевості тощо. На основі такого аналізу можна сформувати стратегію для підвищення рівня життя населення для конкретної країни, враховуючи сильні та слабкі сторони у загальній оцінці.

Утім використання економетричного моделювання для визначення якості життя не набуло суттєвого поширення. За допомогою динамічної стохастичної моделі загальної рівноваги можна визначити рівень життя населення шляхом приведення до стану рівноваги взаємодії трьох економічних суб'єктів: домогосподарств, фірм і держави. Таким чином, метою дослідження є визначення рівня життя населення в країнах Європи та України за допомогою динамічної стохастичної моделі загальної рівноваги.

Огляд літератури. Після започаткування С. Кузнецем обрахування показника ВВП у 1934 р. стало поширеним його використання у вигляді єдиного способу оцінки економічної політики. Високі темпи зростання означають удосконалення економічної системи, збільшення промислового виробництва та зростання обсягів експорту, позитивно впливають на кількість іноземних інвестицій, а отже, мали б означати підвищення рівня життя населення. Утім, 1960-ті роки показали що попри досягнення економічного зростання якість життя у багатьох аспектах погіршувалася, зростали безробіття та бідність населення. Із 1970-х почалося обговорення недоліків ВВП для оцінки процесу економічного розвитку та спроби формування інших показників для більш точного його відображення [1].

Термін "якість життя населення" був уперше використаний економістом А. Пігу у праці "Економічна теорія добробуту" у 1920 р, в якій також було закладено підвалини концепції екстерналій, їхнього впливу на якість життя та способи їх контролювання [2]. Утім до широкого вжитку поняття якості життя населення увійшло лише після Другої світової війни, коли Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) розширила поняття "здоров'я", включивши до нього психологічне й соціальне благополуччя індивіда, таким чином започатковуючи концепцію якості життя. Утім, оскільки поняття якості життя є певною мірою всеохоплюючим, існує проблема відсутності єдиного його визначення. Одне з перших визначень було надано А. Кемпбелом у 1950-х та звучало як "якість життя – хороше життя у сенсі споживання, яке залежить від володіння певними матеріальними благами" [1]. Із часом поняття еволюціонувало та зосередило увагу не лише на матеріальних аспектах. Так, поширеним є визначення ВООЗ, за яким якість життя – "сприйняття індивідом його позиції у житті в контексті культурної та ціннісної системи, усталеної в його суспільстві, та відносно його цілей у житті, очікувань та інтересів" [3]. Євростат надає таке визначення: "Якість життя є ширшою концепцією, порівняно з виробництвом та стандартами життя. Воно включає всі фактори, які люди вважають важливими протягом життя, поза межами лише матеріальних аспектів [4].

У більшості досліджень із тематики окремо виділяється об'єктивний (матеріальне благополуччя) та суб'єктивний (задоволення та радість від життя) аспекти, які вивчаються вже окремо. Відомо про так званий "естерлінський парадокс", який полягає в тому, що рівень матеріального благополуччя прямо пов'язаний із рівнем задоволення від життя, але лише до певного рівня [1]. У 1990 р. Р. Інглехарт за результатами проведених досліджень підтвердив існування "естерлінського парадоксу", причому жителі менш економічно розвинених держав зазначають вищий рівень задоволення життям, ніж мешканці більш розвинених у випадку зростання доходу [5]. Р. Інглехарт також установив існування прямої залежності між об'єктивною та суб'єктивною складовою якості життя, із коефіцієнтом кореляції 0,67. Утім, деякі дослідники, зокрема Е. Шеуч, не погоджувалися з його висновками і зауважували, що дуже бідні та дуже багаті країни мають нижчу кореляцію між об'єктивними й суб'єктивними індикаторами, ніж країни, які розвиваються [6].

Важливим етапом у дослідженні якості життя населення є доповідь міжнародної Комісії з основних показників економічної діяльності та соціального прогресу, опублікована 2009 р. під керівництвом Нобелівських лауреатів Д. Стігліца та А. Сена, у якій було запропоновано замінити оцінку ВВП на показник якості життя у ролі основного критерію економічного розвитку суспільства [7]. Крім того, у ній було виділено ключові складові показника якості життя: матеріальні умови життя; здоров'я; рівень освіти; робота; політичний голос і громадянські права; навколишнє середовище та умови життя; економічна й фізична безпека. Саме на цій системі показників ґрунтується більшість сучасних методів оцінки якості життя, зокрема ті, якими користуються Служба статистики Європейського Союзу [4] та Організація економічного співробітництва та розвитку [8, 9].

Досліджуючи якість життя населення, важливо звернути окрему увагу на показники економічної та соціальної безпеки. За М. Косни та М. Піотровською [10], існує два найпоширеніші підходи до оцінки економічної безпеки. Перший, запропонований у 2014 р. Дж. Хакером [11], визначає рівень економічної безпеки як частку населення, що зазнала суттєвих утрат доходу (не маючи ресурсів для компенсації збитків). Такий метод концентрує увагу лише на обсязі доходу, не розглядаючи втрату працевлаштування чи інші можливі проблеми. Другий, сформульований Л. Осбергом та Е. Шарпом [12], має суттєві відмінності від першого та розглядає декілька важливих сфер для економічної безпеки, зокрема безробіття, похилий вік, смерть чоловіка/дружини, вартість медичних послуг. Його перевагою є врахування всіх можливих впливів на економічну безпеку, але водночас недоліком – прирівняння їхнього впливу. Крім того, у рамках дослідження впливу економічної безпеки на якість життя населення важливо враховувати вплив нерівності розподілу доходів. За А. Ставицьким та М. Козуб [13], нерівність розподілу доходів має істотний вплив на економічну стабільність і соціальну напруженість у суспільстві, який за відсутності реакції на зміни протягом тривалого часу, може призвести до дестабілізації політичної ситуації, а отже, і до військових дій. Таким чином, економічна й соціальна безпека мають як короткостроковий, так і довгостроковий вплив на якість життя населення, а тому їх забезпечення має бути одним із орієнтирів державної політики [14].

Методологія. Визначення значення якості життя населення здійснюється за допомогою класу DSGE (dynamic stochastic general equilibrium) моделей. Основними ознаками даного класу моделей є динамічність

(полягає у вивченні змін у стані економічної системи протягом певного часового проміжку), стохастичність (урахування можливих стохастичних шоків економіки) та досягнення загальної рівноваги у точці оптимуму, що відбувається таким розподілом ресурсів та цін, за якого ринки перебувають у стані рівноваги, а умови оптимізації діяльності економічних суб'єктів задовольняються. Першими представниками такого класу моделей є моделі реальних бізнес-циклів Ф. Кайдланда і Е. Прескотта [15] та Дж. Лонга і Ч. Плоссера [16].

Структурно DSGE моделі складаються, як правило, із трьох блоків, пов'язаних між собою: блок попиту, пропозиції та рівняння монетарної політики. Рівняння, що визначає кожний блок, побудовані на мікроекономічній основі та формують точні припущення щодо поведінки основних економічних суб'єктів (домогосподарств, фірм і держави) [17].

При побудові DSGE моделі розрізняють як мінімум домогосподарства, фірми, центральний банк та державу як інституцію, що займається оподаткуванням. Очевидно, що залежно від досліджуваної теми, до моделі можуть бути включені також інші економічні суб'єкти, зокрема банки чи економіки інших країн. Для домогосподарств розглядається перш за все їхнє прийняття рішень щодо споживання, заощаджень і трудових ресурсів для максимізації їх індивідуальної корисності протягом життя. Фірми виробляють продукцію та послуги в межах власного технологічного потенціалу, залучаючи до виробництва трудові ресурси та капітал з метою максимізації прибутку протягом досліджуваного періоду. Мета центрального банку – стримування рівня інфляції близького до таргетованого значення. Іншою важливою рисою DSGE моделей є цілісне формулювання взаємодій між індивідуальними суб'єктами, що приймають рішення, та економічною системою в цілому. Має зберігатися не лише макроекономічна рівновага між попитом і пропозицією, а й очікування суб'єктів повинні бути раціональними (дії в певний момент часу не мають суперечити їхнім довготерміновим очікуванням) [18].

Найпоширенішим є використання DSGE моделей центральними банками країн. Так, Федеральна резервна система в США активно використовує SIGMA-модель для аналізу впливу широкого переліку шоків, зокрема тих, що виникають унаслідок монетарної політики, надмірних державних витрат, ризику падіння курсу валют, зміни в іноземному попиті, в оцінці кількісних аспектів впливу фіскальних шоків на торговий баланс [19]. Було також побудовано DSGE-модель для покращення розуміння історичної еволюції ставок виробництва та відсотку в США. Центральний банк Чилі використовує модель MAS (Model for Analysis and Stimulations) для кількісного виміру впливу різноманітних шоків на бізнес-цикли, для порівняння ефектів тимчасових шоків цін на мідь за різних варіантів фіскальної політики [2019]. Центральний банк Швеції використовує модель RAMSES (Riksbank Aggregate Macromodel for Studies of the Economy in Sweden) для генерування альтернативних сценаріїв для заробітних плат, відсоткової ставки або для аналізу грошово-кредитних компромісів, що виникають за оптимальної монетарної політики [21]. За Л. Крістіано, М. Ейхенбаумом і М. Требендтом DSGE моделі грають провідну роль у процесі формування оптимальної монетарної політики також Європейського центрального банку, Міжнародного валютного фонду, Центрального банку Ізраїлю, Канади, Чехії, Швейцарії та інших держав [22].

Попри переважну поширеність використання DSGE-моделей для аналізу у фінансовій сфері їх можна використати і для аналізу якості життя населення.

При побудові моделі для аналізу якості життя населення було виділено три економічні суб'єкти: домогосподарства, фірми та державу. Зазначимо, що домогосподарства було поділено на три групи, залежно від джерела отримуваних ними доходів: заробітна плата чи дивіденди, виплачені фірмами або соціальні трансферти, виплачені державою. Крім того, всі економічні суб'єкти функціонують в умовах закритої економіки. Відповідно до особливостей економічного суб'єкта було сформульовано їхню цільову функцію, значення якої суб'єкт прагне максимізувати. Для домогосподарств

цільова функція полягає у максимізації значення рівня життя, який залежить від восьми сфер життя людини, кожна з яких однаково впливає на підсумкове значення якості життя: дохід і споживання, продуктивна діяльність, економічна безпека, фізична безпека, освіта, здоров'я, екологія, соціальна рівність та інклюзія.

Для фірм цільова функція полягає у максимізації прибутку, для держави – у максимізації бюджету. Ключову роль відіграють взаємозв'язки між економічними суб'єктами, зображені на рис. 1.

Рис. 1. Взаємозв'язок економічних суб'єктів у моделі

Джерело: побудовано авторами.

Опишемо детальніше цільові функції кожного з економічних суб'єктів.

Цільова функція домогосподарств полягає в максимізації показника якості життя. Він розраховується як

середнє між восьми сферами, значення яких є середнім між відсотковими значеннями кожного з обраних показників, що входять до складу сфери, що визначає якість певної сфери життя.

Наведемо рівняння, що входять до складу побудованої моделі.

$$\begin{aligned}
 \text{LifeQuality}_t = & \left(\frac{\text{Wage}_t * (1 - \text{tax}_W) - \text{Const}_t * \text{BasExp}_t - \text{Depriv}_t - \text{Medneeds}_t}{\alpha * \text{Inequality}_t} + \frac{\text{JobMeanSat}_t + \text{DifEmpl}_t}{2} \right. \\
 & + \frac{\text{Safety}_t + \text{Police}_t + \text{Legal}_t}{3} + \frac{\text{QualityEd}_t + \text{LevelEd}_t}{2} \\
 & \left. + \frac{\text{LifeExp}_t + \text{HealthSat}_t - \text{PoorHab}_t - \text{PrevMort}_t}{4} - \text{Ecology}_t + \frac{\text{EmplDis}_t - \text{ExclusDis}_t - \text{DeprDis}_t - \text{PayGap}_t}{4} \right) * \lambda \\
 \rightarrow \max \\
 \text{Profit}_t = & (\text{Price}_t * Q_t - R_{L_t} - R_t - R_{K_t}) * (1 - \text{tax}_P) + \text{Dotation}_t \rightarrow \max \\
 \text{Tax}_t = & \text{Wage}_t * \text{tax}_W + \text{Profit}_t * \text{tax}_P - \text{Dotation}_t \rightarrow \max.
 \end{aligned}$$

Опишемо коротко структурні складові цільових функцій. Спершу розглянемо сфери якості життя населення та показники, що до них входять:

$\frac{\text{Wage}_t * (1 - \text{tax}_W) - \text{Const}_t * \text{BasExp}_t - \text{Depriv}_t - \text{Medneeds}_t}{\alpha * \text{Inequality}_t}$ – рівень задоволення населення країни власним матеріальним станом у періоді t . До складу входить рівень задоволення населення доходом, частка населення, що зазнає матеріальної депривації та частка населення, що не звертається за медичною допомогою через брак коштів;

$(\text{JobMeanSat}_t + \text{DifEmpl}_t)/2$ – рівень задоволення населення від продуктивної та оплачуваної діяльності. До складу входить медіанне значення оцінки якості працевлаштування населення країни та різниця між часткою працевлаштованого й безробітного населення працездатного віку;

$(\text{Safety}_t + \text{Police}_t + \text{Legal}_t)/3$ – оцінка населенням власної фізичної безпеки при проживанні в країні у період t . До уваги береться частка населення, що почува-

ється вночі на вулицях країни безпечно, рівень довіри до поліції та віра в дотримання законів усіма економічними суб'єктами у періоді t .

$(\text{QualityEd}_t + \text{LevelEd}_t)/2$ – якість освіти у країні в період t . Обраховується на основі якості шкільної освіти, оціненої за методикою PISA (Programme for International Student Assessment) та різницею між часткою населення, що мають вищу освіту, та часткою, що не мають завершеної базової освіти.;

$(\text{LifeExp}_t + \text{HealthSat}_t - \text{PoorHab}_t - \text{PrevMort}_t)/4$ – стан здоров'я населення країни у періоді t . Враховуємо очікувану тривалість життя населення, рівень власної оцінки стану здоров'я населення, частку населення, який властиві звички, що знижують якість та/або тривалість життя та частку попереджуваних смертей;

Ecology_t – частка населення, що зазначає про існування в місцевості проживання однієї або кількох екологічних проблем;

$(\text{EmplDis}_t - \text{ExclusDis}_t - \text{DeprDis}_t - \text{PayGap}_t)/4$ – оцінка якості соціальної рівності та інклюзії. Ураховуємо рівень працевлаштування серед осіб із інвалідністю, рівень соціальної ексклюзії та матеріальної депривації серед осіб із інвалідністю та різницю в оплаті чоловічої та жіночої праці.

Сумуючи значення оцінки якості за кожною зі сфер, отримуємо загальну оцінку якості життя населення. Для зручності було обрано подати фінальний результат якості життя у відсотковій шкалі, де максимально досяжним значенням рівня життя є 100 % за умови максимальних показників за кожною зі сфер. Тому для наведення фінального результату до відсоткової шкали, значення моделі нормується на сталі параметри α та λ :

α – значення параметра для нормування задоволення населення доходами до відсоткової шкали, значення є фіксованим для всіх країн у моделі та становить 2500;

λ – значення параметра для наведення результату за всіма сферами до відсоткової шкали. Значення є фіксованим для всіх країн в моделі та становить 0,18. Таке значення було визначено на основі обрахування фінальних результатів за всіма сферами для всіх країн спершу без параметра λ , та підбору значення параметра для подання всіх фінальних результатів у відсотковій шкалі.

Оскільки значення параметрів є фіксованими для всіх країн та використовуються для нормування результату до відсоткової шкали, вони не змінюють співвідношення між країнами у фінальному результаті.

Цільова функція фірми полягає в максимізації прибутку. Для обрахування прибутку фірм від загальної виручки (обраховується як $\text{Price}_t * Q_t$) віднімається вартість використаних ресурсів (у т. ч. трудових ресурсів (R_{Lt}), природних ресурсів (R_{Lt}) та капіталу (R_{Kt}), результат множиться на частку, що залишилася після оподаткування державою ($1 - \text{tax}_{pt}$) та до нього додається сума дотацій, наданих державою підприємствам (Dotation_t).

Цільову функцію держави можна визначити як суму добутків показників ($\text{Wage}_t * \text{tax}_w$) – сума податків, зібраних державою із доходів домогосподарств та ($\text{Profit}_t * \text{tax}_{pt}$) – сума податків, зібраних державою із прибутку фірм та відняти від результату суму, витрачену державою на дотації й соціальні трансферти (Dotation_t).

Таким чином, для всіх країн будується однакова модель; відмінність полягає лише у значеннях даних, що відповідають показникам, наведеним нижче. Зрештою, економічна система для кожної країни приходить до стану рівноваги за виконання умов максимізації рівня життя домогосподарств, прибутку фірм і виконання балансу при визначенні державного бюджету. У результаті для стану рівноваги для кожної із країн модель виводить значення рівня життя населення для країни, суму прибутку фірм і розміри бюджету. Значення рівня життя населення подається у відсотковій шкалі, де вище значення означає вищий рівень життя. Утім, значення рівня життя не може перевищувати 100 % (максимально можливого значення якості життя за умови максимального значення за кожною зі сфер оцінки якості життя).

Дані для роботи. Для роботи було використано дані для 31 країни Європи та України, отримані із сайтів Служби Статистики Європейського Союзу [232321] [24], Світового Банку [25], Організації економічного співробітництва та розвитку [26], Державної служби статистики України [27]. Дані висвітлюють значення показників, використаних у моделі, для країн за 2019 р. Для визначення якості життя населення використовуються такі показники за вісьмома сферами:

• **Дохід та споживання:**

1. Середня заробітна плата – (Wage_t) – середня заробітна плата працівників країни у періоді t до вирахування податків.

2. Споживання (Cons_t) – вартість спожитих домогосподарством товарів та послуг у періоді t на душу населення за ПКС.

3. Частка базових витрат у загальних витратах домогосподарства (BasExp_t) – відношення витрат на продукти харчування, одяг, охорону здоров'я, транспортне пересування та оплату житла до загальних витрат домогосподарства у періоді t .

4. Нерівномірність розподілу доходів (Inequality_t) – відношення доходів верхнього квінтиля населення за рівнем доходів до доходів нижніх чотирьох квінтилів.

• **Продуктивна діяльність:**

1. Задоволення від роботи (JobSat_t) – медіанний рівень задоволення населення від роботи у періоді t , виражений у відсотках.

2. Працевлаштування (DiffEmpl_t) – різниця між часткою населення, що працевлаштована, та часткою безробітних у межах працездатного населення віком від 15 до 74 років.

• **Економічна безпека:**

1. Матеріальна депривація (Depriv_t) – частка населення, що зазнає матеріальної депривації, тобто не може дозволити собі чотири із дев'яти базових категорій (зокрема відпустка раз на рік, телебачення, оплату житла тощо) або не зможе покрити неочікувані суттєві витрати у разі їхнього виникнення (напр., утрата працездатності на тривалий час через хворобу).

2. Непокриті медичні потреби (Medneeds_t) – частка населення з непокритими медичними потребами через брак коштів у періоді t .

• **Фізична безпека:**

1. Безпека на вулицях (Safety_t) – частка населення, що почуває себе в безпеці наодинці вночі на вулицях у періоді t .

2. Довіра до поліції (Police_t) – середній рівень довіри до поліції населенням країни у періоді t , виражений у відсотках.

3. Віра у виконання закону (Legal_t) – середній рівень віри населення у дотримання закону всіма суб'єктами у періоді t , виражений у відсотках.

• **Освіта:**

1. Якість освіти (QualityEd_t) – відношення значення, утвореного як середнє арифметичне з медіанних оцінок учнів країни за дослідженням 3 компетентностей (читання, математична, природничо-наукова), до аналогічно утвореного значення країни-лідера у періоді t . Відображає якість освіти населення.

2. Рівень освіти (LevelEd_t) – різниця між часткою населення з повною середньою, середньою спеціальною чи вищою освітою (рівні 3–8 за ISCED) та часткою населення з базовою або незавершеною базовою освітою (рівні 0–2 за ISCED).

• **Здоров'я:**

1. Тривалість життя (LifeExp_t) – відношення очікуваної тривалості життя населення країни до очікуваної тривалості життя країни-лідера, виражене у відсотках.

2. (HealthSat_t) – медіанна оцінка населенням країни власного стану здоров'я у відсотках у періоді t .

3. Шкідливі звички (PoorHab_t) – частка населення у періоді t , що має шкідливі звички або стани, які негативно впливають на здоров'я (куріння, алкоголізм, надмірна вага).

4. Попереджувана смертність (AvMort_t) – кількість смертей на 10000 осіб від попереджуваних та виліковних хвороб у періоді t , виражена у відсотках.

• Екологія:

1. Екологічний стан ($Ecology_t$) – частка населення, що повідомляє про забруднення повітря, води чи інші екологічні проблеми у місцевості їхнього проживання.

• Соціальна рівність та інклюзія:

1. Матеріальна депривація ($DeprDis_t$) – рівень матеріальної депривації серед населення з інвалідністю у періоді t .

2. Ризик соціальної ексклюзії ($ExclusDis_t$) – частка населення з інвалідністю, що перебувають під ризиком соціальної ексклюзії у періоді t .

3. Рівень працевлаштування ($EmplDis_t$) – рівень працевлаштування у періоді t серед населення з інвалідністю.

4. Різниця в заробітній платі ($PayGap_t$) – різниця в оплаті праці чоловіків та жінок на аналогічних видах діяльності за період t .

Фірми:

1. Ціна на продукцію ($Price_t$) – установлена фірмою ціна на виготовлену продукцію у періоді t .

2. Кількість реалізованої продукції (Q_t) – кількість реалізованої продукції у періоді t . Сумарну вартість випущеної продукції, тобто добуток кількості на ціну визначатимемо як значення доданої вартості та використовуватимемо дані Світового Банку із джерела [25].

3. Витрати на робочу силу (R_{Lt}) – вартість робочої сили підприємства у періоді t . Обчислюється за формулою:

$$R_{Lt} = W_{avt} * L_t,$$

де W_{avt} – середня заробітна плата працівників фірми у періоді t , L_t – кількість працівників фірми у періоді t .

Обрахування показника здійснюватимемо із використанням даних [21] частки зайнятого населення та медіанної заробітної плати працівників країни.

4. Рента – (R_t) – вартість у періоді t , що сплачується фірмою за використання землі та природних ресурсів.

5. Витрати на капітальні ресурси (R_{Kt}) – вартість витрачених капітальних ресурсів підприємства у періоді t .

6. Дотації ($Dotation_t$) – вартість наданих урядом дотацій фірмі у період t .

Держава:

1. Податок на вид доходу (tax_s) – розмір податку, що нараховується, залежно від виду діяльності. У нашому випадку це:

• tax_w – податок на дохід;

• tax_{pr} – податок на прибуток;

2. Дотації ($Dotation_t$) – вартість наданих урядом дотацій фірмі у період t .

Опишемо основні тенденції динаміки зміни ключових показників за період 2008–2019 рр. Рівень задоволення матеріальним станом серед населення ЄС у цілому зріс (із 6 до 6,6). Найвищі темпи зростання відбулися в Ірландії (із 5,5 до 7,1), Великій Британії (з 6,2 до 7,1), Греції (із 4,3 до 5,2), Італії (із 5,7 до 6,4), на Кіпрі (із 5,2 до 6,1), Португалії (з 4,5 до 5,4), у Словаччині (з 5,5 до 6), Словенії (з 5,6 до 6,3), Хорватії (з 4,6 до 5,2) та Чехії (із 6 до 6,7). Не змінилася (або зміни є незначущими) оцінка матеріального стану в 2019 р. порівняно із 2008 р. у таких країнах: Данія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія.

Порівняння оцінки населенням власного матеріального стану в 2008 та 2019 рр. зображено на рис. 2.

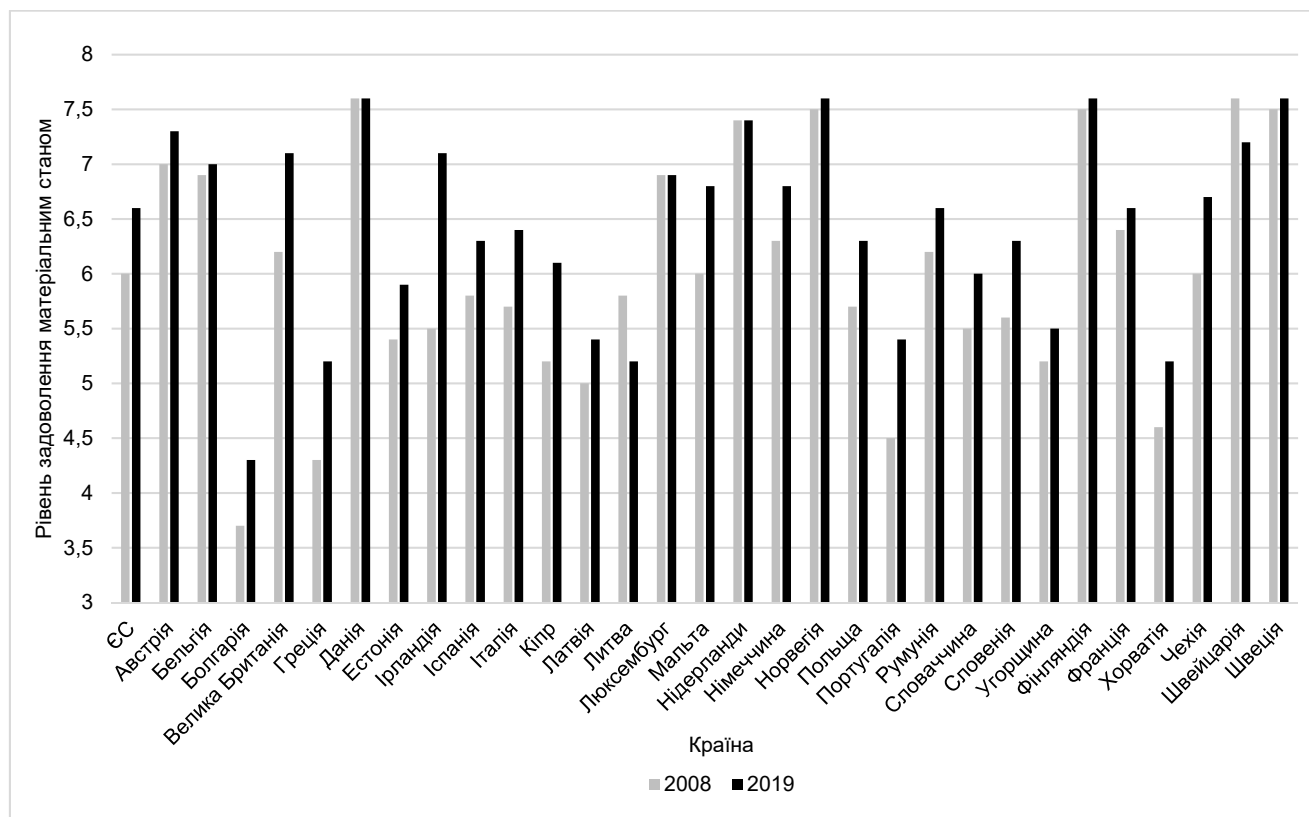

Рис. 2. Якість матеріальних умов життя у 2019 р. порівняно із 2013 р. у країнах Європи

Джерело: [21].

Нерівномірність розподілу доходів по країнах Європи в цілому зросла на 0,3 (із 4,9 до 5,2). Найгіршу тенденцію (найбільше зростання нерівності розподілу до-

ходів) показує Болгарія (зростання показника із 6,5 до 7,7), Литва (зміни з 6,1 до 7,1) та Італія (з 5,2 до 6,1). Водночас у Латвії, Польщі, Іспанії, Хорватії та Порту-

галії відбувається зниження нерівномірності розподілу доходів (на 0,6–0,9 од.). Нерівномірність розподілу доходів залишається порівняно незмінною (зміни до 0,2) в

Естонії, на Кіпрі, Мальті, у Нідерландах, Норвегії, Сербії, Словенії, Франції, Чехії, Фінляндії. Графічно результати представлені на рис. 3.

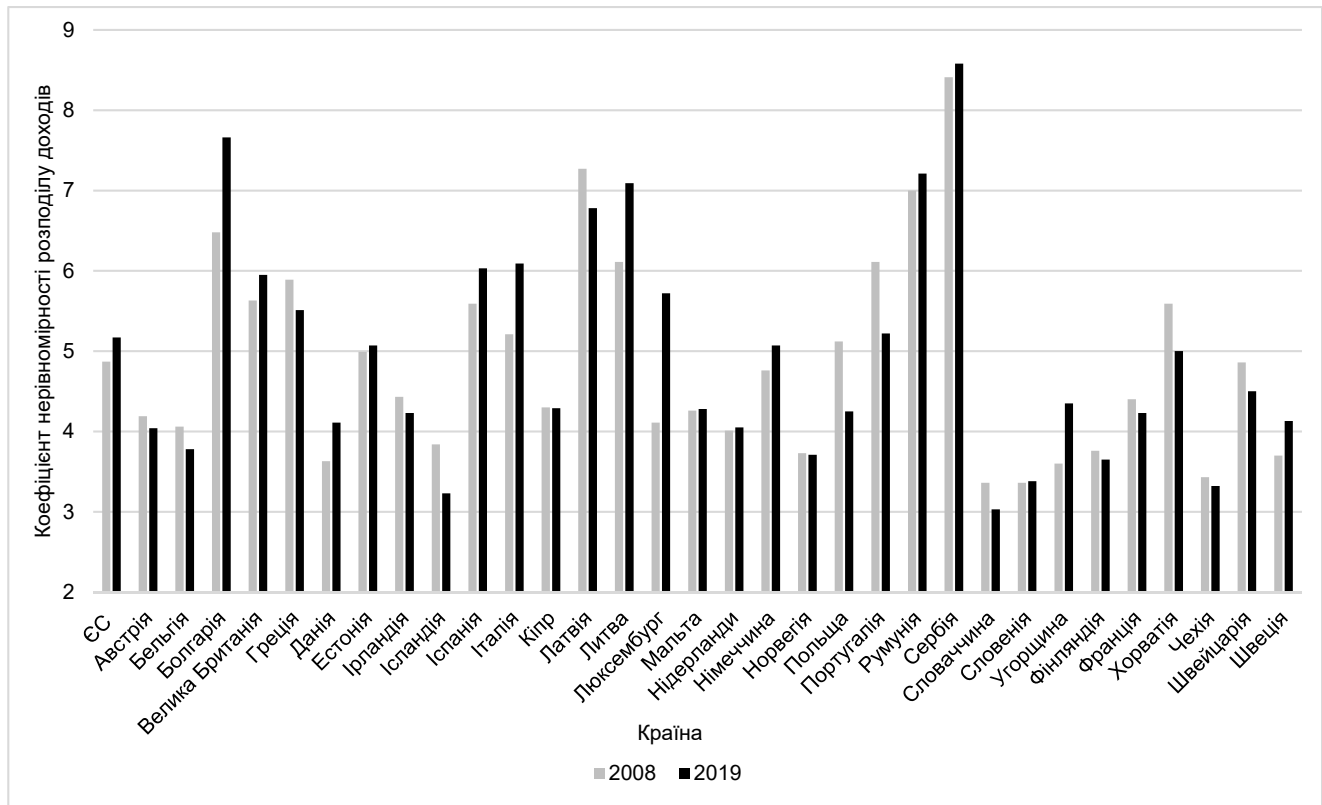

Рис. 3. Зміни коефіцієнту нерівномірності розподілу доходів у країнах Європи у 2019 р. порівняно з 2008 р.

Джерело: [21].

Рівень працевлаштування в цілому по країнах Європи зріс на 2,9 %, найбільша частка населення втратила роботу в Греції (6,5 %), Іспанії (2,1 %). На фоні невисокого рівня зайнятості такі зміни можна пояснити наслідками Світової економічної кризи 2008–2009 рр.

Водночас суттєве зростання частки працевлаштованих показали Литва (на 8 %), Польща (на 8,2 %), Угорщина (на 13,1 %), Румунія (на 5,8 %), Словаччина (5,3 %), Чехія (на 8,2 %). Графічно дані зображено на рис. 4.

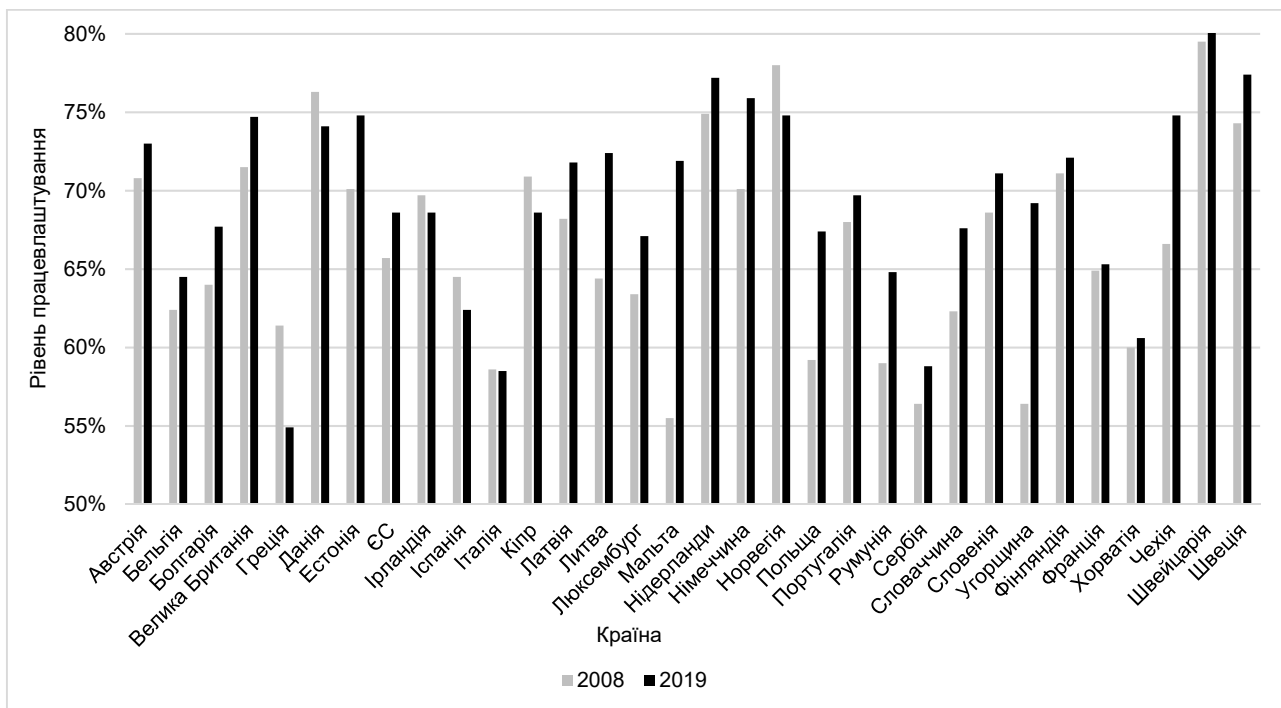

Рис. 4. Зміни рівня працевлаштування на 2019 р. порівняно із 2008 р.

Джерело: [21]

Тривалість життя отримала позитивну тенденцію в усіх країнах ЄС. Найвищі темпи зростання тривалості життя характерні для нових членів ЄС – країн із перехідною економікою, яким у цілому не характерне високе її

значення: Естонії (на 4,1 роки), Латвії (на 3 роки), Литви (на 4,3 роки), Польщі (2,1 роки), Угорщині (на 2 роки), Словенії (на 2,6 роки), Хорватії (на 2,2 роки). Графічно результати зображено на рис. 5.

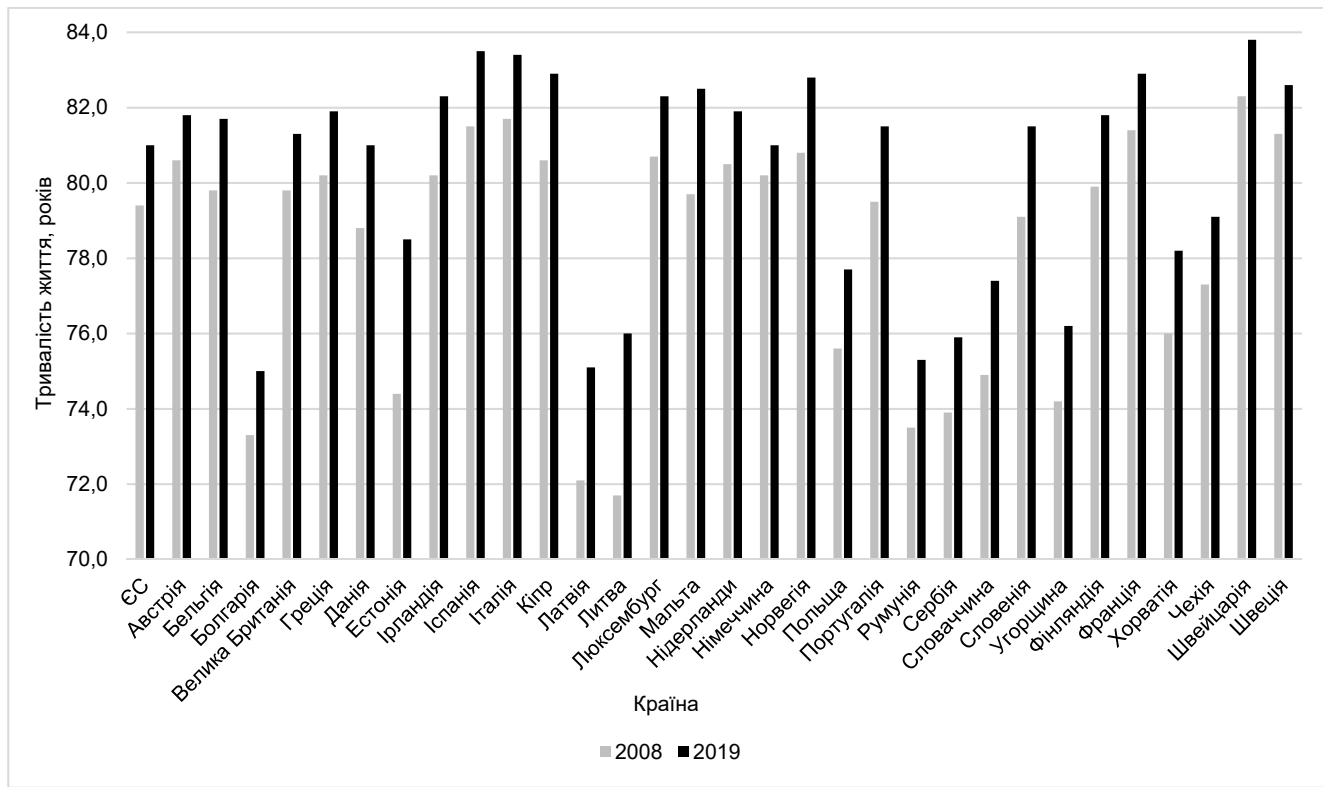

Рис. 5. Тривалість життя населення у країнах Європи у 2019 р. порівняно із 2008 р.

Джерело: [21].

Результати дослідження. У результаті застосування DSGE-моделі для аналізу якості життя населення країн Європи та України, за допомогою програмно-

го забезпечення Dynare 4.6.1 було отримано такі результати в точці рівноваги для кожної країни, що наведено у табл. 1.

Таблиця 1. Обрахований рівень життя населення

Країна	Рівень життя населення за відсотковою шкалою	Показники, на виправлення яких має бути зорієнтована стратегія підвищення життя	Смислове значення показників
Австрія	94,25 %	$PayGap_t = 19,6 \%$	Суттєва різниця між чоловічою та жіночою заробітною платою на аналогічних посадах.
Бельгія	86,92 %	$PoorHab_t = 19,47 \%$ $Ecology_t = 14,6 \%$	Висока частка населення зі шкідливими звичками та частка населення, що негативно оцінює екологічний стан.
Болгарія	43,36%	$BasExp_t = 73,80 \%$ $Inequality_t = 7,66 \%$ $MatDepr_t = 11,2 \%$ $Safety_t = 49,49 \%$ $Police_t = 36,00 \%$ $Legal_t = 30 \%$ $QualityEd_t = 87,44 \%$ $LifeExp_t = 89,37 \%$ $DeprDis_t = 35,90 \%$ $ExclusDis_t = 49,4 \%$	Висока частка доходу, що йде на покриття базових потреб, висока нерівномірність розподілу доходів, висока частка населення, яка зазнає матеріальної депривації. Низький рівень безпеки, довіри до правоохоронних органів і виконання закону. Відносно низька тривалість життя, висока частка населення з інвалідністю, що зазнає матеріальної депривації та соціальної ексклюзії.
Велика Британія	90,33%	$PayGap_t = 19,9 \%$	Суттєва різниця між чоловічою та жіночою заробітною платою на аналогічних посадах.
Греція	49,04%	$BasExp_t = 73,70 \%$ $MatDepr_t = 19,30 \%$ $Medneeds_t = 8,80 \%$ $DiffEmpl_t = 40,2 \%$ $Safety_t = 60,45 \%$ $QualityEd_t = 86,29 \%$ $Ecology_t = 20,5 \%$ $DeprDis_t = 19,5 \%$ $EmplDis_t = 32,65 \%$	Висока частка доходу, що йде на покриття базових потреб, висока частка населення, що зазнає матеріальної депривації. Висока частка населення, що має непокриті медичні потреби через нестачу коштів, низький рівень працевлаштування, низький рівень безпеки, відносно невисока якість освіти, висока частка населення, що негативно оцінює екологічний стан, висока частка населення з інвалідністю, яка зазнає матеріальної депривації, низький рівень працевлаштування серед населення з інвалідністю.

Продовження табл. 1

Країна	Рівень життя населення за відсотковою шкалою	Показники, на виправлення яких має бути зорієнтована стратегія підвищення життя	Смислове значення показників
Данія	93,55%	-	-
Естонія	77,17%	Medneeds _t = 16,40 % HealthSat _t = 51,80 % PoorHab _t = 21,90 % ExclusDis _t = 41,7 % PayGap _t = 22,7 %	Висока частка населення, що має непокриті медичні потреби через нестачу коштів, негативна оцінка населенням власного стану здоров'я, висока частка населення зі шкідливими звичками, висока частка населення з інвалідністю, що зазнає соціальної ексклюзії, суттєва різниця між чоловічою та жіночою заробітною платою на аналогічних посадах.
Ірландія	93,37%	-	-
Ісландія	95,69%	-	-
Іспанія	81,29%	Inequality _t = 6,03 % MatDepr _t = 15,3 % Legal _t = 31 % EmplDis _t = 39,05 %	Висока нерівномірність розподілу доходів, висока частка населення з матеріальною депривацією, недовіра до виконання закону, низький рівень працевлаштування серед населення з інвалідністю.
Італія	80,25%	Inequality _t = 6,09 DiffEmpl _t = 52,4 %	Висока нерівномірність розподілу доходів, невисокий рівень працевлаштування.
Кіпр	73,15%	Police _t = 47,00 % Legal _t = 36 % QualityEd _t = 88,20 %	Недовіра до поліції та у дотримання закону, невисока якість освіти.
Латвія	74,11%	Inequality _t = 6,78 LifeExp _t = 89,49 % HealthSat _t = 47,00 % Ecology _t = 19,1 % ExclusDis _t = 43,6 %	Висока нерівномірність розподілу доходів, відносно невисока тривалість життя, негативна оцінка населенням власного стану здоров'я, висока частка населення, що негативно оцінює екологічний стан, висока частка населення з інвалідністю, що зазнає соціальної ексклюзії.
Литва	71,57%	Inequality _t = 7,09 BasExp _t = 72,80 % LifeExp _t = 90,56 % HealthSat _t = 44,00 % DeprDis _t = 17,5 % ExclusDis _t = 43 %	Висока нерівномірність розподілу доходів, висока частка доходу, що йде на покриття базових потреб, відносно невисока тривалість життя, негативна оцінка населенням власного стану здоров'я, висока частка населення з інвалідністю, що зазнає матеріальної депривації та соціальної ексклюзії.
Люксембург	91,55%	Inequality _t = 5,72 PoorHab _t = 21,13 %	Висока нерівномірність розподілу доходів, висока частка населення зі шкідливими звичками.
Мальта	72,91%	Ecology _t = 29,70 % EmplDis _t = 32,15 %	Висока частка населення, що негативно оцінює екологічний стан, низький рівень працевлаштування серед населення з інвалідністю.
Нідерланди	94,63%	PoorHab _t = 17,73 %	Висока частка населення зі шкідливими звичками.
Німеччина	90,66%	PoorHab _t = 21,47 % Ecology _t = 24,80 % PayGap _t = 20,90 %	Високі частки населення зі шкідливими звичками та частка населення, що негативно оцінює екологічний стан. Суттєва різниця між чоловічою та жіночою заробітною платою на аналогічних посадах.
Норвегія	96,02%	-	-
Польща	81,79%	EmplDis _t = 30,05 % Ecology _t = 14,50 %	Низький рівень працевлаштування серед осіб із інвалідністю, висока частка населення, що негативно оцінює екологічний стан.
Португалія	73,97%	Safety _t = 60,86 % HealthSat _t = 49,3 %	Низький рівень безпеки, негативна оцінка населенням стану власного здоров'я.
Румунія	56,50%	Inequality _t = 7,21 BasExp _t = 72,5 % MatDepr _t = 12 % QualityEd _t = 86,70 % LifeExp _t = 89,96 % PoorHab _t = 21,27 % Ecology _t = 14,8 % DeprDis _t = 20,40 %	Висока нерівномірність розподілу доходів, висока частка населення, що зазнає матеріальної депривації, відносно невисока якість освіти та тривалість життя, висока частка населення зі шкідливими звичками, висока частка населення, що негативно оцінює екологічний стан, висока частка населення з інвалідністю, що зазнає матеріальної депривації.
Словаччина	74,29%	Police _t = 44,00 % Legal _t = 36,00 % QualityEd _t = 89,34 % EmplDis _t = 30,55 %	Недовіра до поліції та у виконання закону, невисока якість освіти, низький рівень працевлаштування серед населення з інвалідністю.
Словенія	77,60%	Legal _t = 27,00 % Ecology _t = 14,80 %	Недовіра до виконання закону. Висока частка населення, що негативно оцінює екологічний стан.
Угорщина	68,50%	LifeExp _t = 90,80 % DeprDis _t = 15,20 % EmplDis _t = 20,90 %	Відносно невисока тривалість життя, висока частка населення з інвалідністю, що зазнає матеріальної депривації, низький рівень працевлаштування серед населення з інвалідністю.

Закінчення табл. 1

Країна	Рівень життя населення за відсотковою шкалою	Показники, на виправлення яких має бути зорієнтована стратегія підвищення життя	Смислове значення показників
Україна	29,60%	$BasExp_t = 91,20 \%$ $MatDepr_t = 34,00 \%$ $Medneeds_t = 10,60 \%$ $Safety_t = 34 \%$ $Police_t = 39,10 \%$ $Legal_t = 26 \%$ $QualityEd_t = 88,24 \%$ $LifeExp_t = 87,57 \%$ $HealthSat_t = 49,00 \%$ $PoorHab_t = 26,00 \%$ $AvMort_t = 18,00 \%$ $Ecology_t = 45,00 \%$ $DeprDis_t = 52 \%$ $ExclusDis_t = 47 \%$	Дуже висока частка доходу, що йде на покриття базових потреб, дуже висока частка населення, що зазнає матеріальної депривації, висока частка населення з непокритими медичними потребами через брак коштів, низький рівень безпеки, недовіра до поліції та у дотримання закону, відносно невисокий рівень освіти та тривалість життя, висока частка населення зі шкідливими звичками, дуже високий рівень смертності від попереджуваних причин, дуже висока частка населення, що негативно оцінює екологічний стан, дуже висока частка населення з інвалідністю, що зазнає матеріальної депривації та соціальної ексклюзії.
Фінляндія	94,69%	-	-
Франція	88,00%	$PoorHab_t = 17,97 \%$	Висока частка населення зі шкідливими звичками.
Хорватія	71,33%	$Inequality_t = 5,00$ $Legal_t = 39,00 \%$	Висока нерівномірність розподілу доходів населення, недовіра до дотримання закону.
Чехія	77,32%	$PayGap_t = 20,1 \%$ $PoorHab_t = 18,27 \%$	Суттєва різниця між чоловічою та жіночою заробітною платою на аналогічних посадах, висока частка населення зі шкідливими звичками.
Швейцарія	96,90%	-	-
Швеція	93,75%	-	-

Джерело: розрахунки авторів на основі [23].

Таким чином, найнижчу якість життя із досліджених країн має Україна, у якій вона становить 29,86 %. Найгірші результати серед країн Європи – у Болгарія (43,36 %), за нею Греція (49,04 %) та Румунія (56,5 %). Найкращі результати показали Австрія (94,25 %), Данія (93,55 %), Ісландія (95,69 %), Ірландія (93,37 %), Нідерланди (93,63 %), Норвегія (96,02 %), Швеція (93,75 %) та Швейцарія (96,9 %). Також високі результати отримали Німеччина, Велика Британія, Франція та Люксембург.

Отримані значення підтверджують територіальну закономірність у розподілі якості життя: найвищі значення характерні країнам Північної та Західної Європи, результати країн Південної Європи помірні, якість життя у країнах перехідної економіки істотно диференціює між країнами. Так, якість життя у Польщі становить 81,79 %, Словаччині – 74,29 %, тоді як в Угорщині – 68,50 %, Румунії – 56,50 %. Водночас, попри невисокі результати Болгарії та Румунії, різниця в результатах між ними та Україною залишається суттєвою і потребує комплексу стратегічних дій для її зменшення.

Дискусія та висновки. Стратегія підвищення якості життя суттєво відрізнятиметься залежно від країни через відмінність сильних і слабких сторін сфер якості життя населення в різних країнах. Для більш конкретного її визначення було виділено показники, що мають найбільший негативний вплив на якість життя населення країни. Такими показниками було визначено стимулятори, значення яких для певної країни є меншим за математичне сподівання величини показника більш ніж на одне стандартне відхилення, або дестимулятори, значення яких для певної країни є більшим за математичне сподівання показника більш ніж на одне стандартне відхилення. Таким чином, стратегія підвищення якості життя населення буде спрямована на покращення значень таких показників. Так, в Україні пріоритетними сферами є підвищення рівня доходів населення, адже більшість показників, чий значення суттєво гірше за європейські, спричинені саме низьким рівнем доходів та

економічної безпеки населення. Так, частка населення, що зазнає матеріальної депривації ($MatDepr_t$), в Україні становить 34 %, частка базових витрат у споживанні ($BasExp_t$) – 91,2 %, частка населення, що не має доступу до медичних послуг через брак коштів, також є високою – 10,6 %. Населення негативно сприймає безпеку на вулицях та не має довіри до правоохоронних органів, а отже, необхідно підвищувати їхню якість та сприяти підвищенню іміджу в очах населення. Важливим є поширення профілактичного профілактичного медичного огляду та підвищення його якості (адже Україна має смертність від попереджуваних хвороб у п'ять разів вищу за максимальну в Європі та поширення здорового способу життя для зменшення частки населення зі шкідливими звичками). Вкупі з покращенням екологічної ситуації ці дії матимуть прямий позитивний ефект на якість і тривалість життя населення. Третьою пріоритетною сферою є підвищення соціальної рівності та інклюзії як шляхом удосконалення інфраструктури, так і через забезпечення можливостей працевлаштування для людей з інвалідністю, що матиме ефект на зниження частки населення з інвалідністю, яка зазнає матеріальної депривації.

Розглянемо можливі стратегії підвищення рівня життя населення для країн Європи. Болгарія демонструє суттєве відставання від інших країн Європи за рівнем життя, зумовлене низькими показниками за матеріальним забезпеченням населення та рівномірністю його розподілу, недостатнім працевлаштуванням населення з інвалідністю (а отже, і їх матеріальною депривацією), недовірою до органів влади, недостатнім рівнем безпеки на вулицях і невисокою якістю освіти. Відповідно, вирішення цих проблем забезпечить підвищення рівня життя населення. Для Естонії пріоритетним є вдосконалення медичної системи, адже всі показники, за якими вона демонструє суттєве відставання, так чи інакше пов'язані з недоступністю або невисокою якістю отримуваних населенням медичних послуг. Імовірно при-

чиною може бути еміграція медичних працівників із Естонії до інших країн Європи з вищими рівнями доходу та кращими умовами життя; у такому випадку пріоритетним є покращення умов праці та доходу медичного персоналу. Оскільки для Литви та Латвії характерний високий рівень нерівномірності розподілу доходу (коефіцієнти 7,09 та 6,78 відповідно) та, за даними Євростату [2828], фіксована ставка податку на дохід фізичних осіб, ефективним буде встановлення прогресивної ставки, що вирівняє розподіл доходів населення та збільшить надходження до бюджету. У випадку Румунії: фіксована (за даними [28]) ставка податку має поступитися прогресивній (адже на даний момент коефіцієнт нерівності розподілу доходів 7,21). Крім того, пріоритетними напрямками для Румунії є підвищення доходів населення в цілому, підвищення якості освіти, соціальної рівності, зокрема забезпечення населення з інвалідністю робочими місцями. Має сенс також урядова кампанія з популяризації здорового способу життя. Іншим країнам із перехідною економікою важливо підвищувати якість освіти, якість і доступність медичних послуг, підвищувати ефективність роботи державних органів й поліції та водночас формувати позитивне інформаційне поле щодо висвітлення їхньої діяльності, покращення соціальної рівності тощо. Для країн Південної Європи важливо підвищувати ефективність роботи державних інституцій і правоохоронних органів, створювати більше можливостей соціальних ліфтів для населення, особливо у депресивних регіонах. Підвищення якості соціальної інфраструктури та дії для підвищення доходів населення на фоні зростання рівномірності їх розподілу населення мають також бути одними із пріоритетних дій. Попри наявність у країнах прогресивної ставки оподаткування, нерівність розподілу доходів у країнах Південної Європи є високою, таким чином виникають питання щодо можливого впливу тіньової економіки на доходи найбагатшого квінтिला населення. Дуже важливо є забезпечення можливості здобуття освіти для населення й достатньої кількості робочих місць для кваліфікованого персоналу, адже для країн Південної Європи характерний відносно невисокий рівень освіти в цілому, через що багато працівників є некваліфікованою дешевою робочою силою та в разі кризи мають більше труднощів із працевлаштуванням, а отже, економіці потрібно більше часу на відновлення. Підтверджують цю думку високі показники населення, що працює на тимчасовій роботі через неможливість знайти постійну. Крім того, загальною рекомендацією для країн Європи та України є стимулювання здорового способу життя, адже багатьом із досліджених країн характерна висока частка населення зі шкідливими звичками, підвищення соціальної рівності та інклюзії в суспільстві.

У світлі останніх подій не можна оминати оцінку впливу пандемії COVID-19 на якість життя населення країн Європи та України. На даний момент зарано робити остаточні висновки, адже пандемія ще не відступила, а отже, масштаби як людських втрат, так і скорочень економіки внаслідок можливого посилення карантину в різних країнах остаточно невідомі. Усе ж можна сказати про негативний вплив як безпосередньо пандемії (зростання смертності), так і карантинних заходів (зростання безробіття, погіршення матеріальних умов життя населення, зростання недоступності медичних послуг і т. д.). За даними Європейської Служби Статистики [23], уже зафіксоване зростання рівня безробіття: у грудні 2019 р. значення становило 6,4 %, тоді як станом на липень 2020 р. показник становить 7,1 % і має тенденцію до зростання.

Таким чином, забезпечення високої якості життя населення має бути одним із пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Попри відмінності у визначеннях поняття різними науковцями, на їх основі можна сформулювати визначення якості життя населення як оцінку ролі сукупності факторів за напрямками, які, на думку населення, здійснюють найбільший вплив на їх оцінку власного життя порівняно з найкращим можливим варіантом. На основі отриманих результатів та значень параметрів за сферами для кожної країни було визначено пріоритетні напрями для вдосконалення з метою підвищення якості населення. Утім попри необхідність сконцентрування найбільших зусиль на окремих сферах лише комплексні дії матимуть суттєвий вплив на зростання рівня життя населення.

Серед напрямів подальших досліджень можна значити дослідження якості життя в інших регіонах як за отриманою DSGE-моделлю, так і за модифікованою її версією за потреби її розширення, використання моделі відкритої економіки для дослідження якості життя. У перспективі можливе також більш ретельне дослідження впливу пандемії коронавірусу на якість життя населення після її завершення та появи значень обраних показників після впливу пандемії.

Список використаної літератури

1. Rokicka E. Welfare state at risk: Rising inequality in Europe / E. Rokicka [Електронний ресурс]. – 2014 – С. 11–34 – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/292383187_Welfare_state_at_risk_Rising_inequality_in_Europe. DOI: 10.1007/978-3-319-01481-4
2. Pigou A.C. The Economics of Welfare / A.C. Pigou. – London: Macmillan, 1920.
3. Ružević J. Quality of Life and of Working Life: Conceptions and Research / J. Ružević [Електронний ресурс]. – 17th Toulon-Verona International Conference – 2014. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/281372752_Quality_of_Life_and_of_Working_Life_Conceptions_and_Research
4. Quality of Life: Facts and Views [Електронний ресурс] – Eurostat – 2015. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6856423/KS-05-14-073-ENN/742ae45-4085-4dac-9e2e-9ed7e9501f23>
5. Inglehart R. Culture shift in advanced industrial society. – Princeton University Press. – 1990
6. Scheuch K.E. The puzzle of "quality of life" / W. V. D'Antonio, M. Sasaki, Y. Yonebayashi // Ecology, society and the quality of social life. – New Brunswick: Transaction Publishers; New York: The Free Press, 1994.
7. Final report of the expert group on quality of life indicators. 2017 edition [Електронний ресурс] – Eurostat. – 2017 – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/7960327/KS-FT-17-004-EN-N.pdf>
8. What Makes For A Better Life / R. Boarini, M. Comolai, C. Smithi and other [Електронний ресурс]. – OECD. – 2012 – Режим доступу: https://www.researchgate.net/profile/Romina_Boarini
9. Ковтун Н. В. Статистичне вимірювання якості життя: міжнародний досвід і практика використання в Україні / Н. В. Ковтун [Електронний ресурс] // Вісн. Київ. ун-ту. – 2014. – Режим доступу: <https://cutt.ly/vfaTBFM>
10. Kosny M. Assessment of Economic Security of Households Based on a Scenario Analysis / M. Kosny, M. Piotrowska [Електронний ресурс]. – *Economies*. – 2019. – Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2227-7099/7/3/85/htm>. <https://doi.org/10.3390/economies7030085>
11. The Economic Security Index: A New Measure for Research and Policy Analysis / J. S. Hacker, G. A. Huber, A. Nichols // *Review of Income and Wealth*. – 2014. – Vol. 60. – S5–S32. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1111/roiw.12053>
12. Osberg L. Measuring Economic Insecurity in Rich and Poor Nations / L. Osberg, A. Sharpe [Електронний ресурс] // *Review of Income and Wealth*. – Vol. 60. – S53–S76. Режим доступу: <https://doi.org/10.1111/roiw.12114>
13. Ставицький А. В. Моделювання нерівності доходу країн Європейського Союзу / А. В. Ставицький, М. Б. Козуб [Електронний ресурс] // Вісн. Київ. ун-ту. – 2019. – 4(205). – Режим доступу: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/205-4/5>
14. Ставицький А. В. Економічна безпека України: стратегія та механізми забезпечення / А. В. Ставицький. – Київ: АграрМедіа Груп. – 2018. – 464 с.
15. Kydland F.E. Time to build and aggregate fluctuations / F. E. Kydland, E. C. Prescott // *Econometrica*. – 1983. Vol. 50. – No. 6. – Режим доступу: <https://www.fep.up.pt/docentes/pcosme/S-E-1/kP-Econ.pdf>
16. Long J.B. Real Business Cycles / J. B. Long, C. I. Plosser // *Journal of Political Economy*. – 1983. – Vol. 91. – No. 1. – Режим доступу: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/261128>

17. Баженова О. В. Концептуальні основи моделювання впливу зовнішніх збурень за допомогою динамічної стохастичної моделі загальної рівноваги / О. В. Баженова [Електронний ресурс] // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2016. – Режим доступу: http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2016_32/z32_07.pdf
18. Dotsey M. DSGE Models and Their Use in Monetary Policy / M. Dotsey // Business Review. – 2013.
19. Development and application of DSGE models for the German economy [Електронний ресурс]. – Deutsche Bundesbank. – 2008. – Режим доступу: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/706888/3eeccc9aae05b7c94bdd2f6c5a53f03/mL/2008-07-dsge-models-data.pdf>
20. Adolfson M. Monetary Policy Trade-offs in an Estimated Open-Economy DSGE Model [Електронний ресурс] – NBER WORKING PAPER SERIES. – 2014. – Режим доступу: <https://www.nber.org/papers/w14510>. DOI: 10.3386/w14510
21. Medina J. P. Chilean Business Cycles Through the Lens of a Stochastic General Equilibrium Model / J. P. Medina [Електронний ресурс]. – Central Bank of Chile Working Papers. – 2007. – Режим доступу: <https://ideas.repec.org/p/chb/bcchwp/457.html>
22. Christiano L. J. On DSGE models / L. J. Christiano, M. S. Eichenbaum, M. Trabandt // Journal of Economic Perspectives. – 2018. – Vol. 32, No. 3 – Режим доступу: https://www.jstor.org/stable/pdf/26473067.pdf?ab_segments=0%2Fbasic_search_SYC5462%2Ftest&refreqid=fastly-default%3A2d17068f5c74a022771f40d62ba687c4

23. Social statistics [Електронний ресурс] – Eurostat – Режим доступу: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di04&lang=en
24. Subjective Well-Being in the EU. Statistics [Електронний ресурс]. – Eurostat. – 2018. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Subjective_well-being_-_statistics
25. World Bank Open Data [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/>
26. PISA-2018 [Електронний ресурс]. – OECD. – Режим доступу: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf
27. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
28. Taxation Trends in the European Union [Електронний ресурс]. – Eurostat. – 2019. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2019.pdf

Received: 14/10/2020

1st Revision: 28/10/2020

Accepted: 23/11/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

А. Ставицкий, д-р экон. наук, доц.,

Е. Молоканова, экономист

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

МОДЕЛИРОВАНИЕ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ И СТРАНАХ ЕВРОПЫ

Рассмотрена концепция качества жизни населения и осуществлен обзор ее развития в научной литературе. Аргументировано, почему оценка социально-экономического развития стран, а следовательно, и качества жизни населения, не может осуществляться только по уровню ВВП на душу населения, а должны учитываться и другие направления, как влияющие на материальную сферу жизни населения (уровень дохода, жилищные условия, доля базовых расходов в общем потреблении, неравенство распределения доходов и т. д.), так и на нематериальную (качество образования, здравоохранения, экологическое состояние, социальное равенство). Определены направления, которые должны учитываться при оценке качества жизни населения, исходя из работ, оказавших наибольшее влияние на теоретическое изучение концепции и практическое ее применение. Описаны тенденции изменения качества жизни населения в странах Европы за период с 2008 по 2019 г., в частности рассмотрены изменения наиболее важных показателей, которые влияют на качество жизни населения. Рассмотрены особенности методологии построения и практического применения динамической стохастической модели общего равновесия (DSGE-модели). На основании анализа качества жизни населения и определения показателей, входящих в каждую сферу качества жизни, была построена динамическая стохастическая модель общего равновесия. Оценка построенной модели дала возможность определить факторы, оказывающие наибольшее влияние на качество жизни населения, оценить уровень качества жизни населения для Украины и стран Европы и сформулировать рекомендации реформ для повышения уровня жизни населения страны на основании сфер и показателей, показывающих наихудшие результаты. Построенная модель может быть использована для анализа качества жизни населения для других стран при условии изменения значений показателей соответственно данным статистических служб и, при необходимости, расширения или сужения системы показателей, использованных для оценки качества жизни населения.

Ключевые слова: качество жизни населения, DSGE-модель, стратегия, реформирование, Украина, Европа.

A. Stavytskyi, Dr Hab in Economics, Associate Professor,

K. Molokanova, Economist

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MODELLING QUALITY OF LIFE IN UKRAINE AND EUROPEAN COUNTRIES

The article examines the concept of quality of life and reviews the history of its development in the scientific literature. It is explained why estimation of country's level of socio-economic development and quality of life can't be done only by evaluation of GDP per capita and other dimensions have to be included such as those, which influence material well-being (level of income, living conditions, basic expenses rate in total consumption, income inequality, etc.) and other areas of well-being (such as quality of education, healthcare, ecology, social equality). Dimensions that have to be included while estimating the level of quality of life have been defined by the most influential works in both the theoretical development of the concept and its practical application. Tendencies of changes of life-quality in European countries during 2008 – 2019 have been described. The development of the most important indicators that have an impact on life-quality has also been examined. The article analyses the features of methodology and application of dynamic stochastic models of general equilibrium (DSGE-models). DSGE-model has been built based on analysis of quality of life. Evaluation of the model made it possible to determine the most influential factors in terms of quality of life, estimate the level of quality of life in Ukraine and European countries and formulate general recommendations based on the country's weaknesses. The model can be used for analysis of life-quality for other countries as long as data of the indicators correspond with the values given by statistic services of the country. In case of necessity, the system of indicators used for estimation of the quality of life can be broadened or constricted.

Keywords: quality of life, DSGE-model, strategy, reforming, Ukraine, Europe.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Rokicka E. Welfare state at risk: Rising inequality in Europe – 2014. – с. 11-34. – URL: https://www.researchgate.net/publication/292383187_Welfare_state_at_risk_Rising_inequality_in_Europe. DOI: 10.1007/978-3-319-01481-4
2. Pigou A.C. The Economics of Welfare. London: Macmillan, 1920.
3. Ruževičius J. Quality of Life and of Working Life: Conceptions and Research – 17th Toulon-Verona International Conference. – 2014. – URL: https://www.researchgate.net/publication/281372752_Quality_of_Life_and_of_Working_Life_Conceptions_and_Research
4. Quality of Life: Facts and Views – Eurostat. – 2015. – URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6856423/KS-05-14-073-ENN/742aee45-4085-4dac-9e2e-9ed7e9501f23>
5. Inglehart R. Culture shift in advanced industrial society. – Princeton University Press. – 1990.
6. Scheuch K. E. The puzzle of "quality of life" / D'Antonio W. V., Sasaki M., Yonebayashi Y. Ecology, society and the quality of social life. New Brunswick: Transaction Publishers, New York: The Free Press, 1994.
7. Final report of the expert group on quality of life indicators. 2017 edition. – Eurostat. – 2017. – URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/7960327/KS-FT-17-004-EN-N.pdf>
8. Boarini R., Comolai M., Smith C., Manchin F., Keulenaer F. What Makes For A Better Life. – OECD. – 2012. – URL: https://www.researchgate.net/profile/Romina_Boarini
9. Kovtun N.V. Statystychni vymiryuvannia yakosti zhyttia: mizhnarodnyi dosvid i praktyka vykorystannia v Ukraini, Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2014 – 4(157). – URL: <https://cutt.ly/vfaTBfM>

10. Kosny M., Piotrowska M. Assessment of Economic Security of Households Based on a Scenario Analysis. – *Economies*. – 2019. – URL: <https://www.mdpi.com/2227-7099/7/3/85/htm>. <https://doi.org/10.3390/economies7030085>
11. Hacker, J. S., Huber G. A., Nichols A., Rehm P., Schlesinger M., Valletta R., Craig S. – The Economic Security Index: A New Measure for Research and Policy Analysis. – *Review of Income and Wealth*. – Vol. 60: S5–S32. – 2014. – URL: <https://doi.org/10.1111/roiw.12053>
12. Osberg L., Sharpe A. Measuring Economic Insecurity in Rich and Poor Nations. – *Review of Income and Wealth*. – vol. 60: S53–S76. <https://doi.org/10.1111/roiw.12114>
13. Stavitskyi A. V., Kozub M. B. Modeliuvannya nerivnosti dokhodu krain Yevropeiskoho Soiuzu – Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2019. – 4(205). – URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/205-4/5>
14. Stavitskyi A. V. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia. – K: AgrarMedia Group. – 2018. – 464 p.
15. Kydland F.E., Prescott E.C. Time to build and aggregate fluctuations. – *Econometrica*. – Vol. 50. No. 6. – 1982. – URL: <https://www.fep.up.pt/docentes/pcosme/S-E-1/kP-Econ.pdf>
16. Long J.B., Plosser C.I. Real Business Cycles – *Journal of Political Economy*. – Vol. 91. No. 1. – 1983. – URL <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/261128>
17. Bazhenova O. V. Kontseptualni osnovy modeliuvannya vplyvu zovnishnikh zburen za dopomohoiu dynamichnoi stokhastychnoi modeli zahalnoi rivnovahy. – *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. – 2016. – URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2016_32/z32_07.pdf
18. Dotsey M. DSGE Models and Their Use in Monetary Policy. – *Business Review*. – 2013
19. Development and application of DSGE models for the German economy. – Deutsche Bundesbank. – 2008. – URL: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/706888/3eeccc9aae05b7c94bdd2f6c5a53f03/mL/2008-07-dsge-models-data.pdf>
20. Adolfson M. Monetary Policy Trade-offs in an Estimated Open-Economy DSGE Model – NBER WORKING PAPER SERIES. – 2014. – URL: <https://www.nber.org/papers/w14510>. DOI: 10.3386/w14510
21. Medina J. P. Chilean Business Cycles Through the Lens of a Stochastic General Equilibrium Model – Central Bank of Chile Working Papers. – 2007. – URL: <https://ideas.repec.org/p/chb/bcchwp/457.html>
22. Christiano L. J., Eichenbaum M. S., Trabandt M. On DSGE models. – *Journal of Economic Perspectives*. – Vol. 32, No. 3. – 2018. – URL: https://www.jstor.org/stable/pdf/26473067.pdf?ab_segments=0%2Fbasic_search_SYC5462%2Ftest&refreqid=fastly-default%3A2d17068f5c74a0d22771f40d62ba687c4
23. Social statistics. – Eurostat. – URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di04&lang=en
24. Subjective Well-Being in the EU. Statistics. – Eurostat. – 2018. – URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Subjective_well-being_-_statistics
25. World Bank Open Data. – URL: <https://data.worldbank.org/>
26. PISA-2018 – OECD – URL: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf
27. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
28. Taxation Trends in the European Union. – Eurostat. – 2019. – URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2019.pdf

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 6(213): 31-41

УДК 336.142.5

JEL classification: H61, J16

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/4>

О. Чеберяко, д-р іст. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

О. Гнатюк, експерт із аудиту

ORCID ID: 0000-0002-7297-3931

ТОВ "Ернст энд Янг Аудиторські послуги", Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ҐЕНДЕРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Визначено сутність методу ґендерно орієнтованого бюджетування як різновиду бюджетування, що орієнтований на результат; розкрито основні його характеристики, такі, як спрямованість на ґендерну рівність, аналіз впливу політик на жінок і чоловіків, розмежування доходів та витрат за статтю тощо. Проаналізовано проблему ґендерної нерівності в Україні через призму динаміки середньої заробітної плати в Україні для жінок і чоловіків протягом 2012–2020 рр., рівень зайнятості та безробіття за статтєвою ознакою протягом 2012–2020 рр., статтєву сегрегацію професійної підготовки й обмеженість доступу жінок до певних видів професій. Досліджено теоретико-методологічні засади ґендерного бюджетування та передумови його запровадження в бюджетному процесі України. Наведено перші результати впровадження ґендерно орієнтованого бюджетування в Україні, а саме: основні нормативно-правові документи, прийняті в рамках ґендерного бюджетування, показано, в яких галузях уже складаються та приймаються пасапорти бюджетних програм із урахуванням ґендерних аспектів тощо. Висвітлено подальші зміни у бюджетному процесі України через призму ґендерної рівності, що сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, забезпечить рівності між чоловіками та жінками, а також справедливому розподілу бюджетних витрат за статтєвою ознакою.

Ключові слова: бюджет; ґендерно орієнтоване бюджетування; бюджетний процес; ґендерна рівність.

Постановка проблеми. На шляху до європейської спільноти Україна має здійснити низку важливих перетворень і реформ, серед яких центральне місце посідає модифікація системи управління державними фінансами. Однією із характеристик такого реформування є прийняття бюджету з орієнтацією на ґендерні особливості.

Ґендерні аспекти часто не враховуються при бюджетуванні, унаслідок чого бюджети приймаються як

ґендерно нейтральні. Відсутність уваги до ґендерних питань насправді призводить до ґендерно незрячих бюджетів і, отже, до прийняття неоптимальних рішень. Сьогодні в Україні формування бюджету з урахуванням ґендерних аспектів є вимогою суспільства, оскільки такий підхід забезпечує адресність і цільове використання публічних коштів, підвищує ефективність, прозорість і справедливість бюджетування.

Гендерне бюджетування в Україні не має всебічного масштабного підходу, тому проблема справедливого розподілу бюджетних коштів та гендерної рівності в Україні залишається недостатньо проаналізованою, а проведені дослідження з цього питання не мають системного характеру. Отже, визначення сутності нового методу бюджетування, розкриття переваг його застосування зарубіжними країнами, обґрунтування перспектив запровадження у бюджетному процесі України як фактора, що забезпечує ефективніше використання державних коштів та створює рівні можливості для всіх членів суспільства, потребує подальшого розв'язання й обґрунтування.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання гендерної рівності в контексті економічного зростання, а також аналіз гендерного бюджетування як фактора зростання національного добробуту, займають чільне місце у фундаментальних працях таких провідних економістів, як Дж. Стоцької, яка визначила фіскальний підхід до бюджетування, згідно з яким податково-бюджетна політика та її реалізація застосовуються для сприяння гендерній рівності та розвитку дівчат і жінок [8; 9]; В. Герасимової, С. Якименко, дослідження яких спрямовані на аналіз упровадження гендерних аспектів у бюджетний процес зарубіжними країнами [20]; Р. Ксело, який вивчав гендерно орієнтоване бюджетування в зарубіжних країнах на законодавчому рівні [22]; Л. Штангль, праці якого також орієнтовані на дослідження розвитку гендерного бюджетування в іноземних державах [23] та інших.

В Україні проблеми підвищення ефективності функціонування бюджетів, у тому числі шляхом запровадження гендерного бюджетування, набули розвитку у працях О. Голинської, яка досліджувала проблему гендерної нерівності в Україні та шляхів її вирішення [1]; Т. Коляди, яка визначила перспективи для розвитку гендерного бюджетування в Україні [5]; Н. Чермошенцевої, робота якої спрямована на моніторинг поточного стану боротьби з гендерним дисбалансом в Україні [10]; О. Кисельової, яка визначила основні перешкоди на шляху до запровадження гендерно орієнтованого бюджетування та перші результати впровадження бюджетування з урахуванням гендерних аспектів в Україні [12]; Л. Гонюкової, Н. Богданової, які представили процес інституціоналізації гендерної політики в Україні [18]; А. Ставицького, Г. Харламової, О. Чеберяко, дослідження яких спрямоване на визначення залежності гендерної рівності від територіальної належності країни, рівня економічного розвитку країни, рівня безробіття в країні тощо [25].

Водночас багато теоретичних та практичних питань у цій сфері потребують поглиблених досліджень.

Нерозв'язані частини загальної проблеми. Проблема гендерної рівності є однією з найважливіших у сфері захисту прав людини. Однак урахування гендерних аспектів у бюджетному процесі є відносно новим напрямом дослідження економічної науки. Незважаючи на велику кількість наукових публікацій із досліджуваної проблематики, питання гендерно орієнтованого бюджетування (ГОБ), моделі й умови його розвитку в Україні трактуються вітчизняними та зарубіжними вченими неоднозначно. Відчувається нестача системних підходів до вивчення ролі гендерних аспектів в бюджетному процесі. Час вимагає систематизувати теоретичні підходи до визначення й обґрунтування тенденцій упровадження та розвитку гендерного бюджетування в Україні, реалізація яких сприяла б покращенню управління державними фінансами в цілому.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності гендерно орієнтованого бюджетування та розкритті перспектив його розвитку в Україні як фактора, що усуває гендерні розриви та покращує управління державними фінансами.

Визначена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначити теоретичну сутність гендерно орієнтованого бюджетування;
- проаналізувати перші здобутки впровадження даного методу в бюджетний процес України;
- розглянути особливості розвитку гендерного бюджетування в різних країнах світу;
- встановити можливі варіанти розширення гендерно орієнтованого бюджетування в Україні на базі успішного зарубіжного досвіду з метою врівноваження гендерних дисбалансів.

Предметом статті є бюджетний процес в Україні.

Об'єктом дослідження є гендерно орієнтоване бюджетування як механізм усунення гендерних розривів та покращення управління державними фінансами.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання означених завдань використано сукупність таких методів дослідження: аналізу та синтезу, за допомогою яких було встановлено проблему гендерної нерівності в Україні та досліджено основні здобутки іноземних держав на шляху до впровадження гендерних аспектів у бюджетний процес; узагальнення, яке забезпечило розуміння розвитку гендерного бюджетування в іноземних країнах на прикладі окремих держав; історичного та логічного підходу, застосування яких дозволило провести моніторинг функціонування гендерно орієнтованого бюджетування в Україні на сучасному етапі розвитку. Ці методи дозволили науково обґрунтувати теоретико-методологічні підходи до розуміння сутності гендерно орієнтованого бюджетування, реалізація якого усуває гендерні розриви та покращує управління державними фінансами, виявити логічну послідовність розвитку гендерного бюджетування в Україні та зарубіжних країнах, узагальнити й підсумувати результати проведеного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендерна дискримінація, що виявляється у дисбалансі доступу до імперативних ресурсів суспільного розвитку та сконцентрована в бюджетному процесі України, дедалі частіше постає предметом фундаментальних та прикладних наукових дискусій. Їхня тематика пов'язана із суспільним значенням проблеми, яка виражена у такому:

- диференціація доходів чоловіків та жінок, яка полягає у зменшенні доходів жінок і збільшенні доходів чоловіків на однойменних посадах (див. рис. 1);
- ситуації на ринку праці показують чіткі гендерні проблеми: рівень безробіття жінок хоч і нижчий порівняно із рівнем безробіття у чоловіків, проте рівень зайнятості серед жінок є набагато нижчим, ніж серед чоловіків (див. табл. 1);
- статеві сегрегації професійної підготовки, одним із виявів якої є стереотипи суспільства про суто жіночі й суто чоловічі професії (напр., в Україні важко знайти вихователя дитячого садочка – чоловіка, або токаря – жінку);
- статеві сегрегації вищої освіти (див. табл. 2). Індекс гендерного паритету серед студентів закладів вищої освіти України підтверджує фемінізацію науки, яку можна було б оцінити позитивно, як свідчення активного залучення жінок до суспільного виробництва, у сферу висококваліфікованої праці й наукової твор-

чості. Але така оцінка правомірна лише в умовах економічної стабільності: коли розширюється суспільне виробництво і розвивається наука, існує достатня потреба в робочій силі, у тому числі і в наукових кадрах. А ситуацію в українській науці далеко від стабільності. Тобто зростання кількості жінок у науковому середовищі України обумовлене не стільки їх активним залученням до наукової творчості, скільки відтоком чоловіків із науки як неперспективної й неприбуткової сфери професійної діяльності. При цьому фемінізація виявляється значніше на нижчих щаблях наукової ієрархії;

- обмежений доступ жінок до певних видів професій, часто фінансових тощо. На тлі гендерної дискримі-

нації на користь чоловіків в Україні ми спостерігаємо водночас такі явища, як фемінізація цілих сфер суспільного життя. Таку фемінізацію видно в освіті, охороні здоров'я, соціальному захисті та соціальному забезпеченні. Вона відслідковується у професійних групах учителів, середнього медичного персоналу, соціальних працівників, фінансово-економічних службах тощо. Дедалі глибше фемінізація сягає сфери торгівлі, послуг, зв'язку. Це явище є як причиною, так і наслідком попередніх двох, що показує неготовність суспільства подолати гендерні бар'єри [1].

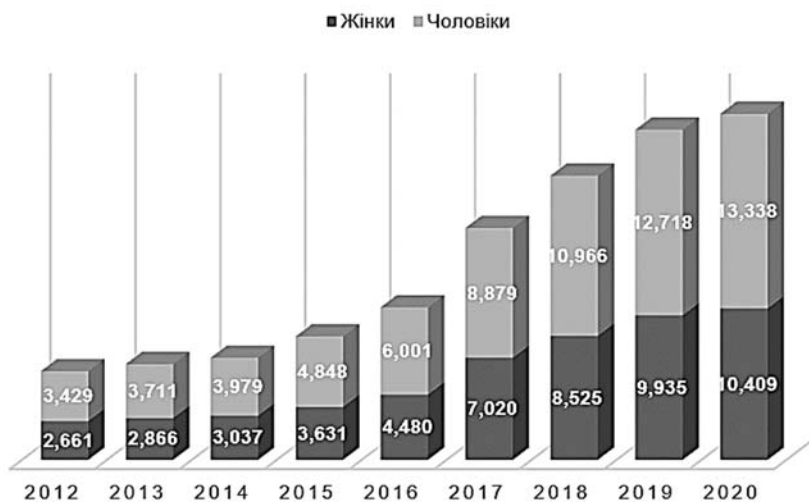

Рис. 1. Середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків в Україні за період 2012–2020 рр., грн¹

Джерело: складено авторами на основі [2].

Таблиця 1. Рівень зайнятості та безробіття в Україні за статтю протягом 2012–2020 рр., %

показник / рік	Рівень зайнятості		Рівень безробіття	
	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки
2012	54.8	65.2	6.4	8.5
2013	55.3	65.9	6.2	8
2014	51.9	61.8	7.5	10.8
2015	51.7	62.2	8.1	10.1
2016	51.6	61.6	7.7	10.8
2017	51.2	61.1	7.8	11.3
2018	52.2	61.8	7.8	10.1
2019	45.4	58.7	7.8	8.1
2020	44.6	58	8.9	9.1

Джерело: складено авторами на основі [2].

Таблиця 2. Індекси гендерного паритету серед студентів закладів вищої освіти України (співвідношення кількості осіб жіночої статі до кількості осіб чоловічої статі)

назва / рік	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Бакалаврат або його еквівалент	1.130	1.121	1.093	1.083	1.074	1.081	1.064	1.081
Магістратура або її еквівалент	1.385	1.366	1.290	1.296	1.278	1.243	1.298	1.277
Докторантура або її еквівалент	1.498	1.481	1.510	1.469	1.145	1.099	1.061	1.036

Джерело: складено авторами на основі [2].

¹ Дані 2015 р. наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Цілком очевидно, що для пошуку можливих варіантів вирішення таких проблем варто, передусім, розглянути комплексну дефініцію "гендерно орієнтоване бюджетування".

Гендерно орієнтоване бюджетування – це стратегія досягнення рівності між жінками й чоловіками, яка сконцентрована на тому, як акумулюються та витрачаються державні ресурси. Гендерна орієнтація є своєрідним способом удосконалення бюджетування, за якого фінансова політика та адміністративні процеси структуровані з урахуванням гендерної нерівності.

Рада Європи визначає гендерне бюджетування як оцінку бюджетів, що включає гендерну перспективу на всіх рівнях бюджетного процесу та реструктуризує доходи й видатки з метою сприяння рівності між жінками та чоловіками [4].

За визначенням, яке наведено у Методичних рекомендаціях Міністерства фінансів України, *гендерно орієнтоване бюджетування* – це врахування гендерних аспектів на всіх стадіях бюджетного процесу та висвітлення у відповідних бюджетних документах цілеспря-

мованості на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (гендерної рівності) [3].

Т. Коляда характеризує поняття *гендерно орієнтоване бюджетування* як сукупність різних інструментів, механізмів та інститутів, об'єднаних загальною метою – зробити гендерний підхід до управління одним із обов'язкових принципів національної політики та економіки [5].

Метою гендерного бюджетування є:

- сприяння прозорості у фінансальному плануванні;
- збільшення участі гендерних проєктів у бюджетному процесі, наприклад, уживання заходів щодо рівного залучення жінок і чоловіків до підготовки бюджету;
- досягнення рівності прав жінок та чоловіків.

Гендерно орієнтоване бюджетування не є окремим підходом до здійснення бюджетування. Воно не фокусується виключно на видатках і складанні окремих бюджетів із розподілом на жінок та чоловіків за принципом 50 на 50. "Гендерно орієнтоване бюджетування" є набагато глибшим поняттям, яке має такі характеристики (рис. 2):

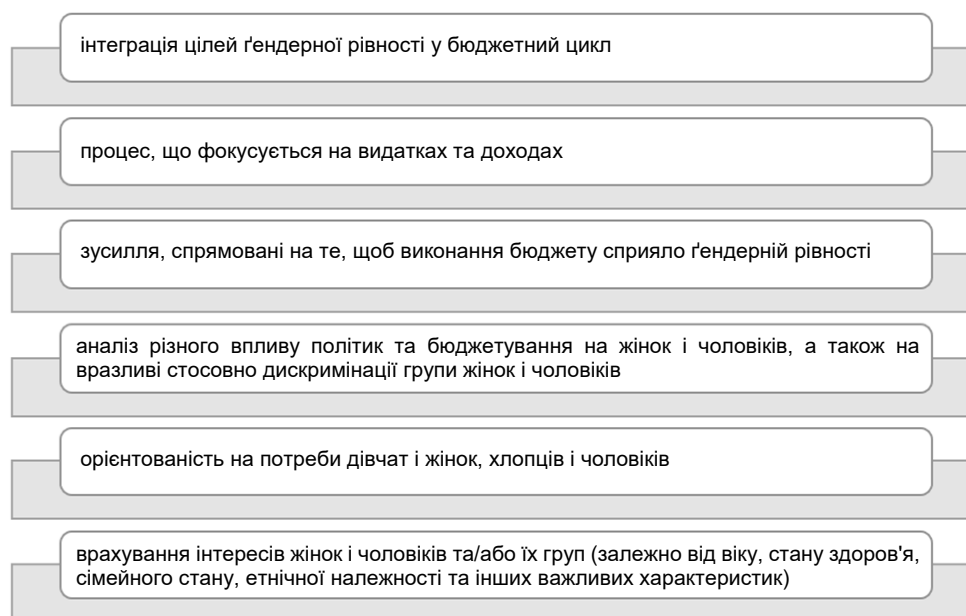

Рис. 2. Характеристики гендерного бюджетування

Джерело: складено авторами на основі [6].

Упровадження гендерного бюджетування у звичайний бюджетний процес дозволяє урядам краще зрозуміти, як доходи та витрати, а також політика, яка керує ними, здійснюють вплив на жінок і чоловіків.

Гендерне бюджетування ґрунтується на аналізі, який оцінює, наскільки бюджет усуває розбіжності між чоловіками й жінками, та аналізує фактичний розподіл ресурсів між ними. Такий аналіз також дозволяє включати питання, які часто не враховуються у звичайних бюджетах, зокрема: економічний ефект нерівномірного розподілу неоплачуваної роботи, нерівномірний розподіл ресурсів у сім'ях тощо. Таким чином, гендерне бюджетування забезпечує основу для кращого та більш обґрунтованого прийняття рішень на основі фактичних даних. Це, у свою чергу, сприяє забезпеченню більш ефективного використання державних коштів.

В основі якісного бюджетного процесу лежить кілька важливих принципів. Сучасні стандарти управління державними фінансами включають такі принципи, як орієнтація на результати, прозорість, підзвітність тощо,

які можуть застосовуватися лише за умови інтеграції гендерної перспективи.

Необхідною умовою гендерного бюджетування є аналіз впливу бюджетів на жінок та чоловіків, що також вважається важливою частиною моніторингу того, як бюджет працює на досягнення цілей гендерної рівності в країні. Застосування гендерного бюджетування змушує уряди звітувати про свої зобов'язання щодо гендерної політики. У даному випадку суспільство та засоби масової інформації відіграють вирішальну роль у моніторингу й забезпеченні відповідальності уряду за свої бюджети.

Бюджетування, орієнтоване на результати, зближує стратегічне планування та управління державними фінансами, тісніше пов'язуючи цілі й завдання політики з бюджетами. Водночас обґрунтований підхід, орієнтований на результати діяльності, досягається лише тоді, коли гендерне бюджетування інтегровано у бюджетування результативності. Адже гендерне бюджетування забезпечує докази результативності з гендерної позиції та сприяє ефективнішому розподілу ресурсів та реалі-

зації політики. Гендерна рівність – це не лише право людини, а й досягнення величезної соціально-економічної вигоди. Дослідження показують, що зменшення гендерної нерівності має багато позитивних наслідків та приводить до вищих темпів зростання у країні, підвищення продуктивності праці та кращого реагування уряду на зміни [8; 9].

Отже, гендерно орієнтовані бюджети та відповідна політика сприяють досягненню гендерної рівності, забезпечують покращення добробуту населення, більш стійке зростання його зайнятості та розвиток країни загалом.

Рівність між чоловіками та жінками є однією із ключових цінностей для ЄС. Європейський Союз заохочує гендерну рівність через прийняття відповідного законодавства, проведення постійного моніторингу його результатів, підтримку відповідних проектів у різних країнах тощо. Отже, гендерна рівність і боротьба з дискримінацією залишаються важливою складовою політики країн Європейського Союзу (ЄС).

Прагнучи інтегруватися в європейську спільноту, Україна уклала з Європейським Союзом Угоду про асоціацію. У статті 420 розділу 21 цієї Угоди зазначається, що Україна має забезпечити досягнення низки цілей, включаючи гендерну рівність та рівні можливості для жінок і чоловіків у сфері зайнятості, освіти, економіки, а саме:

1) проваджувати розробку державної політики за кожною сферою через призму гендерної орієнтації;

2) розробляти офіційну гендерну статистику;

3) приймати антидискримінаційні закони, гармонізувати відповідні наявні закони та проводити ефективний контроль за цим процесом;

4) усувати гендерну нерівність у доступі до фінансування через щонайменше 50 % місцевих банків, які підтримуються в рамках програми "Жінки в бізнесі" [10].

В Україні гендерно орієнтоване бюджетування слід розглядати як вид адміністративної діяльності, пов'язаної з розробкою бюджетів різних рівнів. Можна констатувати, що за підтримки міжнародних програм і проектів в Україні бюджетні ініціативи, що реагують на гендерні аспекти, упроваджуються протягом 10-ти років. На місцевому рівні гендерно орієнтоване бюджетування в Україні розпочалося у 2014 р. у Житомирській, Івано-Франківській, Херсонській, Харківській областях та м. Києві. Протягом чотирьох наступних років усі інші області приєдналися до цієї програми. Останніми до роботи із гендерно орієнтованим бюджетуванням долучились у 2018 р. Чернігівська, Одеська, Рівненська, Волинська, Луганська та Донецька області.

Упродовж 2015–2018 рр. було проведено Гендерний бюджетний аналіз (ГБА) 85-ти бюджетних програм, які фінансуються із місцевих бюджетів. Аналіз цих програм дозволив виявити гендерні розриви у розподілі коштів на потреби жінок і чоловіків, хлопців та дівчат. Робочі групи напрацювали конкретні рекомендації щодо покращення бюджетних документів, зокрема програм з метою подолання гендерних розривів. Рекомендації розглядалися і схвалювалися на спільних нарадах представників та представниць робочих груп за участю Міністерства фінансів України та галузевих міністерств. У 2018 р. у ході ГБА 18-ти областей були розроблені пропозиції та рекомендації для центральних органів виконавчої влади, спрямовані на скорочення виявлених гендерних розривів в окремих галузях.

За результатами роботи із впровадження гендерно орієнтованого бюджетування на місцевому рівні у 2018 р. були внесені зміни до 60-ти паспортів програм, що фінансуються із місцевих бюджетів. Мета, показники й додатки цих програм є гендерно орієнтованими [11].

Упровадження гендерного бюджетування в Україні продовжує стикатись із рядом викликів, які перешкоджають його нормальному функціонуванню:

1. Низький рівень обізнаності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування стосовно політики гендерної рівності.

2. Обмежене розуміння поняття *гендерно орієнтоване бюджетування* Міністерством фінансів України саме як фінансового інструменту підвищення ефективності бюджету, а не інструменту досягнення цілей гендерної рівності та уповноваження жінок.

3. Відсутність законодавчого забезпечення застосування гендерного бюджетування на рівні обов'язкового, а не рекомендованого чи бажаного.

4. Формальне використання програмно-цільового методу, який досі не став потужним інструментом забезпечення зв'язку між фінансуванням бюджетної програми та кінцевими соціально значущими результатами, що очікуються від її виконання.

5. Небажання приймати зміни державними службовцями й посадовими особами місцевого самоврядування, які дуже неохоче модифікують усталені підходи, процедури та формати при розробці документів, що застосовуються в бюджетному процесі.

6. Плинність кадрів, що призводить до втрати інституційної пам'яті та послаблення відповідальності за раніше прийняті рішення.

7. Відсутність даних, розподілених за статтю, та гендерної статистики, що перешкоджає проведенню якісного гендерного аналізу програм, які фінансуються з державного та місцевих бюджетів.

8. Слабка координація між усіма зацікавленими сторонами щодо наскрізної комплексної інтеграції гендерного підходу в стратегії, політиці, програмах і проектах [12].

Такі виклики становлять собою загрозу подальшому розвитку гендерно орієнтованому бюджетуванню в Україні, адже призводять до того, що застосування гендерного бюджетування не має системного характеру, а залишається на розсуд окремих розпорядників бюджетних коштів. Але, попри це, гендерно орієнтоване бюджетування в Україні дає перші результати. Так, за підсумками 2020 р. було прийнято низку нормативно-правових актів у сфері управління державними та місцевими бюджетами в Україні, пов'язаних із прозорістю бюджетів та справедливим розподілом ресурсів, у тому числі з урахуванням гендерного аспекту. Ухвалені нормативно-правові документи, спрямовані на захист прав людини та реалізацію політики гендерної рівності, такі (рис. 3):

- Стратегія управління державними фінансами на 2017–2020 рр. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 142-р) (забезпечує інтеграцію гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес України, що сприяє підвищенню ефективності та якості наданих державних послуг із урахуванням потреб соціально-демографічних груп, у тому числі за гендерною ознакою, та дає змогу посилити підзвітність розпорядників бюджетних коштів і прозорість бюджету) [13];

- Методичні рекомендації щодо упровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі (Міністерство фінансів України, наказ № 1 від 2 січня 2019 р.) (використовуються для врахування гендерних аспектів у процесі планування, виконання та звітування про виконання бюджетних програм) [3];

- Наказ Міністерства фінансів України № 130 від 29.03.2019 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання у 2019 р. місцевих бюджетів на середньостроковий період" (допомагає визначити показники якості, які висвітлюють користь для суспільства

від реалізації бюджетної програми, у тому числі забезпечуючи ґендерну рівність) [14];

- Методичні рекомендації стосовно оцінювання ґендерного впливу галузевих реформ (наказ Мінсоцполітики від 14.04.2020 № 257) (дозволяють визначати прямий чи опосередкований вплив, а також наслідки реалізації політики уряду на стан різних груп як хлопців, так і дівчат, як жінок, так і чоловіків, з метою своєчасного усунення ґендерної нерівності та диспропорцій) [15];

- Наказ Міністерства фінансів України "Порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету" від 19 травня 2020 р. № 223 (передбачає використання результатів ґендерного аналізу бюджетної програми як одного із джерел інформації для проведення оцінки ефективності надання публічних послуг, рівня забезпечення потреб, задоволення інтересів отримувачів / користувачів і надавачів публічних послуг, у тому числі за ознакою статі тощо) [12; 16].

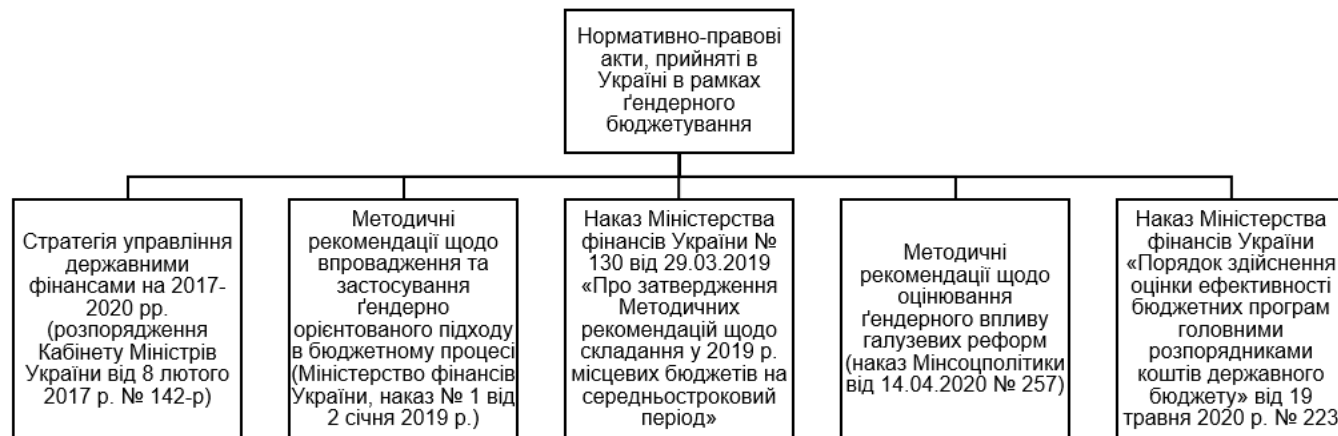

Рис. 3. Приклади нормативно-правових актів, прийнятих в Україні в рамках ґендерного бюджетування в Україні

Джерело: складено авторами на основі [3; 13–16].

Протягом 2017–2020 рр. в Україні було ухвалено близько 30 нормативно-правових актів, які регулюють і регламентують впровадження принципу ґендерної рівності в повсякденне життя населення. Тому можна стверджувати, що в Україні іде процес інституціоналізації ґендерної політики [18], який упорядковує, формалізує та стандартизує суспільні зв'язки. Правила та норми, які прописані у нормативно-правових актах, приймаються поступово і стають зрозумілими для громадян, змінюючи загалом поведінку українського суспільства. Окрім прийнятих законодавчих змін, 325 паспортів бюджетних програм містять ґендерні аспекти; рекомендації щодо їхнього включення містяться також у бюджетних запитах. Представники Міністерства фінансів та посадові особи на місцевому рівні проходять навчання в рамках академії ГОБ, проводяться онлайн курси та тренінги, до яких долучається все більше і більше слухачів, з'являється більш якісна офіційна ґендерна статистика, представлена на сайті Державної служби статистики України тощо [2; 17].

Зазначимо, що в Україні діє найбільший проект у світі із впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі – проект "ґендерне бюджетування в Україні" (ГОБ). Його мета – це підвищити економічну ефективність і результативність видатків бюджету, що враховують потреби чоловіків і жінок та їх різних груп. Системний підхід до застосування ГОБ на державному і місцевому рівні поєднує фінансовий та соціальний аспекти бюджету, а також сприяє скороченню ґендерних розривів в Україні.

Проект реалізується за фінансової підтримки Уряду Королівства Швеції через Шведське агентство міжнародного розвитку (SIDA) для забезпечення консультативної підтримки Міністерства фінансів України у процесі впровадження ґендерно-чутливого бюджетування в Україні.

Упродовж 2015–2019 рр. проведено аналіз 103 бюджетних програм у галузі освіти і науки, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, культури й мистецтва, молодіжної політики та фізичної культури і спорту (див. рис. 4) [19].

Рис. 4. Кількість проаналізованих бюджетних програм за період з 2015 р. до 2019 р.

Джерело: складено авторами на основі [19].

Аналіз програм упродовж останніх п'яти років показав, що найбільше ґендерні аспекти під час складання та затвердження паспортів бюджетних програм включають такі галузі, як освіта і наука (40 %), соціальний захист і соціальне забезпечення (23 %), фізична куль-

тура та спорт (13 %). Водночас ґендерні аспекти практично не враховуються в галузях економічної діяльності та житлово-комунального господарства: – 0,8 % та 0,1 % відповідно (див. рис. 5).

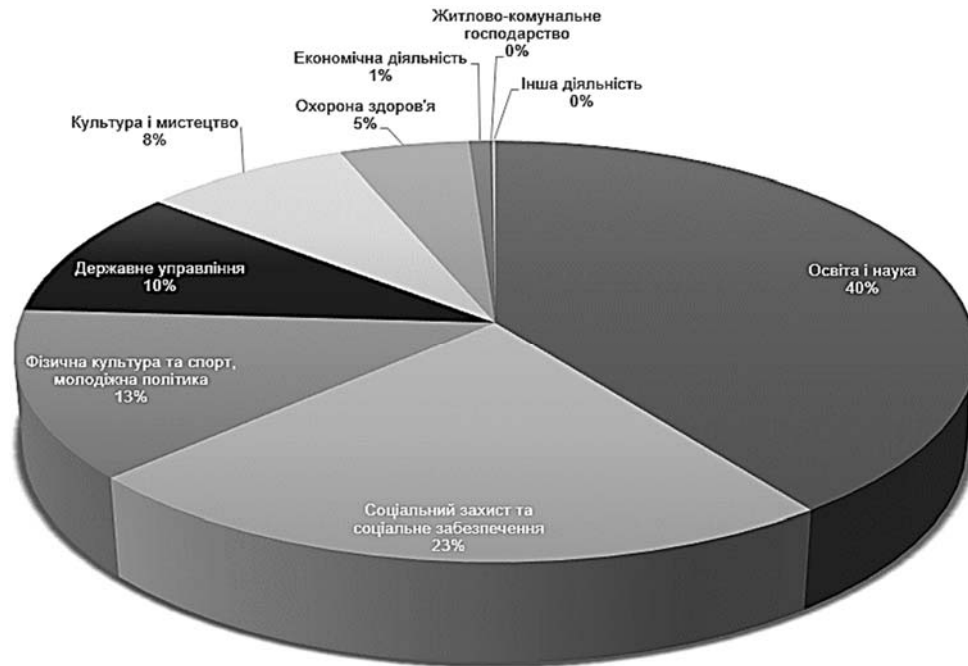

Рис. 5. Включення ґендерних аспектів під час складання та затвердження паспортів бюджетних програм (за галузями), станом на кінець 2019 р.

Джерело: складено авторами на основі [19].

В Україні вже розпочато ведення статистики для окремих сфер економіки (в основному освіти, ринку праці тощо) у розрізі статевої ознаки, вікових груп, місця проживання. Однак зробити загальнонаціональний аналіз ґендерної складової економіки України на сучасному етапі розвитку неможливо, оскільки зазначених даних недостатньо. Тож проведене дослідження у сфері ґендерно орієнтованого бюджетування в Україні дає змогу зрозуміти, що, у першу чергу, варто вдосконалити збір статистичних даних у розрізі жінок та чоловіків за віком і місцем проживання, прийняти закон, який вимагатиме складання паспортів бюджетних програм та бюджету держави загалом із урахуванням ґендерних аспектів. Окрім цього, доречно упроваджувати проведення ґендерного аналізу у все більшу кількість бюджетних про-

грам, результатом яких мають стати рекомендації, які будуть мати суто прикладний характер і можуть лягти в основу прийняття відповідних управлінських рішень під час формування місцевого бюджету на майбутні періоди. Інтеграція запропонованих рекомендацій та механізму функціонування ГОБ у бюджетний процес забезпечить успішний його розвиток та підвищить ефективність, прозорість, підзвітність і результативність бюджету.

Багато країн світу, у тому числі Європи, реалізують політичні ініціативи, пов'язані з ґендерною проблематикою.

Аналіз включення цими країнами ґендерних аспектів у бюджетний процес дає підстави для висновку, що вони практикують різні підходи до ґендерного бюджетування (див. табл. 3).

Таблиця 3. Підходи до впровадження ґендерних аспектів у бюджетний процес зарубіжними країнами

Країна	Попередня оцінка ґендерного впливу	ґендерна перспектива при розподілі ресурсів	ґендерна перспектива у встановленні ефективності	Оцінка фактичного ґендерного впливу	Базовий аналіз ґендерного бюджету	Аналіз рівня ґендерного бюджетування	ґендерний аудит бюджету	Оцінка ґендерних потреб	ґендерна перспектива при перегляді витрат
Австрія	+	-	+	+	+	+	-	+	-
Фінляндія	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Ісландія	+	+	+	+	+	-	-	-	-
Ізраїль	+	-	-	+	+	+	-	-	-
Японія	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Корея	-	+	+	-	+	-	-	-	+
Мексика	+	+	+	+	+	+	-	+	-
Норвегія	+	+	-	-	-	+	+	+	-
Іспанія	+	+	+	+	+	+	+	-	-
Швеція	+	-	+	+	-	-	+	-	+

Джерело: складено авторами на основі [20].

Як показує табл. 3, країни використовують різні підходи для підвищення відкритості до ґендерно-реагуючих політик у всьому державному секторі. Різний і обсяг підтримки впровадження ґендерного бюджетування. Більший спектр підтримки надається в Австрії, Ісландії та Мексиці, де передбачено чотири із п'яти адміністративних інструментів для підтримки упровадження ґендерного бюджетування. На відміну від них, Японія надає лише один із перелічених інструментів упровадження (експертна / консультативна група, яка надає консультації щодо застосування ґендерного бюджетування) [20].

У Канаді ґендерна рівність є спільною відповідальністю федеральних, провінційних і територіальних урядів, що мають механізми, які сприяють координації та взаємодії. На федеральному рівні із 1995 р. уряд зобов'язується проводити ґендерний аналіз законодавства, політики та програм, що стало необхідною умовою для всіх пропозицій Кабінету міністрів із 2015 р. У бюджеті 2017 р. уряд представив свою першу ґендерну заяву, надавши оцінку бюджетних заходів під кутом ґендерної рівності.

Японський уряд сприяє ґендерній рівності за допомогою різних законодавчих заходів, включаючи Основний закон про ґендерну рівність 1999 р., і нещодавно офіційно прийняв ґендерне бюджетування. Його дії встановлюють пріоритетні напрями ґендерної рівності, а саме: підвищення ролі жінок у формуванні політики та зайнятості, покращення балансу між роботою та життям, зменшення бідності, підтримка жіночої освіти й охорони здоров'я.

Велика Британія має певний позитивний досвід забезпечення ґендерної рівності у фінансовій політиці. Ключові досягнення включають залучення більшої кількості жінок до трудової та підприємницької діяльності, створення більш сприятливого середовища для жінок із дітьми.

У США кілька останніх законодавчих заходів мали на меті подолання насильства щодо жінок та сприяння збільшенню кількості жінок на керівних посадах в економічній та технічній сферах [21].

Країни ЄС ще у 2001–2002 рр. визнали діяльність щодо впровадження ґендерної проблематики процесом, який потребує часу та ресурсів і шлях до якого залишається довгим. Для впровадження ґендерних аспектів у всі види діяльності можуть бути використані різні інструменти та підходи. На той час у ЄС було запроваджено і значною мірою підтримано підхід щодо врахування ґендерних аспектів в урядових бюджетах, тому отримання коштів та їхнє витрачання державними органами організовуються та впроваджуються таким чином, як це сприяє досягненню ґендерної рівності [22].

Австрія запровадила ґендерне бюджетування в контексті реформи державного управління у 2013 р., яка створила основу для підвищення ефективності бюджетування. Установивши правові основи для цієї ініціативи, зміни до Конституції Австрії у 2009 р. вимагали ґендерного бюджетування на всіх рівнях управління. На сьогодні ініціатива з питань ґендерного бюджетування зосереджена на вирішенні сприйнятих ґендерних нерівностей і вимагає, щоб кожне профільне міністерство у федеральному уряді встановило принаймні одну ґендерну мету із максимум п'яти, які потім пов'язують із конкретними завданнями. Австрія створила всеосяжну основу для інтеграції ґендерних перспектив у бюджет із використанням оцінки ґендерних потреб, базового аналізу та попередньої оцінки ґендерних наслідків, аналізу захворюваності з урахуванням ґендерних ознак тощо.

Так члени парламенту Австрії неухильно дотримуються ґендерної рівності та ґендерного бюджетування

відповідно до положень Конституції Австрії та нового закону про федеральний бюджет. Аспект ґендерної рівності – це єдиний аспект системи федерального урядування Австрії, який мають ураховувати всі федеральні міністерства протягом усього бюджетного циклу: від бюджетного планування до подальшої оцінки. Хоча протягом останніх років ґендерний розрив в Австрії скоротився і в 2017 р. становив 19,9 %, він усе ще набагато вищий за середньоєвропейський показник – 16 % [15; 20].

У Франції із 2010 р. щорічний Закон про бюджет містить додаток про рівність жінок та чоловіків у фінансовій політиці та дезагреговані за статтю суми, що виділяються в бюджеті. Закон про ґендерну рівність у цій країні з'явився у 2014 р. Він передбачає включення ґендерного бюджетування у розробку політики, вимагає, щоб ґендерні наслідки оцінювалися у кожному новому законі та встановлювалися квоти для жінок на вищих керівних посадах у державній службі, політиці та приватному секторі.

Федеральний уряд Німеччини реалізовує політику рівності як головне завдання, тож метод ґендерного бюджетування вже добре інтегрований у формування бюджету. Ще із 2000 р. ґендерна рівність є керівним принципом у Спільному регламенті федеральних міністерств.

В Італії різні нормативно-правові документи як місцевого, так і державного рівня стосуються ґендерної рівності. Водночас ініціативи, пов'язані з ґендерною рівністю, фінансує національний бюджет. Адже законодавчий указ 2016 р. про реформування державного бюджету передбачає запровадження ґендерного бюджетування на експериментальній основі на національному рівні [21; 23].

Зарубіжний досвід підтверджує ефективність трьох способів інституціоналізації ґендерного бюджетування у країні:

1. Сприяння ґендерному бюджетуванню через систему законів, норм і правил, як наприклад в Австрії, Ісландії та інших країнах.

2. Подання звітів про ґендерне бюджетування з інформацією про державну політику, яка має значення як для жінок, так і для чоловіків, і про те, як ґендерні нерівності між жінками та чоловіками відображаються в економічному плані (досвід Швеції, Австралії, Канади, Південно-Африканської Республіки тощо);

3. Видання бюджетного циркуляру, що містить відповідні ґендерно орієнтовані вказівки для міністерств і відомств стосовно того, як саме планувати подання бюджетів та бюджетних запитів і яким способом ураховувати в них ґендерні аспекти (Фінляндія, Албанія, Іспанія, Україна тощо).

Результати дослідження Європейського інституту ґендерної рівності дають підстави стверджувати, що процес удосконалення ґендерної рівності сприяє стійкому, інклюзивному та розумному економічному зростанню в Європейському Союзі. Науковий аналіз, зокрема, показує, що:

- завдяки вдосконаленню ґендерної рівності шляхом вирішення ґендерної сегрегації при виборі освіти та збільшенні участі жінок у науці, технологіях, техніці й математиці призведе до створення додаткових робочих місць від 6,3 до 10,5 млн у 2050 р., при цьому близько на 70 % цих робочих місць працюватимуть жінки;

- вирішення проблеми недостатнього представництва жінок у секторах економіки зазначених вище (які характеризуються дефіцитом кваліфікації) приведе до зростання продуктивності працюючих та потенційного виробничого потенціалу економіки в цілому;

- в Європейському Союзі покращення ґендерної рівності сприяло би збільшенню до 2050 р. ВВП на ду-

шу населення до 9,6 %, а в країнах-членах ЄС із нижчою ґендерною рівністю, якщо застосовуватимуться відповідні заходи, індивідуальний приріст ВВП на душу населення може зрости до 2050 р. до 12 % [24].

Отже, перевагами ґендерно орієнтованого бюджетування є те, що воно підвищує рівень відповідності фінансової політики країни її національним пріоритетам розвитку, сприяє вирішенню ґендерної проблеми, підвищує прозорість державних витрат, посилює підзвітність державних органів стосовно досягнення ґендерної рівності.

Висновки та дискусія. Ґендерно орієнтований бюджет – це бюджет, який працює на користь усіх – і чоловіків, і жінок, забезпечуючи при цьому рівномірний розподіл державних ресурсів за ґендерною ознакою та пропонує всім рівні можливості. Ґендерне бюджетування є важливим інструментом підвищення прозорості, підзвітності, дієвості та економічної ефективності державних витрат. Його застосування передбачає справедливий розподіл державних ресурсів між жінками та чоловіками, а також належне врахування потреб та інтересів як жінок, так і чоловіків.

Незважаючи на прогрес, досягнений багатьма країнами, де було запроваджене ґендерно орієнтоване бюджетування, розриви між пріоритетами політики й розподілом ресурсів залишаються. Запровадження ґендерно орієнтованого бюджетування має стати більш структурованим і сталим, а використання ґендерного бюджетування як основи законодавчої бази та фінансової політики є найефективнішим способом розширення ініціатив із питань ґендерного бюджетування в різних країнах.

Дослідження ґендерно орієнтованого бюджетування в Україні показує, що воно не є поширеним в нашій державі та перебуває на початковому етапі свого розвитку. У процесі аналізу сучасного стану об'єкта дослідження було виявлено ряд проблем, які перешкоджають нормальному функціонуванню ґендерного бюджетування: низький рівень обізнаності державних службовців стосовно цієї політики, недостатність законодавчого забезпечення, відсутність масштабної ґендерної статистики тощо. Такі виклики становлять собою загрозу подальшому розвитку ґендерно орієнтованого бюджетування в Україні, адже призводять до того, що застосування ґендерного бюджетування не має системного характеру, а залишається на розсуд окремих розпорядників бюджетних коштів. Незважаючи на це, в Україні прийнято ряд нормативно-правових актів у галузі ґендерного бюджетування, які мають рекомендаційний характер, проведено перші ґендерні аналізи окремих бюджетних програм (у галузі освіти, охорони здоров'я, культури та ін.) тощо.

Ґендерне бюджетування вимагає політичної волі, належних ресурсів і технічних можливостей державних службовців, суб'єктів громадянського суспільства та інших партнерів у сфері розвитку. Його успіх залежить від ступеня інституціоналізації та від того, чи достатньо політичної волі для структурного запровадження ґендерного бюджетування як однієї з основ фінансової політики. Водночас досі актуальним залишається завдання трансформації традиційних процесів формування бюджету та фінансової політики шляхом упровадження ґендерних аспектів у способи формування доходів і планування та виконання видатків.

Україна за останні роки досягла певного прогресу в реалізації ґендерної політики. Але варто продовжити процес удосконалення законодавчо-нормативної бази ґендерного бюджетування, реалізації при цьому комплексного ґендерного підходу та зміцнення ґендерних механізмів, особливо на місцевому рівні. Це вимагає політичної волі та належних інвестиційних ресурсів. Актуальним

залишається завдання пропаганди принципу рівних прав і можливостей для чоловіків та жінок, практичної ліквідації виявів дискримінації, посилення представництва жінок у політичній, економічній та інших сферах життя суспільства. Зміцнення ґендерного законодавства, визначення конкретних бюджетних заходів його реалізації, інтеграція ґендерних завдань та цілей, посилення національного ґендерного механізму, упровадження комплексного ґендерного підходу в процесі здійснення реформ в Україні забезпечать рівні права й можливості для жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя.

Список використаної літератури

1. Голинська О. В. Ґендерно-орієнтоване бюджетування як критеріальна основа ефективності бюджетних програм / Олена Володимирівна Голинська // Міжнар. наук. журн. "Інтернаука". – 2018. – С. 16–21.
2. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2020. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з екрану.
3. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі" [Електронний ресурс]. – 2019. – № 1. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text> – Назва з екрану.
4. Council of Europe [Електронний ресурс] // Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting (EG-S-GB), EG-S-GB(2004) RAPFIN; Equality Division, Directorate-General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, p. 10, 2005. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680596143>.
5. Коляда Т. А. Ґендерно-орієнтоване бюджетування: сутність та перспективи запровадження в Україні / Т. А. Коляда // Економіка. Вісн. Серія: фінанси, облік, оподаткування [Електронний ресурс]. – 2019. – Вип. 3. – С. 80–88. doi: 10.33244/2617-5932.3.2019.80-88. – Режим доступу: http://ir.nust.edu.ua/jspui/bitstream/doc/41221/2944_IR.pdf – Назва з екрану.
6. Ґендерно орієнтоване бюджетування на місцевому рівні: від інтеграції принципу ґендерної рівності в бюджетний процес до ґендерно чутливих політик: посіб. для представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських активістів / О. Стрельник, Т. Іваніна та ін. – К.: ООН Україна, 2020. – 109 с.
7. Gender budgeting [Електронний ресурс] // European Institute for Gender Equality. – 2020. – Режим доступу: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-budgeting#f2>.
8. Stotsky J. Gender budgeting: fiscal context and current outcomes [Електронний ресурс] // J. Stotsky // International Monetary Fund working paper, WP/16/149, Washington DC. Elborgh-Woytek. K. et al. – 2013. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/>.
9. Stotsky J. Women, work and the economy: macroeconomic gains from gender equity [Електронний ресурс] // J. Stotsky // International Monetary Fund staff discussion note, SDN/13/10. – 2013. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/>.
10. Chermoshentseva N. Are they equal? How Ukraine deals with gender equality issues [Електронний ресурс] // N. Chermoshentseva // Bureau of Gender Strategies and Budgeting. – 2017. – Kyiv. – Режим доступу: <http://prismua.org/en/pdf/%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BA%D0%B0%D0%B0%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B-%D0%B3/>.
11. Про впровадження ґендерно орієнтованого бюджетування на місцевому рівні в Україні [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: http://grbproject.org/wp-content/uploads/2019/04/leaflet_webUKR.pdf – Назва з екрану.
12. Кисельова О. Ґендерно орієнтоване бюджетування в Україні [Електронний ресурс] // Оксана Кисельова // ГОБ проєкт. – 2020. – Режим доступу: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>. – Назва з екрану.
13. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки" [Електронний ресурс]. – 2017. – № 142. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text> – Назва з екрану.
14. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання у 2019 році місцевих бюджетів на середньостроковий період" [Електронний ресурс]. – 2019. – № 130. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130201-19#Text> – Назва з екрану.
15. Наказ Міністерства соціальної політики України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання ґендерного впливу галузевих реформ" [Електронний ресурс]. – 2020. – № 257. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/documents/5701.html> – Назва з екрану.
16. Наказ Міністерства фінансів України "Про оцінку ефективності бюджетних програм державного бюджету" [Електронний ресурс]. – 2020. – № 223. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text> – Назва з екрану.

17. Підсумки проекту Ґендерне бюджетування в Україні 2019 [Електронний ресурс] // ҐОБ проект. – 2020. – Режим доступу: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/02/GOB-Results-2019-Ua.pdf>. – Назва з екрану.

18. Гонюкова Л. Інституціоналізація ґендерної політики в Україні : 36. наук. пр. НАДУ // Л. Гонюкова, Н. Богданова. Спецвипуск 2020. – С. 79–84. doi: 10.36030/2664-3618-2020-si-79-84.

19. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – 2020. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/283-gendern-orientovane_biudzhettuvannia_na_mistsevomu_rivni – Назва з екрану.

20. Herasymova V. O. Gender responsive budgeting as a vector of development of public finances / V. O. Herasymova, S. O. Yakymenko // Вісн. Запорізьк. нац. ун-ту. Економічні науки. – 2019. – 2 (42). – С. 87–91. doi: <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2019-2-42-16>

21. Gender Budgeting in G7 Countries [Електронний ресурс] // International Monetary Fund. – 2017. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2017/05/12/pp041917gender-budgeting-in-g7-countries>.

22. Ксело Р. Ґендерно орієнтоване бюджетування в законах про бюджет [Електронний ресурс] / Резарт Ксело // ҐОБ проект. – 2020. – Режим доступу: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>. – Назва з екрану.

23. Штангель Л. Ґендерно орієнтоване бюджетування в Австрії: роль рахункової палати, її аудиторського досвіду та аудиторські підходи у сфері ґендерної рівності [Електронний ресурс] / Л. Штангель, Х. Ебнер // ҐОБ проект. – 2020. – Режим доступу: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>. – Назва з екрану.

24. Economic Benefits of Gender Equality in the European Union: Report on the empirical application of the model [Електронний ресурс] // European Institute for Gender Equality. – 2017. – Режим доступу: <https://eige.europa.eu/publications/economic-benefits-gender-equality-european-union-report-empirical-application-model>.

25. 2020. Gender question: Econometric answer / A. Stavitskiy, G. Kharlamova, V. Giedraitis and other // Economics and Sociology. – 13(4). – p. 241–255. doi:10.14254/2071-789X.2020/13-4/15

Received: 20/10/2020
1st Revision: 03/11/2020
Accepted: 30/11/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

О. Чеберяко, д-р ист. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

О. Гнатюк, експерт по аудиту,

ООО "Эрнст энд Янг Аудиторские услуги", Киев, Украина

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ҐЕНДЕРНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Определена сущность метода гендерно ориентированного бюджетирования как разновидности бюджетирования, ориентированного на результат. Раскрыты основные его характеристики, такие как направленность на гендерное равенство, анализ влияния политик на женщин и мужчин, разграничения доходов и расходов по полу и тому подобное. Проанализирована проблема гендерного неравенства в Украине через призму динамики средней заработной платы в Украине для женщин и мужчин в течение 2012–2020 гг., уровень занятости и безработицы по половому признаку в течение 2012–2020 гг., половую сегрегацию профессиональной подготовки и ограниченность женщин к определенным видам профессий. Исследованы теоретико-методологические основы гендерного бюджетирования и предпосылки его введения в бюджетном процессе Украины. Приведены первые результаты внедрения гендерно ориентированного бюджетирования в Украине, а именно: перечислены основные нормативно-правовые документы, принятые в рамках гендерного бюджетирования, показано, в каких сферах уже составляются и принимаются паспорта бюджетных программ с учетом гендерных аспектов и тому подобное. Освещены примеры функционирования гендерного бюджетирования в зарубежных странах. Обоснована необходимость проведения дальнейших изменений в бюджетном процессе Украины через призму гендерного равенства, которая будет способствовать повышению эффективности использования бюджетных средств, обеспечению равенства между мужчинами и женщинами, а также справедливому распределению бюджетных расходов по половому признаку.

Ключевые слова: бюджет; гендерно ориентированное бюджетирование; бюджетный процесс; гендерное равенство.

O. Cheberyako, Doctor of Historical Science, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

O. Hnatiuk, Audit Expert,

Ernst and Young Audit services LLC, Kyiv, Ukraine

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GENDER BUDGETING IN UKRAINE

The essence of the gender-oriented budgeting method as a kind of result-oriented budgeting is determined; its main characteristics are revealed, such as the focus on gender equality, analysis of the impact of policies on women and men, differentiation of income and expenditure by gender, etc. The problem of gender inequality in Ukraine through the prism of the dynamics of the average wage in Ukraine for women and men during 2012–2020, the level of employment and unemployment by sex during 2012–2020, gender segregation of vocational training, and limited access of women to certain types of professions are analyzed. Theoretical and methodological principles of gender budgeting and prerequisites for its introduction in the budget process of Ukraine are studied. The first results of the implementation of gender budgeting in Ukraine are presented, namely: the main legal documents adopted in the framework of gender budgeting, shows in which areas complete and passports of budget programs taking into account the gender aspects have already been drawn up and adopted, etc. Examples of the functioning of gender budgeting in foreign countries are highlighted. The need for further changes in the budget process of Ukraine through the prism of gender equality, which will improve the efficiency of budget funds, ensure the equality between men and women, as well as a fair distribution of budget expenditures by gender.

Keywords: budget; gender-oriented budgeting; budget process; gender equality.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Holynska, O. V. (2018) "Gendern-Orientovane Biudzhettuvannia Yak Kryterialna Osnova Efektyvnosti Biudzhettnykh Proham", Mizhnarodnyi Naukovyi Zhurnal "Internauka", pp. 16–21.

2. State Statistics Service of Ukraine (2020). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed: 25 December 2020).

3. Ministry of Finance of Ukraine (2020) Order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of Guidelines for the implementation and application of a gender-oriented approach in the budget process". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text> (Accessed: 25 December 2020).

4. Council of Europe (2005) Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting (EG-S-GB), EG-S-GB(2004) RAPFIN; Equality Division, Directorate-General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg. Available at: <https://rm.coe.int/1680596143> (Accessed: 25 December 2020).

5. Koliada, T. A. (2019) "Gendern-Orientovane Biudzhettuvannia Sutnist Ta Perspektyvy Zaprovdzhennia V Ukraini", Ekonomichnyi Visnyk. Seriya Finansy Oblik Opodatkuvannia (3), pp. 80–88. doi: 10.33244/2617-5932.3.2019.80-88. Available at: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/4122/1/2944_IR.pdf

6. Strelnyk, O., Ivanyna, T. (2020) "Gender-based budgeting at the local level: from the integration of the principle of gender equality into the budget process to gender-sensitive policies: a guide for representatives of local executive bodies, local governments and public activists", UN Ukraine, p. 109.

7. European Institute for Gender Equality (2020) "Gender budgeting". Available at: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-budgeting#2> (Accessed: 25 December 2020).

8. Stotsky, J. (2013) "Gender budgeting: fiscal context and current outcomes", International Monetary Fund working paper, WP/16/149, Washington DC. Elborgh-Woytek, K. et al. Available at: <http://www.imf.org/external/> (Accessed: 25 December 2020).

9. Stotsky, J. (2013) "Women, work and the economy: macroeconomic gains from gender equity", International Monetary Fund staff discussion note, SDN/13/10. Available at: <http://www.imf.org/external/> (Accessed: 25 December 2020).
10. Chermoshentseva, N. (2017) "Are they equal? How Ukraine deals with gender equality issues", Bureau of Gender Strategies and Budgeting, Kyiv. Available at: <http://prismua.org/en/pdf/%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B-%D0%B3/> (Accessed: 25 December 2020).
11. Google (2019) "Pro Vprovadzhennia Genderno Oriientovanoho Biudzhetuvannia Na Mistsevomu Rivni V Ukraini". Available at: http://grbproject.org/wp-content/uploads/2019/04/leaflet_webUKR.pdf (Accessed: 25 December 2020).
12. Kyseleva, O. (2020) "Genderno Oriientovane Biudzhetuvannia V Ukraini", GOB Proiekt. Available at: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (Accessed: 25 December 2020).
13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) "On approval of the Strategy for reforming the public financial management system for 2017-2020", Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine (142). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text> (Accessed: 25 December 2020).
14. Ministry of Finance of Ukraine (2019) "On approval of Guidelines for the preparation in 2019 of local budgets for the medium term", Order of the Ministry of Finance of Ukraine (130). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130201-19#Text> (Accessed: 25 December 2020).
15. Ministry of Social Policy of Ukraine (2020) "On approval of Methodical recommendations for assessing the gender impact of sectoral reforms", Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine (257). Available at: <https://www.msp.gov.ua/documents/5701.html>. (Accessed: 25 December 2020).
16. Ministry of Finance of Ukraine (2020) "About an estimation of efficiency of budgetary programs of the state budget", Order of the Ministry of Finance of Ukraine (223). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text>. (Accessed: 25 December 2020).
17. GOB projekt (2020) "Pidsumky Proiektu Genderne Biudzhetuvannia V Ukraini 2019". Available at: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/02/GOB-Results-2019-Ua.pdf> (Accessed: 25 December 2020).
18. Honiukova, L., Bohdanova, N. (2020) "Instytutsionalizatsiia gendernoi polityky v Ukraini", Zbirnyk naukovykh prats NADU. Spetsvypusk p. 79–84. doi: 10.36030/2664-3618-2020-si-79-84.
19. Ministry of Finance of Ukraine (2020). Available at: https://mof.gov.ua/uk/283-genderno-orientovane_biudzhetuvannia_na_mistsevomu_rivni (Accessed: 25 December 2020).
20. Herasymova, V. O., Yakymenko, S. O. (2019) "Gender responsive budgeting as a vector of development of public finances", Visnyk Zaporizkoho Natsionalnoho Universytetu, Ekonomichni Nauky, 2 (42), pp. 87–91. doi: <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2019-2-42-16>
21. International Monetary Fund (2017) "Gender Budgeting in G7 Countries". Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2017/05/12/pp041917gender-budgeting-in-g7-countries> (Accessed: 25 December 2020).
22. Kselo, R. (2020) "Genderno orientovane biudzhetuvannia v zakonakh pro biudzhet", GOB projekt. Available at: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (Accessed: 25 December 2020).
23. Shtanhl, L. (2020) "Genderno orientovane biudzhetuvannia v Avstrii: rol rakhunkovoi palaty, yii audytorskoho dosvidu ta audytorski pidkhody u sferi gendernoi rovnosti", GOB projekt. Available at: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (Accessed: 25 December 2020).
24. European Institute for Gender Equality (2017) "Economic Benefits of Gender Equality in the European Union: Report on the empirical application of the model". Available at: <https://eige.europa.eu/publications/economic-benefits-gender-equality-european-union-report-empirical-application-model> (Accessed: 25 December 2020).
25. Stavitskiy, A., Kharlamova, G., Giedraitis, V., Chebryako, O., & Nikytenko, D. (2020). "Gender question: Econometric answer", Economics and Sociology, 13(4), pp. 241–255. doi:10.14254/2071-789X.2020/13-4/15

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 6(213): 41-47

УДК 330.12: 339.137.2

JEL classification: L40

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/5>

Д. Чередніченко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
заступниця Голови – державна уповноважена Антимонопольного комітету України, Київ, Україна

ВПЛИВ ЦІНОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У ВИГЛЯДІ ЗНИЖОК НА КОНКУРЕНЦІЮ: ВІД ЗВИЧАЙНОЇ ТОРГОВОЇ ПРАКТИКИ ДО МЕХАНІЗМУ ВИКЛЮЧЕННЯ КОНКУРЕНТІВ

З метою визначення тонкої межі між ціновою дискримінацією у вигляді знижок як звичайною торговельною практикою та знижками як інструментом збереження ринкової влади й усунення конкурентів, проведено систематизацію про- та антиконкурентних ефектів знижок на підставі аналізу сучасної літератури з конкурентного права й економіки, а також рішень конкурентних відомств і судів.

Ключові слова: цінова дискримінація; знижки; конкуренція; антиконкурентні ефекти; ефективність; суспільний добробут; Антимонопольний комітет України.

Постановка проблеми. Знижки як форма цінової дискримінації використовуються в торговельній практиці давно, і інтуїтивно їх ефект є позитивним та полягає у зниженні ціни для покупця. Разом із тим, практика конкурентних відомств світу показує значну кількість рішень, теорія шкоди яких полягала саме в негативному ефекті від застосування знижок на конкуренцію. Однак, незважаючи на низку потенційних антиконкурентних ефектів знижок, надмірне правозастосування конкурентними відомствами в цій сфері може мати ще більш шкідливий вплив на суспільний добробут. Так, це може стимулювати навіть не домінуючих суб'єктів господа-

рювання уникати встановлення знижок, отже, усунути проконкурентні наслідки цінової дискримінації. Тому конкурентними відомствами має проводитись збалансована оцінка як позитивних, так і негативних ефектів знижок, класифікація яких окреслена в цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема антиконкурентних ефектів знижок викликає багато гарячих дискусій. Ми спостерігаємо, як агентства з питань конкуренції приділяють особливу увагу схемам знижок та відповідних судових рішень (найвидатніше – по справі Intel [1]). Протягом останньої декади Асоціація з питань економічної конкуренції (ACE) присуджувала дві

щорічні нагороди за кращі статті та роботи за темою негативного впливу знижок на конкуренцію. У 2017 р. переможцем стали Ф. Шоне та Л. Лінемер зі своєю роботою за темою "Нелінійне ціноутворення та виключення II. Товари для обов'язкового постачання". Стаття зосереджується на неминучому торговому партнері та частці попиту покупця як новій формі невизначеності, пояснюючи, як графіки цін і обсягів товарів можуть пом'якшити конкурентний тиск. У 2013 р. нагороду виграли Г. Кальцоларі та В. Деніколо за статтю "Конкуренція з ексклюзивними договорами та схемами знижок за певні обсяги продажу товарів". У статті розгортається дискусія про вплив знижок, які надає постачальник продавцю за перепродаж певного обсягу його товарів, на конкуренцію. У той самий час багато авторів підкреслюють позитивний вплив знижок на конкуренцію та відсутність надійних тестів чи фільтрів для виявлення потенційної шкоди.

На практиці початковою причиною застосування схем знижок скоріше може бути збільшення обсягу продажів або підвищення лояльності клієнтів, ніж виключення конкурентів. Міжнародні компанії, що розширюються, часто копіюють схему знижок із головного офісу, а потім, розростаючись, можуть бути здивовані рішеннями місцевих органів з питань конкуренції та судів. Оцінка випадків цінової дискримінації органами з питань конкуренції та судами є складною і вимагає багато часу та значних ресурсів. Отже, питання систематизації та класифікації ефектів знижок на конкуренцію, поставлене в цій статті, є актуальним як для бізнесу, налаштованого на дотримання антимонопольних правил, так і для органів з питань конкуренції. Надмірне правозастосування в цій галузі може підірвати сприятливий вплив знижок на конкуренцію й покращення добробуту споживачів, тоді як за недостатнього правозастосування можна не помітити практики виключення конкурентів.

Методологія. Методологічною основою дослідження служили загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема теоретико-методологічний аналіз сучасної літератури з конкурентного права та економіки, а також рішень конкурентних відомств та відповідних висновків суду.

Метою статті є класифікація та систематизація основних про- та антиконкурентних ефектів знижок як форми цінової дискримінації на конкуренцію.

1. Проконкурентний вплив знижок

Позитивний вплив знижок інтуїтивно зрозумілий і загальноновизнаний. За даними Європейської Комісії, знижки та ретро-знижки часто використовуються як інструменти здорової та законної цінової конкуренції. Оскільки домінуючі суб'єкти господарювання не підпадають під дію ефективних конкурентних обмежень, у принципі, слід дозволити їм і заохочувати їх розподіляти свій прибуток, пропонуючи знижки та ретро-знижки, за умови, що в кінцевому рахунку це не призводить до позбавлення споживачів переваг від залишкової конкуренції. Крім того, згрупування товарів у випадку ретро-знижок на асортимент товарів може дозволити домінуючому суб'єкту господарювання надавати клієнтам кращі товари та пропозиції більш рентабельними способами [2].

1.1. Знижки як інструмент зниження цін

Знижки як інструмент зниження цін, як правило, вигідні покупцям та споживачам. Як спосіб цінової дискримінації, знижки можуть збільшити виробництво товарів і, таким чином, знизити собівартість одиниці продукції й поширити на клієнтів вигоди від економії за рахунок ефекту масштабу. Ретро-знижки з пороговими показниками у формі обсягів товарів є пошире-

ним інструментом дискримінації другого ступеня, що надає клієнтам можливість самостійного вибору зручної для них схеми знижок. Індивідуалізовані ретро-знижки можуть являти собою інструмент цінової дискримінації [3] третього ступеня.

Ретро-знижки можуть оптимізувати ціноутворення на товари, що забезпечує кращу диференціацію цін серед клієнтів та мінімізує ефект подвійної надбавки (маржиналізації). Знижки відіграють важливу роль інструменту цінової конкуренції та ускладнюють таємну змову (картель), особливо коли повне зниження цін не є вигідним для постачальника. Зокрема, пакетні знижки (надання знижки за умови придбання декількох різних товарів одночасно) використовуються як цінова дискримінація, однак ефект на добробут від такої практики неоднозначний [4] і залежить від кореляції з уподобаннями споживачів. У разі комплектування цифрових товарів можна досягти ефективного розподілу товарів та вигоди для споживачів [5].

1.2. Знижки, що стимулюють попит

Знижки можуть забезпечити більш низькі ціни для покупців, які не мають досвіду споживання конкретного товару, тим самим стимулюючи попит, дозволяючи продавцю отримувати прибуток через дискримінацію клієнтів, які вже знайомі з товаром. У результаті зростає обсяг виробництва. Також вартість деяких товарів зростає зі збільшенням кількості покупців (мережевий ефект) [6].

Крім того, посилення здатності покупців торгуватися завдяки знижкам також стимулює конкуренцію [7]. Ретроспективні знижки з кількісним порогом, зафіксованим у контрактах із великими дистриб'юторами, покращують планування виробництва для постачальника, сприяючи тим самим кращому розподілу ресурсів.

1.3. Знижки як спосіб вирішення проблеми координуючих дій у ланцюгу постачання

Знижки можуть бути використані для узгодження стимулів між покупцем та постачальником з метою усунення ризику недобросовісності, що може виникнути між виробником, який не в змозі відстежувати дії дистриб'ютора, та самим дистриб'ютором [8].

Знижки – це зручний інструмент для запобігання "ефекту безбілетника" та "проблемі вимагання", гарантуючи інвестиції в партнерські підприємства, а також найкращі додаткові послуги для споживачів [9].

1.4. Обґрунтування стосовно ефективності

Вищезазначені проконкурентні ефекти знижок можуть бути використані відповідачем як аргументи ефективності в разі розслідування справи конкурентним відомством. Зазначити, що основними пунктами обґрунтування стосовно ефективності є такі:

- відповідач має надати переконливі докази за конкретною справою, щоб дати змогу оцінити фактичні масштаби підвищення ефективності;
- підвищення ефективності може бути досягнуто за допомогою схеми знижок за відсутності альтернативної практики, що менше спотворює конкуренцію;
- сам факт, що знижка є поширеною практикою, яку застосовують конкуренти, не є достатнім обґрунтуванням, пов'язаним із конкурентною поведінкою, оскільки наслідки такої поведінки можуть змінюватися залежно від рівня властивості ринкової влади [10].

2. Знижки як інструмент виключення конкурентів

Незважаючи на перераховані вище позитивні ефекти на конкуренцію та добробут, знижки можуть зашкодити конкуренції за певних ринкових умов. У літературі

з конкурентного права та економіки ведуться дискусії щодо парадигми оцінки знижок: хижацька (руйнівна) чи ексклюзивна (виключальна) діяльність. Найпоширеніша проблема – це інструмент ексклюзивної влади, спрямований на витіснення конкурентів-постачальників або стримування їх від вступу на ринок. Знижки, що мають хижацький характер, є розумнішим способом, ніж суто хижацьке ціноутворення, оскільки вони мінімізують утрати прибутку, а отже, менш імовірно, що їх виявлять органи з питань конкуренції. Знижки на асортимент товарів можуть привести до ефектів пов'язування, застосовуючи ринкову владу на різних товарних ринках.

У цьому розділі розглядається різноманітність можливого негативного впливу знижок на конкуренцію з економічної позиції.

2.1. Знижки за лояльність як форма хижацького ціноутворення

Хижацьке ціноутворення – це дорогий і ризикований інструмент для виключення конкурентів. По-перше, він вимагає періоду низьких цін (як правило, нижче собівартості), щоб стримувати нових учасників від входу на ринок або витіснити з ринку наявних конкурентів. На другому етапі, коли конкурент усунений, компанія відшкодовує втрати та отримує додатковий прибуток, збільшуючи ціни до рівня, вище конкурентного. Початковий період вигідний для покупців, усунення конкурента не є стовідсотковим, існує ймовірність того, що високі ціни на другому етапі привернуть нових учасників на ринок. Усі ці фактори ускладнюють утручання органів із питань конкуренції.

Знижки також можуть мати ефект хижацького ціноутворення, проте їхнє застосування для обраних клієнтів чи товарів може не вимагати загальної втрати прибутку, таким чином, обмежуючи застосування тестів на співвідношення ціни й собівартості, які зазвичай використовуються для виявлення хижацької поведінки. Якщо знижки застосовуються з хижацьким наміром, втрати прибутку та компенсація можуть здійснюватися одночасно для різних клієнтів і асортименту товарів. Отже, тести на співвідношення ціни та собівартості можна проводити для кожного окремого споживача або навіть для одиниць товару, щодо якого ведеться конкуренція [11]. На практиці таке вибіркове застосування є складним через припущення стосовно частки, щодо якої ведеться конкуренція, та можливих змін показника витрат через особливі умови (напр., логістика, упаковка тощо) серед клієнтів.

2.2. Аналогії ексклюзивних угод та збільшення витрат у конкурентів

Знижки, надані домінуючою фірмою, можуть бути спрямовані на те, щоб змусити покупця не купувати товари у постачальника-конкурента, що, як результат, має ексклюзивний (виключальний) ефект. Знижки ретроспективного характеру та з пороговими умовами, які пов'язані з обсягами придбання або ринковою часткою, знижують ціни не тільки на додаткові, але й на всі придбані раніше одиниці, унаслідок чого виникає так званий ефект утягування [12]. Цей ефект означає, що замовник мотивований придбавати більше додаткових товарів та послуг у конкретного постачальника. Тим самим зменшується частка закупівель клієнта у постачальника-конкурента, якому в свою чергу обмежується доступ до клієнта.

Парадигма збільшення витрат конкурентів ілюструє ексклюзивну поведінку, що повністю або частково "виключає" конкурентів, позбавляючи їх доступу чи то до критично важливих ресурсів, чи то до клієнтів, унаслідок чого вони змушують підвищити ціни або зменшити випуск продукції, тим самим дозволяючи суб'єкту гос-

подарування з ексклюзивною поведінкою отримувати прибуток шляхом установлення ціни на рівні, вищому за конкурентний, що завдає шкоди споживачам [13]. У разі економії масштабу, якщо частина покупок клієнтів охоплюється знижками з пороговими умовами стосовно ринкової частки, то конкурентам доводиться конкурувати на меншому ринку за певну частку. Таким чином, постійні витрати розподіляються в межах меншої кількості продажів і середні витрати можуть зрости. Отже, навіть настільки ж ефективний конкурент за однакового обсягу продажів стає менш ефективним у конкуренції за меншу залишкову частку.

Крім обмеження доступу до клієнтів за допомогою знижок, домінуючий суб'єкт господарювання може обмежувати доступ до ключових ресурсів, включаючи сировину, ефективні канали дистрибуції або інтелектуальну власність [14]. Наприклад, нещодавнє рішення Антимонопольного комітету України описує, як схема знижок може пом'якшити конкуренцію щодо генеричних препаратів, впливаючи на ключові канали дистрибуції та, відповідно, на доступ до клієнтів [15]. Однак суд не підтримав доводи Антимонопольного комітету України на підставі необхідності доведення не лише можливості такого антиконкурентного ефекту знижок, а й оцінки саме фактичного ефекту [16]. Якщо одержувачі знижок є посередниками в межах парадигми ексклюзивної діяльності, то такі знижки можуть "підкупити" дистриб'юторів, щоб вони підписали ексклюзивні угоди [17].

Більш імовірно, ніж хижацьке ціноутворення, буде застосовуватися та негативно впливати на клієнтів парадигма витіснення конкурентів за допомогою контрактів зі змінюваними тарифами, оскільки такі контракти не вимагають ризикової втрати прибутку перед можливим відшкодуванням. Більше того, у рамках контрактів зі змінюваними тарифами не потрібно проводити витіснення конкурента, оскільки збільшення у нього витрат достатньо для стимулювання встановлення вищих цін та/або зменшення випуску продукції.

Проте, за умови симетричності суб'єктів господарювання, фактично ексклюзивні контракти можуть перенести конкуренцію у вимір фактичної корисності товарів-конкурентів для споживачів, коли товари є однорідними, незалежно від їхньої фактичної диференціації. Оскільки компанії матимуть стимули конкурувати за допомогою ексклюзивних контрактів, це приведе до посилення конкуренції та зростання добробуту споживачів. Незважаючи на це, використання знижок із пороговими умовами у формі частки ринку з ексклюзивними намірами може призвести до підвищення цін, оскільки вони де-факто "штрафують" конкурентів [18].

Проте, якщо суб'єкти господарювання не є симетричними, ті самі практики, що застосовуються домінуючим суб'єктом господарювання, можуть призвести до занепокоєння з позиції конкуренції. Поки суб'єкти господарювання у реальному житті доволі асиметричні, ексклюзивна парадигма знижок заслуговує на увагу органів із питань конкуренції.

2.3. Зв'язування та виключальне постачання товарів у комплекті

Опис антиконкурентних ефектів, спричинених пакетною знижкою, як і зв'язування товарів або ексклюзивні угоди, свідчить про те, що ці два типи обмеження дистрибуції з економічної позиції тісно пов'язані [19]. У комплекті товар, щодо якого суб'єкт господарювання має ринкову владу, називається товаром, що "зв'язує", а решта – "пов'язаними" товарами. Таким чином, комплект дозволяє компанії поширити свою

ринкову владу на ринок пов'язаного товару, що без комплектування був би конкурентним. Якщо роздрібна ціна пов'язаного товару вище, ніж його ціна в комплекті, то знижки мають ефект зв'язування. Комплектування, що збільшує прибуток, знижує добробут споживачів, коли пов'язаний ринок товарів є конкурентним [20]. Якщо покупець має досягти певного порогу, щоб отримати пакетну знижку, то така знижка мала б ефект підвищення лояльності та виключення. Як наслідок, конкуренти можуть бути витіснені [21].

Знижки на асортимент товарів можуть бути розроблені у такий спосіб, що змушує клієнта купувати весь асортимент товарів, таким чином, маючи ефект пов'язування або спонукання до придбання повної лінійки товарів [4]. Крім того, пакетні знижки можуть обмежувати вибір клієнта між цінами на пов'язані та окремі товари.

Ураховуючи, що більшість описаних негативних наслідків не мають нічого спільного з ціноутворенням на рівні, що нижчий за собівартість, застосування стандартного тесту на співвідношення ціни й собівартості може не виявити потенційної шкоди для конкуренції.

2.4. Знижки як антиконкурентний важіль

Хоча це звучить парадоксально, але у деяких випадках знижки можуть підтримувати високі ціни. Наприклад, якщо компанія хотіла б розділити ринок і встановлювати більш високі ціни для лояльних клієнтів і, таким чином, уникати зниження цін для приваблення всіх клієнтів, включаючи нелояльних, вона може запропонувати знижки для першої групи клієнтів. Відповідно, зниження ціни, необхідне для конкуренції за нелояльного клієнта, вимагатиме також додаткового зниження цін для лояльного клієнта, особливо, якщо знижка розраховується від заявленої ціни для всіх клієнтів. Отже, стимул конкурувати за нелояльного клієнта зменшується, і більш привабливим стає поділити ринок між продавцями. За цим сценарієм схема знижок може мати елемент найбільшого сприяння (Most-favoured-nation element) [22]. На противагу загальним низьким цінам, при застосуванні схеми знижок ефективний конкурент може не мати мотивації знижувати ціни, щоб конкурувати за вільних покупців, навіть якщо знижені ціни вище собівартості [21].

3. Фактори, на які слід звернути увагу під час оцінки впливу знижок на конкуренцію

Деякі автори вважають, що слід проаналізувати такі фактори, щоб обґрунтувати вплив конкретної схеми знижок на конкуренцію:

- ринкову владу;
- вартість витіснення конкурентів (пов'язана з часткою продажів, за яку не ведеться конкуренція, для знижок із пороговими умовами);
- розмір санкції за нелояльність, що погіршує здатність суперників конкурувати;
- ступінь витіснення;
- доказ того, що дизайн знижки став причиною витіснення;
- доказ того, що витіснення, спричинені знижкою, можуть призвести до антиконкурентних наслідків;
- відповідний період виключення конкурентів;
- обґрунтування ефективності;
- чи запровадили таку саму знижку інші учасники ринку [23];
- частка ринку, на який впливає така практика;
- ситуація на ринку (включаючи зрілість ринку, регулювання поведінки покупців);
- спосіб надання знижки.

Беручи до уваги непослідовність "віднесення" знижки до певного типу та різних можливих антиконкурентних впливів, вищезазначений перелік може призвести до більш комплексного, хоча і складнішого підходу до оцінки справ, пов'язаних зі знижками.

Зосереджуючись на конкретній схемі знижок, необхідно розуміти характерну природу ринку, на якому відбувається угода. Слід ураховувати певне регулювання. Наприклад, в Україні, завдяки державному регулюванню, гранична націнка на деякі лікарські засоби в певні періоди не могла перевищувати 10 % заявленої імпортової ціни для оптових продажів та 25 % – для роздрібною торгівлі. Щоб ухилитися від цього регулювання, компанії використовували ретроспективні знижки (висока імпортерна ціна створювала обмеження, а потім значні ретро-бонуси знижували реальну ціну, тоді як обмеження залишалося незмінним).

Оскільки структура ринку на оптовому рівні сильно сконцентрована, ця схема застосовується для підвищення цін великими дистриб'юторами на рівні вище регульованого, що особливо шкідливо при державних закупівлях. Крім того, така схема може бути вигідною для виробників ліків, які оголосили, що ретро-бонуси мають на меті зниження ціни, але, маючи всю звітність від дистриб'юторів, не відреагували на те, що відповідні учасники ринку не запровадили ці знижки.

Спосіб надання знижки є ще одним важливим чинником, який слід розглядати під час розслідування через різні можливі наслідки для конкуренції. Загальновідомі типи – це знижки, включені одразу в рахунок (надаються негайно при купівлі в рамках рахунку-фактури), та знижки поза рахунку (надаються пізніше як кешбек, або компенсація платежів, чи навіть включені в наступні рахунки-фактури за ті самі чи інші набори товарів). Знижки в рахунках зазвичай розглядаються як найпрозоріший спосіб і мають менший потенціал антиконкурентних ефектів.

4. Практика правозастосування Антимонопольного комітету України

За останні п'ять років у практиці Антимонопольного комітету України (надалі – АМКУ) оцінка антиконкурентних ефектів знижок була застосована в декількох рішеннях щодо антиконкурентних узгоджених дій у сфері торгівлі лікарськими засобами, а також зловживання монополією становищем.

Основним антиконкурентним ефектом у рішеннях щодо антиконкурентних узгоджених дій виробників лікарських засобів та дистрибуторів було визнано так званий ефект "номінального" та "реального" ціноутворення, який створювався за рахунок надання ретро-знижок постачальником його дистриб'юторам за умов існування цінового регулювання у вигляді встановлення державою максимальної націнки на оптову та роздрібну реалізацію певного переліку лікарських засобів. За таких умов надання ретро-знижок дозволяло учасникам антиконкурентних узгоджених дій обходити цінове регулювання, установлювати більш високий рівень цін та негативно впливати на цінову конкуренцію на ринку.

Утім, судова практика стосовно оскарження вищезазначених рішень є суперечливою та переважно не на користь АМКУ. Так, рішення АМКУ від 2016 р. щодо антиконкурентних узгоджених дій ТОВ "Сервіс Україна" та дистриб'ютори [24] було повністю підтримано судами, однак рішення АМКУ від 2016 р. щодо антиконкурентних узгоджених дій ТОВ "Алкон Фармасьютикалз" та дистриб'ютори [25] мало неоднозначну трактовку в судо-

вих інстанціях. Так, Київський апеляційний господарський суд залишив апеляційну скаргу дистриб'ютора ТОВ "Вента.ЛТД" без задоволення [26], тоді як апеляційну скаргу АМКУ щодо дистриб'ютора ТОВ "БадМ" у цій самій справі суд залишив без задоволення [27].

Інколи знижки фактично надаються в інших юридичних формах як бонуси, маркетингові послуги або навіть безповоротна фінансова допомога. Так, у рішенні АМКУ 2018 р. проти "Рош Україна" та дистриб'юторів 2018 р., де-факто знижку було надано у вигляді де-юре безповоротної фінансової допомоги, обчисленої у відсотках від продажів [28]. Ці операції можуть стати предметом окремих договорів у додаток до основного договору поставки, але обсяг таких послуг або фінансової допомоги розраховується у відсотках від продажів, з метою підтримки продажів, адже обсяг реальних послуг чи підстави надання допомоги за договором не визначені. Отже, такі виплати можуть мати виключальний намір та в разі державного регулювання націнки мати ефект "номінального" і "реального" ціноутворення. Утім, Вищий господарський суд України залишив касаційну скаргу АМКУ без задоволення [29].

Доволі цікавим стосовно оцінки антиконкурентних ефектів є рішення АМКУ 2017 р. щодо "ТОВ Санofi-Авентіс Україна" та дистрибуторів [16], в якому, окрім

ефекту "номінального" та "реального" ціноутворення, теорія шкоди полягала також в обмеженні доступу до дистриб'юторів конкурентам – виробникам генеричних препаратів, а також створення "списків" лікарських засобів, в які входили одночасно як унікальні препарати, так і препарати, що мали декілька конкурентів на ринку. Однак, доведення саме можливості негативного впливу на конкуренцію, а не фактичного негативного ефекту в минулих періодах стало причиною не підтримання судами цього рішення АМКУ.

У рішенні АМКУ 2018 р. щодо зловживання монополічним становищем ДП "Артемсіль" застосування знижок у дилерських контрактах із деякими покупцями без виконання останніми дилерських умов надавало їм неправомірну перевагу в конкуренції порівняно з іншими покупцями та було визнано встановленням різних цін до рівнозначних угод [30]. У даному випадку Київський апеляційний господарський суд підтримав позицію АМКУ, залишивши апеляційну скаргу ДП "Артемсіль" без задоволення [31].

Основні результати

Отже, на підставі вищезазначеного, систематизація та класифікація типів впливу цінової дискримінації у вигляді знижок наведено на рис. 1.

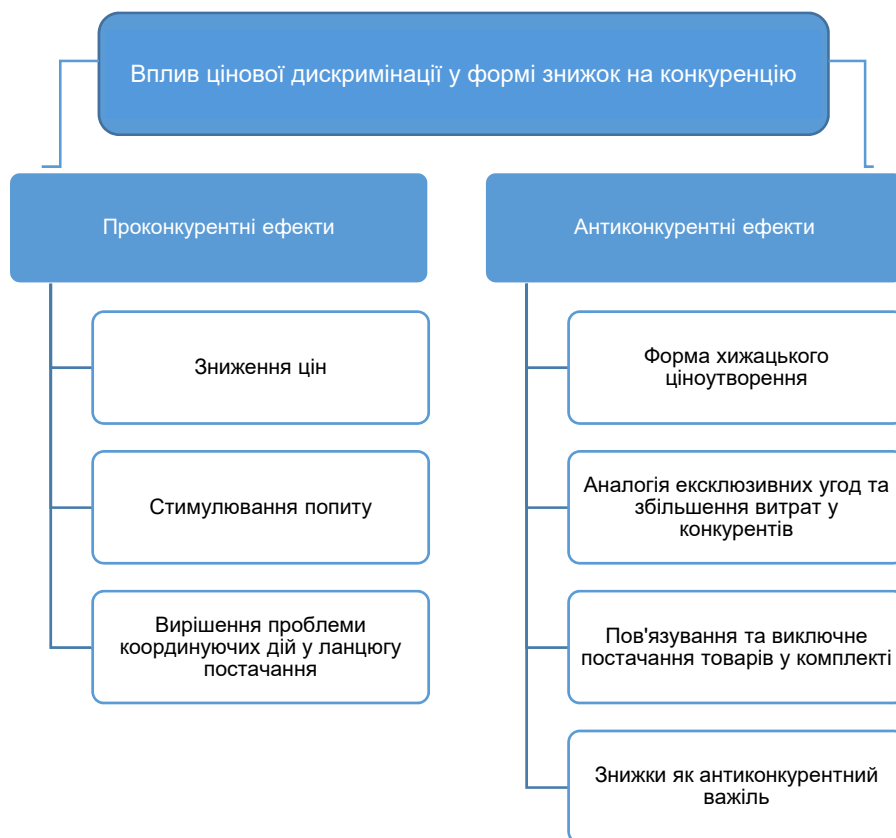

Рис. 1. Класифікація впливу цінової дискримінації у формі знижок на конкуренцію

Джерело: Розроблено автором на підставі джерел зі списку літератури.

З огляду на суперечливу судову практику як в Україні, так і у світі, правозастосування конкурентними відомствами щодо цінової дискримінації у вигляді знижок потребує всебічної оцінки позитивних та негативних ефектів на конкуренцію, розробку відповідного економічного інструментарію та узагальнення практики.

Незважаючи на можливість утримання більш високих цін завдяки схемі знижок, надмірне правозастосування в цій галузі може мати ще більш шкідливий вплив на загальний добробут. Надмірне правозастосування може стимулювати навіть не домінуючих суб'єктів господарювання уникати встановлення знижок, усунути

проконкурентні наслідки цінової дискримінації та можливість вирішити проблему узгоджених дій.

Висновки та дискусія

Знижки є поширеною практикою в різних галузях та країнах. Вони можуть посилити конкуренцію та підвищити загальний добробут завдяки позитивним ефектам цінової дискримінації, таких, як збільшення виробництва та зниження собівартості, стимулювання попиту покупця й подолання проблем координації в ланцюзі поставок. Проте, за певних умов, знижки можуть завдати шкоди конкуренції, коли така практика призводить до ефекту виключення конкурентів, зростання витрат конкурента, хижацького ціноутворення тощо. Незважаючи на можливість завищення цін завдяки схемі знижок, надмірне правозастосування в цій галузі може мати ще більш негативний вплив на суспільний добробут, а саме стимулювати компанії, які не займають монопольного (домінуючого) становища на ринку, уникати практики надання знижок та унеможливити проконкурентні ефекти.

Список використаної літератури

1. Case COMP/C-3/37.990 EC vs. Intel Corp 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XC0922\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XC0922(02)&from=EN)
2. European Commission, "Roundtable on Bundled and Loyalty Discounts and Rebates" (2008), submission to OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/competition/international/multilateral/2008_june_rebates.pdf
3. Ігнатюк А. І. Економіка галузевих ринків: навч. посіб. / А. І. Ігнатюк. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2015.
4. Motta M. Competition Policy: Theory and Practice / M. Motta. – Cambridge University Press: Cambridge, 2004.
5. Ph. Chone. "Nonlinear Pricing and Exclusion II. Must-Stock Products" / Ph. Chone, L. Linnemer. Centre de Recherche en Economie et Statistique CREST, 2014-17
6. A. Fletcher. Predation and excessive pricing. Price discrimination, discounts, tying and bundling / A. Fletcher, M. Williams, M. Walker (Unit 4, Postgraduate Diploma in Economics for Competition Law, King's College London, 2016–2017).
7. H. Marvel. Group purchasing, nonlinear tariffs, and oligopoly / H. Marvel, H. Yang. – 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016718707001233>
8. OECD. Price Discrimination. Background note by the Secretariat. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2016\)15/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2016)15/en/pdf)
9. D. Geradin. Separating pro-competitive from anti-competitive loyalty rebates: A conceptual framework / D. Geradin. Paper prepared for the Asia International Competition Conference. – 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1259830
10. Autorité de la concurrence. Loyalty rebates. Collection Les Essentiels (La Documentation française, 2018)
11. C. Fumagalli. On the Use of Price-Cost Tests in Loyalty Discounts and Exclusive Dealing Arrangements: Which Implications from Economic Theory? / C. Fumagalli, M. Motta. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2851419
12. European Commission. DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses, 2005.
13. Salop S. The Raising Rivals' Cost Foreclosure Paradigm, Conditional Pricing Practices, and the Flawed Incremental Price-Cost Test // Antitrust Law Journal. – 2017.

Д. Чердніченко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

заместитель Председателя – государственная уполномоченная Антимонопольного комитета Украины, Киев, Украина

ВЛИЯНИЕ ЦЕНОВОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ В ВИДЕ СКИДОК НА КОНКУРЕНЦИЮ: ОТ ОБЫЧНОЙ ТОРГОВОЙ ПРАКТИКИ К МЕХАНИЗМУ ИСКЛЮЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОВ

С целью определения тонкой грани между ценовой дискриминацией в виде скидок как обычной торговой практики и скидками как инструментом сохранения рыночной власти и вытеснения конкурентов проведено систематизацию про- и антikonкурентных эффектов скидок на основании анализа современной литературы в сфере конкурентного права и экономики, а также решений конкурентных ведомств и судов.

Ключевые слова: ценовая дискриминация; скидки; конкуренция; антikonкурентные эффекты; эффективность; общественное благосостояние; Антимонопольный комитет Украины.

14. OECD. Executive Summary of the Roundtable on Fidelity Rebates held at the 125th meeting of the Competition Committee of the OECD. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2016\)1/ANN4/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2016)1/ANN4/FINAL/en/pdf)

15. Справа № 242-26.13/304-12 Антимонопольного Комітету України проти Санофі та дистриб'юторів. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amcu.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=138187&schema=main>

16. Постанова ВГСУ від 30.05.2019 про залишення касаційної скарги АМКУ без задоволення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82160067>

17. Federico G. The Antitrust Treatment of Loyalty Discounts in Europe: Towards a More Economic Approach / G. Federico. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2883846

18. Calzolari G. Competition with Exclusive Contracts and Market-Share Discounts / G. Calzolari, V. Denicolo. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.103.6.2384>

19. Antitrust law in perspective / A. Gavil, W. Kovacic, J. Baker, J. Wright. – 3rd edn. – West Academic Publishing, 2017.

20. Greenlee P. An Antitrust Analysis Of Bundled Loyalty Discounts / P. Greenlee, D. Reitman, D. Sibley [Електронний ресурс]. – 2006. – Режим доступу: http://www.stern.nyu.edu/networks/phdcourse/greenlee_reitman_sibley_Bundling_Royalty_Discounts.pdf

21. D. Geradin. Global Competition Law and Economics / D. Geradin, E. Elhauge. – 2nd edn. – Hart Publishing, 2011.

22. OECD. Fidelity Rebates. Background note by the Secretariat. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2016\)5/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2016)5/en/pdf)

23. Eilat, D. Gilo. Loyalty discounts, exclusive dealing and bundling: rule-of-reason, quasi-per-se, price-cost test, or something in between? / Eilat, D. Gilo, G. Sagi // Journal of Antitrust enforcement. – 2016.

24. Рішення Антимонопольного комітету України від 29.09.2016 р. № 448-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://amcu.gov.ua/npras/rishennya-448-r-vid-29092016>

25. Рішення Антимонопольного комітету України від 08.09.2016 р. № 415-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://amcu.gov.ua/npras/rishennya-415-r-vid-08092016>

26. Постанова КАГС від 15.05.2017 про залишення апеляційної скарги ТОВ "Вента ЛТД" без задоволення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66562888>

27. Постанова КАГС від 18.02.2020 про залишення апеляційної скарги АМКУ без задоволення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87990834>

28. Рішення Антимонопольного комітету України від 02.08.2018 р. № 377-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://amcu.gov.ua/npras/rishennya-377-r-vid-02082018>

29. Постанова ВГСУ від 03.03.2020 про залишення касаційної скарги АМКУ без задоволення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87995474>

30. Рішення Антимонопольного комітету України від 13.11.2018 р. № 621-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://amcu.gov.ua/npras/rishennya-621-r-vid-13112018>

31. Постанова КАГС від 21.11.2019 про залишення апеляційної скарги ДП "Артемсіль" без задоволення [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86277858>

Received: 29/09/2020

1st Revision: 12/10/2020

Accepted: 24/11/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

D. Cherednichenko, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Deputy Chair – State Commissioner Antimonopoly Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine

EFFECT OF PRICE DISCRIMINATION IN DISCOUNTS FORM ON COMPETITION: NORMAL TRADE PRACTICES OR EXCLUSIONARY POWER TOOL

To define a tiny line between price discrimination in form of discounts as a normal trade practice and an exclusionary power tool, this article provides a systematization and classification of pro- and anticompetitive effects of rebates. The analysis is based on a review of economic literature, the competition law, competition cases, and respective court judgments.

Keywords: price discrimination, discounts; competition; anticompetitive effects; efficiency; total welfare; Antimonopoly Committee of Ukraine.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Case COMP/C-3/37.990 EC vs. Intel Corp 2009, available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XC0922\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XC0922(02)&from=EN).
2. European Commission, Roundtable on Bundled and Loyalty Discounts and Rebates submission to OECD, 2008, available at: http://ec.europa.eu/competition/international/multilateral/2008_june_rebates.pdf
3. Ignatyuk A. Economics of industry markets: a textbook, Kyiv, 2015.
4. Motta M. Competition Policy: Theory and Practice, Cambridge, 2004.
5. Chone Ph., Linnemer L. Nonlinear Pricing and Exclusion II. Must-Stock Products, Centre de Recherche en Economie et Statistique CREST, 2014.
6. Fletcher A., Williams M., Walker M. Predation and excessive pricing. Price discrimination, discounts, tying and bundling, London, 2017.
7. Marvel H., Yang H. Group purchasing, nonlinear tariffs, and oligopoly, 2007, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167718707001233>.
8. Price Discrimination. Background note by the Secretariat, OECD, 2016, available at: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2016\)15/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2016)15/en/pdf).
9. Geradin D. Separating pro-competitive from anti-competitive loyalty rebates: A conceptual framework, 2008, available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1259830.
10. Autorité de la concurrence, Loyalty rebates. Collection Les Essentiels, 2018.
11. Fumagalli C., Motta M. On the Use of Price-Cost Tests in Loyalty Discounts and Exclusive Dealing Arrangements: Which Implications from Economic Theory?, (2016), available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2851419.
12. DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses, European Commission, 2005.
13. Salop S., The Raising Rivals' Cost Foreclosure Paradigm, Conditional Pricing Practices, and the Flawed Incremental Price-Cost Test, Antitrust Law Journal, 2017.
14. Executive Summary of the Roundtable on Fidelity Rebates held at the 125th meeting of the Competition Committee of the OECD, 2016, available at: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/M\(2016\)1/ANN4/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/M(2016)1/ANN4/FINAL/en/pdf).
15. Case № 242-26.13 / 304-12 of the Antimonopoly Committee of Ukraine against Sanofi and distributors, 2017, available at: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=138187&schema=main>
16. Resolution of the HCSU dated 30.05.2019 on leaving the cassation appeal of the AMCU without satisfaction, available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82160067>.
17. Federico G. The Antitrust Treatment of Loyalty Discounts in Europe: Towards a More Economic Approach, 2011, available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2883846.
18. Calzolari G., Denicolo V. Competition with Exclusive Contracts and Market-Share Discounts, 2009, available at: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.103.6.2384>.
19. Gavil A., Kovacic W., Baker J., Wright J. Antitrust law in perspective, 3rd edn, West Academic Publishing, 2017.
20. Greenlee P., Reitman D., Sibley D. An Antitrust Analysis Of Bundled Loyalty Discounts, 2006, available at: http://www.stern.nyu.edu/networks/phdcourse/greenlee_reitman_sibley_Bundling_Royalty_Discounts.pdf.
21. Geradin D., Elhauge E., Global Competition Law and Economics, 2nd edn, Hart Publishing, 2011.
22. Fidelity Rebates. Background note by the Secretariat, OECD, 2016, available at: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2016\)5/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2016)5/en/pdf).
23. Eilat, Gilo D., Sagi G., Loyalty discounts, exclusive dealing and bundling : rule-of-reason, quasi-per-se, price-cost test, or something in between?, Journal of Antitrust enforcement, 2016.
24. Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated September 29, 2016 № 448-r, available at: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-448-r-vid-29092016>.
25. Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated 08.09.2016 № 415-r, available at: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-415-r-vid-08092016>.
26. Resolution of the KCCA dated 15.05.2017 on leaving the appeal of Venta LLC without satisfaction, available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66562888>.
27. Resolution of the KCCA of 18.02.2020 on leaving the appeal of the AMCU without satisfaction, available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87990834>.
28. Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated August 2, 2018 № 377-r, available at: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-377-r-vid-02082018>.
29. Resolution of the HCSU dated 03.03.2020 on leaving the cassation appeal of the AMCU without satisfaction, available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87995474>.
30. Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated 13.11.2018 № 621-r, available at: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-621-r-vid-13112018>.
31. Resolution of the KCCA dated 21.11.2019 on leaving the appeal of Artemsil without satisfaction, available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86277858>.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 6(213): 48-54

УДК 657

JEL classification: M 40

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/6>

В. Швець, д-р екон. наук, проф.

ORCID ID 0000-0001-8403-1813

О. Михальська, канд. екон. наук, асист.

ORCID ID 0000-0003-1921-6293

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ТА ГАРМОНІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ Й ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Належним удосконаленням системи управлінського обліку та економічного аналізу є їхня стандартизація та гармонізація. Стандартизація та гармонізація – історична передумова реформування економіки і системи управління в Україні. До недавнього часу розвиток принципів, що лежать в основі складання фінансової звітності, здійснювався в різних напрямках, оскільки окремі групи користувачів мають різні інтереси й потреби в інформації. Стандартизація та гармонізація потребує регулярного моніторингу та звітів урядових фінансових структур про ефективність запровадження в Україні міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

Ключові слова: гармонізація; стандартизація; економічна криза; інтеграція; облікова політика.

Вступ. В останні десятиріччя в Україні відбуваються складні процеси реформування економічної політики та соціальних відносин, зумовлені зміною економічної системи й інтеграцією країни до Європейського Союзу. В умовах сучасного економічного розвитку країни роль ступеня довіри до якості та прозорості показників бухгалтерського обліку, що становлять основу фінансової звітності суб'єктів господарювання, важко переоцінити, оскільки ця інформація цікавить не тільки вітчизняних, але й закордонних, не тільки внутрішніх, але й зовнішніх користувачів.

Економічна криза характеризує невідповідність реальних економічних структур умовам господарської діяльності, що призводить до загострення соціально-економічних проблем. Криза в Україні набула системного характеру, охоплює всі сфери життя суспільства: економічну, політичну, соціальну. Кризі сприяють несприятлива кон'юнктура: розрив економічних зв'язків між галузями та підприємствами, містами й людьми, спекулятивне підвищення цін державою, різке зниження життєвого рівня, спад виробництва, макроекономічна розбалансованість. Усе це перешкоджає виходу із кризи і робить її більш затяжною та глибокою, створює нестабільне середовище, загострює суперечності в усіх сферах суспільного життя. Системна криза суттєво також вплинула на всі складові функції бухгалтерського обліку: облікову, контрольну й аналітичну. Через суб'єктивізм і непрофесійність адміністративного персоналу, а також у зловживаннях і шахрайстві постраждала важлива контрольна складова аудиту, який, як відомо, є сучасною формою контролю.

На сьогодні в Україні діють як міжнародні стандарти, так і національні на основі відповідного законодавства, продовжується вже не один рік робота щодо стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності державного та приватного секторів економіки. Чинний на сьогодні Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" зазначає, що національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку НП(С)БО – нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності підприємствами (крім підприємств, які відповідно до законодавства становлять фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності й національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі), розроблений на основі міжнародних стандартів фінансової звітності та законодавства Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку та затверджений

центральною владою виконавчої влади, що забезпечує формування й реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку [6].

Огляд літератури. Стислий огляд та критичний аналіз публікацій із проблем становлення та розвитку стандартизації й гармонізації управлінського обліку та економічного аналізу як в Україні, так і зарубіжних країнах показав, що у вітчизняних статтях і монографіях багато запозичень від закордонних авторів, які пишуть свої роботи на прикладі зрілих ринкових відносин в економічно розвинених країнах (США, Канада, деякі країни ЄС тощо). У цих публікаціях, як правило, переважають по суті викладені матеріали з менеджменту, а не управлінського обліку. Щодо публікацій вітчизняних авторів необхідно змінювати такі матеріали до умов теперішньої України з її вадами в суспільно-політичному та економічному житті та робити порівняльний аналіз, висвітлювати досвід, який може бути запозичений і застосований в Україні. На жаль, таких оцінок у вітчизняних публікаціях і виданнях обмаль.

У статті іноземного автора David Prochazka розглядається вплив прийняття МСФЗ на взаємовідносини між фінансовим та управлінським обліком приватних чеських компаній, що перебувають під іноземним контролем. Дослідження розширює поточні розвідки щодо інтеграції управлінського та фінансового обліку шляхом виявлення особливого випадку з перехідної країни, де управлінський облік дочірніх підприємств збігається з фінансовим обліком материнських компаній [3].

Інший автор Roberto Verona досліджує логіку, яка визначає ставлення сертифікованих фахівців із бухгалтерського обліку для малих фірм до нових стандартів бухгалтерського обліку. Розглядається взаємозв'язок між професією бухгалтера та гармонізацією бухгалтерського обліку, зображуючи багатогранне ставлення до проекту стандартизації й гармонізації бухгалтерського обліку. Результати також є інформативними для політиків стосовно розуміння процесу прийняття та впровадження нових стандартів бухгалтерського обліку [4].

Також зустрічаються праці, де мета дослідження – відслідкувати, як компанії прагнуть до гармонізації та стандартизації систем управлінського обліку в своїх міжнародних бізнес-підрозділах для підтримки послідовної стратегії впровадження в масштабах усієї компанії та аналізу основних факторів і підводних каменів. Автори визначили потужні зусилля для гармонізації практики управлінського бухгалтерського обліку в усіх компаніях [5].

Автори Horper, Lassou та Soobaroyen виявляють перспективи бухгалтерського обліку в епоху глобалізації розвитку країни. Облік є інструментом і об'єктом глобалізації, але його вплив та вияв неоднакові в розвинених країнах та країнах, що розвиваються. У цій роботі розглядається внесок у глобалізацію та її вплив на бухгалтерський облік у регіонах розвитку та визначаються важливі прогалини у дослідженнях. Потім висвітлюються конкретні питання бухгалтерського обліку, а саме – поширення МСФЗ та те, як вони сприяють розвитку професії бухгалтера в умовах конкуренції з боку північних світових бухгалтерських фірм і професійних асоціацій [1].

В обговореннях Karthik Ramanna показано, характер зобов'язань країн щодо МСФЗ значно різниться залежно від міркувань політичної економії. Кілька країн, включаючи Австралію та Канаду, прийняли МСФЗ майже без винятків. Деякі інші країни вимагають застосування МСФЗ лише для певних сегментів економіки (напр., банків). Інші країни, такі, як Китай та Індія, брали участь у доволі неоднозначному процесі, відомому як "конвергенція" (зближення) за МСФЗ. Поява та зростання підходів до гармонізації за МСФЗ, заснованих на конвергенції, особливо серед більших країн із ринком, що розвивається, таких, як Китай та Індія, викликають цікаві питання щодо майбутнього МСФЗ. З одного боку, гармонізація МСФЗ, що базується на конвергенції, може розглядатися як серйозна загроза концептуальній цілі єдиного глобального бухгалтерського обліку. Прихильники прийняття рішення щодо конвергенції, представлені аудиторськими фірмами великої четвірки, стверджують, що повна заміна національних стандартів на МСФЗ є більш ефективним способом забезпечення міжнародної порівняльності [2].

Дослідженню концепції управлінського обліку та економічного аналізу присвячені роботи відомих в Україні вчених-обліковців, таких, як Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, С. О. Левицька, Л. В. Нападковська, М. С. Пушкар, М. Г. Чумаченко тощо. Однак кожен із авторів по-різному тлумачить складові науки і практики застосування стандартизації та гармонізації управлінського обліку й економічного аналізу.

Актуальною проблемою обліку, як важливої складової системи управління, є ідентифікація інформації як ресурсу, його ефективне використання для управління підприємством в умовах динамічності, мінливості та невизначеності зовнішнього середовища з метою досягнення конкурентних переваг [10]. Управлінський облік, на думку авторів глобальних принципів управлінського обліку, – це пошук, аналіз, передача й використання фінансової та нефінансової інформації, пов'язаної із прийняттям рішень, з метою створення і збереження вартості для організації.

Стандартизація управлінського обліку вже на часі, її втілення залежить від ініціативи вчених-розробників, які мусять ретельно засвоїти вже напрацьований науковий рівень розробки цього питання, вивчити і творчо застосувати міжнародний передовий досвід, адаптуючи його до умов розвитку бізнесу і його інфраструктури в Україні, наполегливо домагатися через обліково-аналітичну спільноту удосконалення й розширення реформування бухгалтерського обліку, зокрема й управлінського обліку та економічного аналізу.

Методологія. Рівень критичного аналізу і висновків нормотворчого процесу залежить від того, як державна система, що продукує законодавство, робить це гласним та відкритим із широким залученням науковців-фахівців. Потребує реформування також законодавча розробка та впровадження корпоративної соціальної звітності та інструментарію на вітчизняних конкурентно-

спроможних підприємствах, що надасть можливість розвитку стандартизації та гармонізації обліку в економічних умовах, що склалися в Україні.

У процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи теоретичного й емпіричного пізнання економічних явищ і процесів стандартизації й гармонізації обліку та аналізу. Для з'ясування економічної сутності використано методи *пізнання* та *спостереження*, *термінологічного аналізу*, *індукції* й *дедукції*, *теоретичного узагальнення* тощо.

Ознайомлення з передовим світовим досвідом, використання результатів наукових пошуків вітчизняних учених, досвід практичного застосування управлінського обліку на підприємствах країни дозволяє в цілому узагальнювати й розробляти концептуальні теорії, методології та організацію щодо стандартизації та гармонізації управлінського обліку і на такій ґрунтовній конструктивній базі будувати власні стандарти управлінського обліку та економічного аналізу для України.

Результати. Реформування системи обліку і звітності відбувається в умовах стандартизації та гармонізації до потреб розвиненої ринкової економіки та вимог Європейського Союзу, оскільки Україна задекларувала у перспективі європейський вектор розвитку і співробітництва. У той же час ідеться і про зближення й узгодження національних і міжнародних систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності, приведення їх до певного єдиного знаменника. Міжнародна практика визначила такі шляхи зближення та узгодження різноманітних систем обліку, як гармонізація та стандартизація. Крім того, прискорення процесів глобалізації суспільного й політичного життя сприяє також глобалізації ринків капіталів, товарів і трудових ресурсів, що неодмінно в умовах діджиталізації викликатиме адекватні зміни в інформаційному забезпеченні системи управління.

Гармонізація передбачає поєднання та взаємну відповідальність законодавства країн щодо регулювання обліку та аналізу, існування в кожній країні своєї моделі організації обліку та системи стандартів. Головне завдання гармонізації полягає в тому, щоб вони суттєво не відрізнялись від аналогічних стандартів в інших країнах-членах співробітництва, тобто були в гармонії один із одним. Зважаючи на розширення інтеграційних процесів у розвитку світового господарства, значної популярності набуває ідея стандартизації обліку.

Стандартизація обліку і аналізу передбачає встановлення єдиних норм та вимог, застосування уніфікованого набору стандартів, що регулюють облікову подію та її відображення у звітності. Стандартизація дає змогу глобалізувати облікову політику, принципи й систему бухгалтерського обліку та звітності. Вона здійснюється в рамках уніфікації обліку на міжнародному рівні, яку проводить Комітет із міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Під підходом стандартизації обліку розуміють те, що має існувати уніфікований набір стандартів для будь-якої облікової ситуації в будь-якій країні, а тому відпадає потреба в розробці національних стандартів. Історична відокремленість країн та національні особливості зумовили розвиток різних підходів щодо ведення бухгалтерського обліку зі своїми особливостями, вадами та перевагами.

У свою чергу гармонізація є невід'ємною складовою процесу реформування бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні, який розпочався з метою вдосконалення національної системи бухгалтерського обліку й фінансової звітності з урахуванням вимог міжнародних стандартів і законодавства ЄС.

Як показує світова практика, реформування системи бухгалтерського обліку та економічного аналізу суб'єктів господарювання в державах із перехідною та кризовою економікою має охоплювати три важливі сфери: 1) перегляд відповідних нормативно-правових актів (прийняття нових і вдосконалення чинних, заповнення прогалин, усунення колізій тощо); 2) створення і розвиток професійних організацій бухгалтерів та аудиторів; 3) удосконалення системи їхньої професійної освіти.

На сьогодні у світі склались такі організаційні моделі обліку, які різняться за ступенем державного регулювання, суворістю нормативних вимог щодо виконання облікових процедур, порядку відображення господарських операцій на облікових рахунках і регістрах.

Держава в перспективі має всі необхідні передумови, аби використовувати бухгалтерський облік як засіб регулювання економікою. Утім для цього необхідно забезпечити виконання основного призначення бухгалтерського обліку – надання достовірної інформації користувачам, що у свою чергу забезпечить порівнянність інформації, яка міститься у фінансовій звітності.

Облік суцільно фіксує виконання господарських операцій, пов'язаних із діяльністю щодо виконання виробничої програми. Методами фінансового й управлінського обліку та звітності формується інформація про факти та події господарської діяльності суб'єкта.

Управлінський облік як видозмінена система контролю, за визначенням – процес підготовки інформації, необхідної керівництву для потреб внутрішнього менеджменту поточної виробничої діяльності господарюючого суб'єкта. Здійснюється для формування показників усеїдини підприємства за "центрами відповідальності".

Метою управлінського гармонізованого обліку в частині відображення витрат є:

- здійснення обліку витрат матеріальних, трудових і фінансових ресурсів на виробництво продукції;
- визначення обсягів (кількості) отриманої продукції (виконаних робіт, наданих послуг);
- розрахунок витрат на продукцію, виробництво якої не завершено (незавершене виробництво);
- розрахунок вартості (собівартості) готової продукції та калькулювання собівартості одиниці продукції.

Відповідно до регламентного документа "Глобальні принципи бухгалтерського обліку" закладено чотири специфічні принципи управлінського обліку, що забезпечують досягнення таких цілей [14]:

- комунікація породжує інформацію, що має вплив;
- інформація є релевантною;
- аналізується вплив на вартість;
- розумне керування вибудовує довіру [2].

Управлінський облік витрат виробництва ґрунтується на важливих методичних засадах, на загальноприйнятій класифікації витрат і групуванні витрат за елементами та статтями калькуляції. Ці класифікації і групування узгоджуються (гармонізують) із бухгалтерським обліком як інформаційною системою підприємства, планом рахунків бухгалтерського обліку, Податковим кодексом України та іншими нормативно-правовими документами.

У цілому модель управлінського обліку проходить ще стадію внутрішнього аудиту як форми контролю внутрішньогосподарських операцій і процесів та завершується прийняттям рішень. Розробку й формулювання управлінських рішень можна звести до такого:

1. Розробка планів і програм виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг з урахуванням

не тільки економічної, але й природоохоронної та екологічної складових.

2. Розробка заходів щодо формування мотивації до економії ресурсів, підвищення продуктивності та якості праці.

3. Розробка заходів стосовно поліпшення використання матеріального, економічного потенціалу і трудових ресурсів, соціального розвитку тощо.

Важливим елементом гармонізації управлінського обліку та звітності є новий для практики підприємств, організацій і установ *Звіт про управління*, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності [6]. Актуальність зазначеного звіту посилюється в непевних умовах розвитку країни, зокрема в умовах системної кризи.

Приведення національної системи бухгалтерського обліку у відповідність до вимог ринкової економіки і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку здійснюється за такими напрямками:

- законодавче закріплення принципів уведення бухгалтерського обліку шляхом прийняття спеціального Закону України;
- формування нормативної бази за допомогою розробки нових положень (стандартів);
- методичне забезпечення діяльності бухгалтерських служб необхідними інструкціями, методичними вказівками, коментарями;
- кадрове забезпечення реформи шляхом підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів бухгалтерського обліку;
- міжнародне співробітництво через вступ і активну роботу в міжнародних спеціалізованих професійних організаціях.

Функціонування управлінського обліку вимагає спеціальних додаткових компетентностей, а саме: умінь та навичок:

- розробляти внутрішньогосподарські стандарти і форми управлінської та іншої звітності суб'єктів господарювання;
- обґрунтовувати вибір і порядок застосування управлінських інформаційних технологій для обліку, аналізу, аудиту та оподаткування в системі прийняття управлінських рішень з метою їх оптимізації;
- готувати й обґрунтовувати висновки задля консультування власників, менеджменту суб'єкта господарювання та інших користувачів інформації у сфері обліку, аналізу, контролю, аудиту, оподаткування;
- моделювати застосування методів наукових досліджень для аналізу закономірностей і тенденцій розвитку основних напрямів розвитку обліку, аналізу й аудиту, оподаткування.

Ці вміння та навички необхідно формувати безпосередньо в умовах навчання на всіх рівнях освіти: у закладах вищої освіти на лекціях, практичних заняттях, семінарах та вебінарах практичного використання методів управління та їх актуалізації, постійно навчати менеджерів та управлінський персонал суб'єктів господарювання [12].

У процесі гармонізації та стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності важливу роль на рівні господарюючого суб'єкта відіграє облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності.

Облікова політика, що розробляється та затверджується кожним підприємством самостійно, є важливим

інструментом організаційної складової ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. При її побудові необхідно керуватися як принципами бухгалтерського обліку, так і враховувати основні положення МСФЗ, деталізуючи їх та надаючи однозначності багатоглядним тлумаченням, забезпечуючи достовірність і прозорість фінансової звітності [8].

Гармонізація обліку передбачає певну відповідність і злагодженість, дотримання принципів ведення бухгалтерського обліку і статистики, складання звітності тощо. Управлінський облік необхідно всіляко гармонізувати із системою бухгалтерського обліку та фінансовою звітністю (у першу чергу з фінансовим обліком витрат і доходів).

Для прикладу, з метою стандартизувати управлінський облік наводимо структуру стандарту з бухгалтерського обліку як найуживанішого і відомого. Стандарти за будовою складаються з таких частин:

- загальні положення, де визначаються методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про об'єкти обліку; вказується, яким чином і якими суб'єктами господарської діяльності вони застосовуються, наводиться стислий глосарій уживаних термінів та їхнє тлумачення, що сприяє кращому розумінню змісту положення (стандарту);
- визнання та класифікація об'єкта бухгалтерського обліку;
- оцінка об'єкта бухгалтерського обліку, її складові та порядок визначення, указуються прийняті методи оцінки;
- характеристика обліку об'єкта бухгалтерського обліку, виходячи із загальноприйнятих за МСБО принципів;
- розкриття інформації про об'єкти бухгалтерського обліку у фінансовій звітності та примітках до звіту;
- додатки (у разі необхідності), де наводяться форми фінансової звітності, методи та приклади розрахунків показників, різні переліки тощо.

Усебічне дослідження методологічних та організаційних засад управлінського обліку, досвіду запровадження МСФЗ і НП(С)БО, характеристика інституціонального середовища, що має прямий вплив на систему обліку і звітності в країні, дозволяє сформулювати наближені стандарти управлінського обліку. Стандарти управлінського обліку служимуть внутрішніми орієнтирами підприємства для здійснення процедур ведення обліку та складання звіту про управління, їх методологічного та організаційного забезпечення.

Пропонуються такі стандарти управлінського обліку:

Стандарт 1. Вимоги до інформаційної бази (звітності, соціологічних досліджень, публічної інформації та ЗМІ, довідкова тощо).

Стандарт 2. Внутрішньогосподарська звітність із обов'язковим використанням таксономії звітності – склад статей і показників управлінської звітності та її елементів, які підлягають розкриттю, консолідованої управлінської звітності.

Стандарт 3. Система показників управлінського обліку.

Стандарт 4. Методи управлінського обліку.

Стандарт 5. Об'єкти управлінського обліку. Сформулювати під сталий розвиток як виконання довгострокових економічних показників за мінімального впливу на довкілля, створення позитивної цінності для суспільства.

Стандарт 6. Планування в системі управлінського обліку.

Стандарт 7. Контроль у системі управлінського обліку.

Стандарт 8. Управлінський облік і контроль за "центрами відповідальності".

Стандарт 9. Модель обліку процесу виробництва та калькулювання собівартості продукції.

Стандарт 10. Методи обліку та процедури управління витратами.

Стандарт 11. Прийняття рішень у процесі постачання (формування ресурсів).

Стандарт 12. Прийняття рішень у процесі виробництва.

Стандарт 13. Прийняття рішень у процесі реалізації.

Стандарт 14. Прийняття інвестиційних рішень.

Стандарт 15. Вплив зовнішнього середовища на прийняття рішень.

Стандарт 16. Відповідальність за довкілля.

Стандарт 17. Добросовісність і професійна етика фахівця.

Цей перелік не є вичерпним, оскільки може істотно розширювати об'єкти управлінського обліку та напрями їх функціонування в умовах сталого розвитку. Однак, будь-який стандарт має створюватися на основі принципової схеми чи моделі. Моделювання є важливим інструментом показати причинно-наслідкові зв'язки і взаємодію між окремими елементами цілого та взаємодію окремих його частин. Моделі управлінського обліку максимально повинні використовувати стандарти та процедури, зокрема процесу формування ресурсів, процесу виробництва, процесу реалізації бухгалтерського обліку тощо.

Системним підходом можна назвати макро- та мікрорівневе регулювання бухгалтерського обліку й фінансової звітності в Україні, що дозволяє отримувати для потреб економічного аналізу достовірну та оперативну інформацію. В цілому інформаційна система включає інституціональні суб'єкти як державні, так і суб'єкти господарювання. Вони одночасно є і інституціональними агентами. Треба розрізняти рівні такого регулювання та впливу: загальнодержавний та локальний рівень. До загальнодержавного можна віднести законодавчі державні органи, які продукують закони, постанови, державні виконавчі органи приймають урядові постанови, рішення, положення, інструкції тощо. Громадські недержавні органи через професійні об'єднання, спілки, палати, експерти сприяють і позитивно впливають на якість прийнятих документів. У цілому, це формує якісну державну облікову політику для потреб управління на макrorівні.

Законом установлені нові вимоги щодо фінансової звітності, яка є важливою інформаційною базою та інструментом проведення якісного економічного аналізу діяльності підприємства. Ці вимоги посилюють відповідальність керівництва підприємства за своєчасність і якість подання звітності, зокрема для підприємств, що становить суспільний інтерес. Відповідальність за своєчасне та в повному обсязі подання й оприлюднення фінансової звітності несе уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством, або власник відповідно до законодавства та установчих документів.

Економічний аналіз у цілому зачіпає макроекономічне середовище, зміни та процеси, які відбуваються в суспільно-політичному й соціально-економічному розвитку в цілому як держави, так і окремого регіону чи територіальної громади. Тому врахування важливого чинника змін у навколишньому середовищі, зокрема системної кризи в економічному аналізі, є важливим і необхідним.

Україна протягом 20-ти років стандартизує бухгалтерський облік і фінансову звітність за МСФЗ, що дозволяє шляхом переходу на міжнародні стандарти

отримати інвестиції. Однак, як відомо, інвестиції не потрапляють через відсутність МСФЗ, а відсутні внаслідок високої інфляції, нестабільного податкового законодавства, шахрайства і корупції. Додає негативу також хибна економічна політика уряду.

Дослідники, які аналізують процеси стандартизації та гармонізації бухгалтерського обліку і звітності в Україні, можуть запитати:

- чому не аналізується виконання прийнятої урядом Стратегії за пунктами, що і коли треба було зробити;
- дати оцінку зловживанням бізнесу у зв'язку із прийняттям МСФЗ;
- яка реакція податкового законодавства та фіскальних служб на ухилення від сплати податків підприємств, що перейшли на МСФЗ;
- які комерційні інтереси бізнесу і фіскальних органів і як спрацював протиріччя;
- чи сприяло запровадження МСБО і МСФЗ в Україні поліпшенню роботи і ефективності бізнесу та економіки, припливу інвестицій, відкритості, якості роботи й інформації тощо;
- як спрацювала забаганка, заздалегідь спланована олігархами, для чергового пограбування країни, прикриваючись філософією стандартизації і гармонізації та дурисвітства бухгалтерів, які справно допомагали грабувати країну та її громадян;
- чи хтось із adeptів запровадження МСФЗ може відповісти на питання політичного, економічного, соціального ефекту від нововведення.

Стандарт економічного аналізу має свою структуру побудови, якої варто дотримуватися при конструюванні пооб'єктного стандарту. Вона може складатися з таких частин:

- загальні положення, де визначаються методологічні засади економічного аналізу; формування в обліку та звітності інформації про об'єкти; специфіки аналізу суб'єктів господарської діяльності та об'єктів, якими вони управляють; короткого глосарію вживаних термінів та їхнє тлумачення, що сприяє кращому розумінню змісту стандарту;
- загальні та специфічні методи і процедури економічного аналізу об'єкта; інформаційна оцінка об'єкта економічного аналізу, її складові та порядок визначення, прийняті методи оцінки тощо;
- характеристика об'єкта економічного аналізу, виходячи із загальноприйнятих правил та процедур;
- розкриття та якість інформації про об'єкти економічного аналізу у звітності та інших інформаційних джерелах;
- додатки (у разі необхідності), де наводяться форми економічного аналізу, методики та приклади розрахунків показників, переліки процедур тощо.

На основі вивчення економічного потенціалу підприємства, процесів господарської діяльності, які існують на будь-якому підприємстві економічної діяльності, пропонуються такі стандарти економічного аналізу.

- Стандарт 1. Інформаційна база економічного аналізу.
- Стандарт 2. Методи економічного аналізу.
- Стандарт 3. Процедури економічного аналізу.
- Стандарт 4. Інтерпретація результатів аналізу.
- Стандарт 5. Управлінські рішення на основі аналізу.
- Стандарт 6. Аналіз взаємозв'язку "витрати – доходи".
- Стандарт 7. Аналіз ресурсів підприємства.
- Стандарт 8. Аналіз витрат.
- Стандарт 9. Аналіз доходів.

Стандарт 10. Аналіз фінансових результатів.

Стандарт 11. Оцінка макроекономічного середовища.

Стандарт 12. Оцінка суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку.

Запропонований перелік стандартів економічного аналізу враховує методологічну складову, пов'язану з методами та процедурами, інформаційним забезпеченням економічного аналізу, характеристики об'єктів аналізу підприємства, інтерпретацію результатів аналізу та прийняття рішень. Гармонізації аналізу із середовищем функціонування суб'єкта господарювання та оцінки впливу політичних рішень складено відповідні стандарти. Вагомими для прийняття рішень є стандарти економічного аналізу витрат, доходів і фінансових результатів. Перелік стандартів можна продовжити залежно від розширення об'єктів, конкретизації завдань ризик-менеджменту, зміни обліково-аналітичної політики тощо. Без сумніву, змістовно наповнювати стандарти економічного аналізу будуть нові спеціалісти, використовуючи амбітну мету розробки необхідного і такого важливого інструменту, як стандарт для обліковців-аналітиків.

Висновки. В умовах переходу суб'єктів господарювання на міжнародні принципи та стандарти ведення обліку і складання фінансової звітності та здійснення аналізу, необхідно створювати власну національну культуру та традиції бухгалтерського обліку через систему обліково-аналітичного знання всіх без винятку фахівців, які здійснюють управління суб'єктами господарювання. Хіба можна заперечити факт, що керівник господарюючого суб'єкта підписує щоквартальну та річну фінансову звітність, цим самим підтверджує її достовірність і повноту. На жаль, досвід показує, що не кожен керівник особливо вникає у зміст фінансової звітності, яку підписує. Адже відомо, що звітна обліково-аналітична інформація – це важливий інвестиційно-інноваційний ресурс, що здатний створювати найважливіші конкурентні переваги в умовах динамічності, мінливості та невизначеності як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Повне й ефективне володіння обліково-аналітичною інформацією дозволяє керівникам, управлінням приймати виважені та своєчасні управлінські рішення, посилити своєчасність і дієвість контролю, зокрема контрольну складову внутрішнього і зовнішнього аудиту, який є сучасною формою контролю.

Належним удосконаленням системи управлінського обліку й економічного аналізу є їхня стандартизація та гармонізація з бухгалтерським обліком і звітністю – історична передумова реформування економіки і системи управління в Україні. Основні відмінності між НП(С)БО та МСФЗ мають характер історичної обумовленості. До недавнього часу розвиток принципів, що лежать в основі складання фінансової звітності, здійснювався в різних напрямках, оскільки окремі групи користувачів мають різні інтереси і потреби в інформації.

Висновок очевидний: через легальні та відкриті інститути необхідно всіляко протидіяти посиленню впливу податкового законодавства над НП(С)БО та МСФЗ, бізнес-інтересам тощо. Є потреба також у законодавчій розробці та впровадженні корпоративної соціальної звітності та інструментарію на вітчизняних конкурентно-спроможних підприємствах. Це сприятиме розвитку соціалізації обліку в системних кризових економічних умовах, що склалися в країні. Оскільки системна криза вплинула на всі складові функції бухгалтерського обліку: облікову, контрольну й аналітичну, стандартизація і гармонізація управлінського обліку та економічного аналізу має розглядатися в повному обсязі як взаємопов'язані функції управління. Зок-

рема виділити контрольну складову аудиту, який є сучасною формою контролю.

У глобалізованому світі міжнародні стандарти – це не тільки благо, але й тягар (відповідальність за якість інформації, зокрема фінансової). Ведення обліку за міжнародними стандартами потребує перезавантаження сучасного менеджменту, зокрема керівників усіх ланок, залучення висококваліфікованих і високооплачуваних фахівців-бухгалтерів, істотного переобучання та перепідготовки кадрів, зміни програмного забезпечення, удосконалення системи прийняття рішень, а також, що є неодмінним, постійного аудиторського супроводження.

Дискусія. Сучасні тенденції розвитку суспільства і бізнесу, існуючі виклики та ризики, що виникли внаслідок неправильного керівництва справами на всіх рівнях управління, вимагають нагальної розробки Концепції подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні, яка істотно повинна його спростити на основі загальноєвропейських принципів стандартизації та гармонізації ведення обліку і складання звітності, усунути їхню залежність від негативного впливу як вітчизняних, так і закордонних бізнес-груп та зацікавлених урядових чиновників. Також потребує осучаснення система управління обліку та звітності. Гармонізація бухгалтерського обліку і управлінського є очевидною, а стандартизація управлінського обліку й економічного аналізу потребує концептуальної розробки та подальшого розвитку й удосконалення.

Список використаної літератури

1. Hopper T. Globalisation, accounting and developing countries / T. Hopper, P. Lassou & T. Soobaroyen // *Critical Perspectives on Accounting* [Електронний ресурс]. – 2017. – 43. – р. 125-148. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2016.06.003>.
2. Karthik Ramanna. The International Politics of IFRS Harmonization / Ramanna Karthik // *Accounting Economics and Law: A Convivium* [Електронний ресурс]. – 2013. – 3(2): 1-46. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1515/acl-2013-000>.
3. Prochazka David. The Unintended Consequences of Accounting Harmonization in a Transition Country: A Case Study of Management

Accounting of Private Czech Companies / David Prochazka // *Contemporary Economics*. – 2017. – Vol. 11, no. 4. – P. 443+.

4. Verona Roberto. Accounting Practitioners' Attitudes toward Accounting Harmonization: Adoption of IFRS for SMEs in Italy / Verona Roberto, Ghio Alessandro [Електронний ресурс] // *Journal of International Accounting Research*. – 2018. – 17 (2): 103-122. – Режим доступу: <https://doi.org/10.2308/jiar-52278>.

5. Wang C. Accounting Standards Harmonization and Financial Statement Comparability: Evidence from Transnational Information Transfer. / C. Wang // *Journal of Accounting Research*. – 2014. – 52(4). – р. 955-992.

6. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" щодо удосконалення деяких положень" від 05.10.17 р. № 2164-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

7. Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні зі змінами і доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 820 від 07.11.2013 // Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>.

8. Засадний Б. А. Облікова політика компанії в умовах застосування МСФЗ / Б. А. Засадний // Вісн. Київ. ун-ту. Економіка. – 2014. – № 10(163). – С. 17-22.

9. Михальська О. Л. Управлінський облік та аналіз виробничих витрат / О. Л. Михальська, В. Г. Швець. – К.: Видавничий дім "Кондор", 2019. – 224 с.

10. Нормативно-методичне забезпечення бухгалтерського обліку в умовах застосування міжнародних стандартів фінансової звітності / за заг. ред. Л. Г. Ловінської. – К.: ДП: "Інформ.-аналіт. агентство", 2018. – 163 с.

11. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку і контролю в Україні в умовах євроінтеграції: моногр. / за заг. ред. Т. Г. Мельник. – К.: Кондор-Видавництво, 2017. – 226 с.

12. Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей учасників XVI Всеукр. наук. конф. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2018. – 163 с.

13. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник / В. Г. Швець. – 4 вид. – К.: Знання, 2015. – 572 с.

14. Глобальні принципи управлінського обліку 2015. – 23 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: principles@cgma.org.

Received: 05/10/2020

1st Revision: 19/10/2020

Accepted: 16/11/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

В. Швець, д-р екон. наук, проф.,

Е. Михальська, канд. екон. наук, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СТАНДАРТИЗАЦИЯ И ГАРМОНИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА И ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДНОЙ ЭКОНОМИКИ

Надлежащим совершенствованием систем управленческого учета и экономического анализа является их стандартизация и гармонизация. Стандартизация и гармонизация является исторической предпосылкой реформирования экономики и системы управления в Украине. До недавнего времени развития принципов, лежащих в основе составления финансовой отчетности, осуществлялось в разных направлениях, так как отдельные группы имеют разные интересы и потребности в информации. Стандартизация и гармонизация требует регулярного мониторинга и отчетов правительственных финансовых структур об эффективности внедрения в Украине международных стандартов финансовой отчетности (МСФО).

Ключевые слова: гармонизация; стандартизация; экономический кризис; интеграция; учетная политика.

V. Shvets', Doctor of Economic Sciences, Professor,

E. Mykhalska, PhD in Economics, Assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

STANDARDIZATION AND HARMONIZATION OF MANAGEMENT ACCOUNTING AND ECONOMIC ANALYSIS IN A TRANSITION ECONOMY

Globalization and integration processes require further improvement of accounting and analysis of each country in order to form common standards and principles of accounting and financial reporting. Avoidance of discrepancies and inconsistencies can be achieved through the transition and implementation of common accounting principles and interpretation of information for users to make effective management decisions. Standardization and harmonization of management accounting and economic analysis is a prerequisite for reforming the economy and governance system.

In the context of the transition of economic entities to international principles and standards of accounting and financial reporting, it is necessary to create their own national culture and accounting traditions through a system of accounting and analytical knowledge of all professionals who manage businesses. Is it possible to deny the fact that the head of the business entity signs the quarterly and annual financial statements, thereby confirming its reliability and completeness? Unfortunately, experience shows that not every manager is particularly immersed in the content of the financial statements he signs. It is known that reporting accounting and analytical information is an important investment and innovation resource that can create the most significant competitive advantages in terms of dynamism, variability, and uncertainty, both internal and external.

As world practice shows, the reform of accounting and financial reporting systems of economic entities in countries with economies in transition and / or crisis should delay three important areas: a) revision of relevant regulations (adoption of new and / or improvement of existing ones, filling gaps, conflict resolution, etc.); b) creation and development of professional organizations of accountants and auditors; c) improvement of their vocational education systems.

In the long run, the state has all the necessary prerequisites to use accounting as a means of regulating the economy. However, this requires ensuring that the primary purpose of accounting is to provide reliable information to users, which in turn will ensure the comparability of the information contained in the financial statements.

Keywords: harmonization, standardization, economic crisis, integration, accounting policy.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. *Hopper, T., Lassou, P., & Soobaroyen, T.* (2017). Globalisation, accounting and developing countries. *Critical Perspectives on Accounting*, 43, 125-148. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2016.06.003>.
2. *Karthik Ramanna* (2013), "The International Politics of IFRS Harmonization," *Accounting Economics and Law: A Convivium*, 3(2): 1–46. <https://doi.org/10.1515/ael-2013-000>
3. *Prochazka David* (2017) "The Unintended Consequences of Accounting Harmonization in a Transition Country: A Case Study of Management Accounting of Private Czech Companies." *Contemporary Economics*, vol. 11, no. 4, , p. 443+.
4. *Verona Roberto, Ghio Alessandro* (2018) Accounting Practitioners Attitudes toward Accounting Harmonization: Adoption of IFRS for SMEs in Italy; *Journal of International Accounting Research* 17 (2): 103–122. <https://doi.org/10.2308/jiar-52278>
5. *Wang, C.* (2014). Accounting Standards Harmonization and Financial Statement Comparability: Evidence from Transnational Information Transfer. *Journal of Accounting Research*, 52(4), 955–992.
6. Закон України "Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini" shchodo udoskonalennia deiakykh polozhen" vid 05.10.17 r. № 2164-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua>
7. Pro skhvalennia Stratehii zastosuvannia mizhnarodnykh standartiv finansovoi zvitnosti v Ukraini z zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy N 820.vid 07.11.2013 // Ministerstvo finansiv Ukrainy. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu <http://minfin.gov.ua>.
8. *Zasadnyi B. A.* Oblikova polityka kompanii v umovakh zastosuvannia MSFZ // *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*. – № 10(163). – 2014. – s. 17–22.
9. *Mykhalska O. L.* (2019) Upravlinskyi oblik ta analiz vyrobnychkykh vytrat / O. L. Mykhalska, V. H. Shvets. – K.: Vydavnychiy dim "Kondor". – 224 s.
10. Normatyvno-metodychne zabezpechennia bukhhalterskoho obliku v umovakh zastosuvannia mizhnarodnykh standartiv finansovoi zvitnosti (2018) / za zahalnoi redaktsiiei L. H. Lovinskoi. – K.: DP: "Informiu-analit. ahentstvo", 2018. – 163 s.
11. Rozvytok natsionalnoi systemy bukhhalterskoho obliku i kontroliu v Ukraini v umovakh yevrointegratsii (2017) : monohrafiia / za zahalnoi redaktsiiei T. H. Melnyk. – K.: Kondor-Vydavnytstvo, 2017. – 226 s.
12. Rozvytok systemy obliku, analizu ta audytu v Ukraini: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia: zbirnyk tez dopovidei uchashnykiv KhUI Vseukrainskoi naukovoï konferentsii. (2018). – K.: DP "Inform.-analit ahentstvo", 2018. – 163 s.
13. *Shvets V. H.* (2015) *Teoriia bukhhalterskoho obliku: pidruchnyk*. – 4 vyd. – K.: Znannia, 2015. – 572 s.
14. Hlobalni pryntsyipy upravlinskoho obliku (2015). – 23 s [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: principles@cgma.org.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH AND REFERENCES (IN LATIN): TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION

O. Krasota, PhD in Economics, Associate professor
ORCID ID: 0000-0001-8840-3119
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/1>
p. 6-13

THE ROLE OF SOCIAL INCLUSION IN MACROECONOMIC STABILITY RESTORING

The article examines the economic and social consequences of macroeconomic instability due to the COVID-19 pandemic and the new crisis. The further economic development of national economies is considered based on four probable macroeconomic scenarios: V, U, W, and L scenarios of post-crisis recovery. It is assumed that Ukraine and most other countries have a W recovery scenario.

National governments are trying to find effective recipes for overcoming the COVID-19 pandemic and a new crisis. However, different public policy options give only a partial result. Therefore, reducing GDP fall may be conducted in a way other than through lockdowns and quarantine measures. The article substantiates the need to change the approach to restoring macroeconomic stability. The author considers social inclusion to become an effective instrument of restoring stability and raising living standards.

Social inclusion involves ensuring equal access of all citizens to economic resources and services of the social sphere, the inclusion of all members of society in various spheres of public life. It includes giving all the society members equal rights regarding access to all resources and goods and involving people in economic, social, and political changes. This lays the groundwork not only for overcoming the COVID-19 pandemic and the new crisis but also for significantly reducing inequality and differentiating society, improving the welfare of the population, restoring macroeconomic stability.

1. Stability and Growth Pact. European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact_en [Accessed 28 October 2020].
2. Grinspen A. (2010). Epokha potryaseni. Problemy i perspektivy mirovoy finansovoy sistemy. M.: Yunayted Press, 550 p. (in Russian).
3. Krugman P. (2009). The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. – W.W. Norton Company Limited.
4. Blanchard O. (2009). The Crisis: Basic Mechanisms and Appropriate Policies. CESinfo Forum. № 10.
5. Schreiber B., Beken E., Zander K.-O., Bauer J. (2020). Actions for post-crisis supply chain recovery. Available at: <https://www.adlittle.com/en/insights/viewpoints/actions-post-crisis-supply-chain-recovery> [Accessed 30 October 2020].
6. Brik T., Obrizan M. (2020). Vplyv COVID-19 na rynek pratsi v rozrizi mis'kykh domohospodarstv Ukrayiny. Robochyy dokument. Available at: arxiv.org/abs/2007.15704 [Accessed 2 November 2020]. (in Ukrainian).
7. Sotsial'nyy stres: naslidky i uroky karantynu. Available at: <https://voxukraine.org/uk/sotsialnij-stres-naslidki-i-uroki-karantynu/> [Accessed 8 November 2020]. (in Ukrainian).
8. Silver H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. International Labour Review. Vol. 133. P. 531–578. Available at: http://www.socialinclusion.org.np/userfiles/file/Social_Exclusion_and_Solidarity_by_Hillary_SILVER.pdf. [Accessed 30 October 2020].
9. Better Policies, Better Outcomes: Promoting the Mainstreaming of Social Inclusion. Combat Poverty Agency. Available at: https://www.drugsandalcohol.ie/6341/1/combata_poverty_2006_AnnualReport.pdf [Accessed 30 October 2020].
10. Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2010. European Commission. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b42c9026-354e-4224-9990-206df01dbe3a> [Accessed 29 October 2020].
11. National Action Plan for Social Inclusion, 2004-2006. Republic of Cyprus. Available at: https://ec.europa.eu/employment-social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cy_en.pdf [Accessed 28 October 2020].
12. Percy-Smith J. (2000). Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion? Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
13. Rawal N. (2008). Social Inclusion and Exclusion: A Review. Dhulagiri Journal of Sociology and Anthropology. Vol. 2. P. 161-180.
14. Social Inclusion – Opening the Door to a Better Scotland. The Scottish Office. Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Social_Inclusion.html?id=uQgFMwEACAAJ&redir_esc=y [Accessed 30 October 2020].
15. IGI Global. Social inclusion. Available at: <https://www.igi-global.com/dictionary/independent-living-support-disabled-elderly/27360> [Accessed 30 October 2020].
16. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Brussels, 3.3.2010 COM(2010) 2020. Available at: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> [Accessed 29 October 2020].
17. Hujo K., Yi I. (2015). Social Policy and Inclusive Development. United Nations Research Institute for Social Development, 432 p.
18. Radionova I. (2020). Funktsiya sotsial'noyi polityky ta sotsial'na inklyuziya v poynasenni zahal'noyi ekonomichnoyi rivnovahy. Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Ekonomika". №1(208). P.49-55. [Accessed 17 October 2020]. (in Ukrainian).
19. COVID-19. Socio-Economic impact. Available at: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/covid-19-pandemic-response/socio-economic-impact-of-covid-19.html> [Accessed 30 October 2020].
20. Prohrama stymulyuvannya ekonomiky dlya podolannya naslidkiv COVID-19: ekonomichne vidnovlennya. (2020). Kabinet Ministriv Ukrayiny. Available at: www.kmu.gov.ua [Accessed 25 October 2020]. (in Ukrainian).
21. Lucas R. (1993). Making a Miracle. Econometrica, vol. 61, issue 2, P. 251-272.
22. Popova T.L. (2013). Sotsial'ne zaluchennya: kontseptual'ni pidkhody do vyznachennya. Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka. № 1. Available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/16.pdf> [Accessed 17 October 2020]. (in Ukrainian).
23. Atkinson A. B. (2010). Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context. United Nations. New York. Available at: <http://www.un.org/esa/socdev/publications/measuring-social-inclusion.pdf> [Accessed 17 October 2020].

M. Sitnicki, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
A. Kozhuhivska, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/2>
p. 13-19

RANKING OF IT AND TELECOMMUNICATIONS EMPLOYERS BY SIGNS OF BRAND RECOGNITION

The article presents the results of a national survey. The employers in the field of IT and telecommunications were ranked according to the recognizability of the brands. Emphasis is placed on the fact that for Ukrainian enterprises the employer brand is a relatively new tool for building the company's attractiveness in the labour market, so there is a need to study the job-seekers market and analyze employers approaches to developing employer brand strategy as an important component of enterprise management strategy. We analyzed the dynamics of quantitative and structural changes in the process of brand development of the employer of TOP companies in the field of IT and telecommunications. As well we identified the reasons for these changes. We proved that these reasons are formed both under the influence of economic and demographic factors, and geopolitical changes, which currently have a high degree of uncertainty in Ukraine. We proposed the key indicators for assessing the brand awareness of the employer, which include: awareness of candidates about the company as an employer; the presence of companies in social media platforms; providing opportunities for young people to get their first job; attendance at career events and working conditions. We identified the key components of the employer brand development strategy that influenced the change of these indicators. We substantiated conclusions on the need to improve the methods and tools of formation and implementation of the employer's brand development strategy. The study showed that today the development of employer brand management has reached such a level of importance that it becomes an integral part of the business strategy of successful companies. The presented data show the state and trends of the IT and telecommunications market in Ukraine. Respondents' preferences outline the paradigm of consumer thinking that identifies the company as an employer in the market. Such studies should be systemic and conducted at least once a year. Such a perspective would allow us to quickly diagnose changes in consumer sentiment and the threat of new competitors in the labour market. Ukrainian companies are invited to constantly work on improving these indicators as part of the employer's brand strategy, which affects the attractiveness, preservation and improvement of the company's image.

- Barrow, S. and Ambler, T. (1996), "Employer brand", Journal of Brand Management, vol. 4, no. 3, pp. 185-206.
- Chartered Institute of Personnel and Development (2020), "Employer brand", available at: <http://www.cipd.co.uk/hr-resources/factsheets/employerbrand.aspx> (Accessed 25 Aug 2020).
- Minchynhton, B. (2019), "15 main areas of HR-brand development that you should know about", Talent Management, vol.1, available at: <https://www.talentmanagement.com.ua/3645-15-osnovnyh-napravlenij-razvitiya-hr-brenda/> (Accessed 25 Aug 2020).
- Sartejn, L. and Shumann, M. (2007), Liudy – "nachynka" brendu. Visim pryntsyviv ob'iednannia vashykh pratsivnykiv i vashoho biznesu [People are the "stuffing" of the brand. Eight principles for uniting your employees and your business], Balans Biznes Buks, Dnipropetrovsk, Ukraine.
- hr-director.com (2019), "HR-brand: Articles. Corporate culture", available at: <https://www.hr-director.com/article/63176-hr-brend-19-m4> (Accessed 25 Aug 2020).
- Mokina, S.M. (2014), "The concept of the employer's brand: essence, functions, classification, tools of formation", Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'nogo universytetu. Ekonomichni nauky, vol. 6, no. 1, pp. 189-195.
- Katoen, R.J. and Macioschek, A. (2008), "Employer Branding & Talent Relationship Management. Improving the Organizational Recruitment Approach", available at: <http://www.bbh.ro/site/imagini/1023226514.pdf> (Accessed 25 Aug 2020).
- Vlasova, A. (2015), "HR branding", Shkola HRM, available at: <http://www.shkolahrm.ua/blog/hr/> (Accessed 25 Aug 2020).
- Lloyd, S. (2002), "Bringing from the inside out", Business Review, vol. 24, no. 10.
- Pysarevs'ka, H.I. Ahramakova, N.V. and Semenchenko, A.V. (2019), "HR-branding as a component of business strategy of the enterprise", Naukovy visnyk Kherson'skoho derzhavnoho universytetu, vol. 33, pp. 177-180.
- Sullivan, J. (2004), "Eight elements of a successful employment brand", available at: <http://www.ere.net/2004/02/23/the-8-elements-of-a-successful-employmentbrand/> (Accessed 25 Aug 2020).
- Riabokon' (Topchij), T. Kukharuk, O. Hasaj, L. Onypko, O. and Yarosh, M. (2016), HR-brendynh v Ukraini. Teoriia ta praktyka [HR-branding in Ukraine. Theory and practice], Dzhherela-M, Kyiv, Ukraine.
- Zbryts'ka, T. (2010), "HR-branding as a management tool of the organization", Ukrains'ka nauka: mynule, suchasne, majbutnie, vol. 14, pp. 14.
- Mykolajchuk, I.P. Sychova, N.V. and Chajka, L.O. (2019), "Formation of the concept of HR-brand of the enterprise", Visnyk Volyn'skoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu, pp. 91-98.
- Osovyts'ka, N. (2018), "Reasons for the need to manage the employer's brand", available at: <https://kiev.hh.ua/article/25653> (Accessed 25 Aug 2020).
- Makh, T. (2019), "Employer's brand: what it is, why, what are the types", SUNVERY, available at: <https://sunvery.com.ua/uk/brend-robotodavtsia-shcho-tse-take-dlia-choho-iaki-ie-vydy> (Accessed 25 Aug 2020).
- Liutyj, S. (2018), "HR-branding – how to manage the company's reputation on the Internet", available at: <https://blogchain.com.ua/hr-branding-iak-ypravliati-repytacieu-kompanii-v-interneti> (Accessed 25 Aug 2020).
- Universum (2020), "Majority of 'World's Most Attractive Employers' Say Hiring Environment Getting Harder Over Next Year", available at: <https://universumglobal.com/thank-you-employer-branding-now-2020/> (Accessed 25 Aug 2020).
- Bilorus, T.V. and Firsova, S.H. (2018), "Organizational support for the formation and development of the employer's brand", Biznes Inform, vol. 7, pp. 314-326, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_7_48 (Accessed 25 Aug 2020).
- Symphony Talent (2020), available at: <https://www.symphonytalent.com/en/services/> (Accessed 25 Aug 2020).

A. Stavtyskyy, Dr Hab in Economics, Associate Professor,
ORCID ID 0000-0002-5645-6758,
K. Molokanova, Economist
ORCID ID 0000-0002-6926-7171
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/3>
p. 20-31

MODELLING QUALITY OF LIFE IN UKRAINE AND EUROPEAN COUNTRIES

The article examines the concept of quality of life and reviews the history of its development in the scientific literature. It is explained why estimation of country's level of socio-economic development and quality of life can't be done only by evaluation of GDP per capita and other dimensions have to be included such as those, which influence material well-being (level of income, living conditions, basic expenses rate in total consumption, income inequality, etc.) and other areas of well-being (such as quality of education, healthcare, ecology, social equality). Dimensions that have to be included while estimating the level of quality of life have been defined by the most influential works in both the theoretical development of the concept and its practical application. Tendencies of changes of life-quality in European countries during 2008 – 2019 have been described. The development of the most important indicators that have an impact on life-quality has also been examined. The article analyses the features of methodology and application of dynamic stochastic models of general equilibrium (DSGE-models). DSGE-model has been built based on analysis of quality of life. Evaluation of the model made it possible to determine the most influential factors in terms of quality of life, estimate the level of quality of life in Ukraine and European countries and formulate general recommendations based on the country's weaknesses. The model can be used for analysis of life-quality for other countries as long as data of the indicators correspond with the values given by statistic services of the country. In case of necessity, the system of indicators used for estimation of the quality of life can be broadened or constricted.

1. Rokicka E. Welfare state at risk: Rising inequality in Europe – 2014 – c. 11-34 – URL: https://www.researchgate.net/publication/292383187_Welfare_state_at_risk_Rising_inequality_in_Europe_DOI:10.1007/978-3-319-01481-4
2. Pigou A.C. The Economics of Welfare. London: Macmillan, 1920.
3. Ruževičius J. Quality of Life and of Working Life: Conceptions and Research – 17th Toulon-Verona International Conference – 2014 – URL: https://www.researchgate.net/publication/281372752_Quality_of_Life_and_of_Working_Life_Conceptions_and_Research
4. Quality of Life: Facts and Views – Eurostat – 2015 – URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6856423/KS-05-14-073-ENN/742aee45-4085-4dac-9e2e-9ed7e9501f23>
5. Inglehart R. Culture shift in advanced industrial society. – Princeton University Press. – 1990
6. Scheuch K. E. The puzzle of "quality of life"/ D'Antonio W. V., Sasaki M., Yonebayashi Y. Ecology, society and the quality of social life. New Brunswick: Transaction Publishers, New York: The Free Press – 1994
7. Final report of the expert group on quality of life indicators. 2017 edition – Eurostat – 2017 – URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/7960327/KS-FT-17-004-EN-N.pdf>
8. Boarini R., Comolai M., Smithi C., Manchinii F., Keulenaer F. What Makes For A Better Life – OECD – 2012 – URL: https://www.researchgate.net/profile/Romina_Boarini
9. Kovtun N.V. Statystychni vymyruvannia yakosti zhyttia: mizhnarodnyi dosvid i praktyka vykorystannia v Ukraini, Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2014 – 4(157) – URL: <https://cutt.ly/vfaTBfM>
10. Kosny M., Piotrowska M. Assessment of Economic Security of Households Based on a Scenario Analysis – *Economies* – 2019 – URL: <https://www.mdpi.com/2227-7099/7/3/85/htm>. <https://doi.org/10.3390/economies7030085>
11. Hacker, J. S., Huber G. A., Nichols A., Rehm P., Schlesinger M., Valletta R., Craig S.– The Economic Security Index: A New Measure for Research and Policy Analysis. – Review of Income and Wealth– Vol. 60: S5–S32 – 2014 – URL: <https://doi.org/10.1111/roiw.12053>
12. Osberg L., Sharpe A. Measuring Economic Insecurity in Rich and Poor Nations. – Review of Income and Wealth –vol. 60: S53–S76. <https://doi.org/10.1111/roiw.12114>
13. Stavtyskyy A. V., Kozub M. B. Modeliuvannia nerivnosti dokhodu krain Yevropeiskoho Soiuzu – Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2019 – 4(205) – URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/205-4/5>
14. Stavtyskyy A.V. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia – K: AgrarMedia Group. – 2018. – 464 p.
15. Kydland F.E., Prescott E.C. Time to build and aggregate fluctuations – *Econometrica* – Vol. 50 No. 6 – 1982 – URL: <https://www.fep.up.pt/docentes/pcosme/S-E-1/kP-Econ.pdf>
16. Long J.B., Plosser C.I. Real Business Cycles – *Journal of Political Economy* – Vol. 91 No. 1 – 1983 – URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/261128>
17. Bazhenova O. V. Kontseptualni osnovy modeliuvannia vplyvu zovnishnikh zburen za dopomohoiu dynamichnoi stokhastychnoi modeli zahalnoi rivnovahy – Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky – 2016 – URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2016_32/zb32_07.pdf
18. Dotsey M. DSGE Models and Their Use in Monetary Policy –*Business Review* – 2013
19. Development and application of DSGE models for the German economy – Deutsche Bundesbank – 2008, URL: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/706888/3eeecccc9aae05b7c94bdd2f6c5a53f03/mL/2008-07-dsge-models-data.pdf>
20. Adolfson M. Monetary Policy Trade-offs in an Estimated Open-Economy DSGE Model – NBER WORKING PAPER SERIES – 2014 – URL: <https://www.nber.org/papers/w14510>. DOI: 10.3386/w14510
21. Medina J. P. Chilean Business Cycles Through the Lens of a Stochastic General Equilibrium Model – Central Bank of Chile Working Papers – 2007 – URL: <https://ideas.repec.org/p/chb/bcchwp/457.html>
22. Christiano L.J., Eichenbaum M. S., Trabandt M. On DSGE models – *Journal of Economic Perspectives* – Vol. 32, No. 3 – 2018 – URL: https://www.jstor.org/stable/pdf/26473067.pdf?ab_segments=0%2Fbasic_search_SYC5462%2Ftest&refreqid=fastly-default%3A2d17068f5c74a022771f40d62ba687c4
23. Social statistics – Eurostat – URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di04&lang=en
24. Subjective Well-Being in the EU. Statistics – Eurostat – 2018 – URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Subjective_well-being_-_statistics
25. World Bank Open Data – URL: <https://data.worldbank.org/>
26. PISA-2018 – OECD– URL: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf
27. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
28. Taxation Trends in the European Union – Eurostat – 2019 – URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2019.pdf

O. Cheberyako, Doctor of Historical Science, Professor

ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

O. Hnatiuk, Audit Expert,

ORCID ID: 0000-0002-7297-3931

Ernst and Young Audit services LLC, Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/4>

p. 31-41

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GENDER BUDGETING IN UKRAINE

On the way to the European community, Ukraine must implement a number of important transformations and reforms, among which the modification of the public financial management system is central. One of the characteristics of such reform is the adoption of a budget with a focus on gender.

Gender-based budgeting is a strategy to achieve equality between women and men, which focuses on how public resources are accumulated and spent. Gender orientation is a kind of way to improve budgeting, in which fiscal policy and administrative processes are structured taking into account gender equality.

The introduction of gender-based budgeting at the local level in Ukraine began in 2014. Ukraine has made significant progress in implementing its gender policy in recent years. However, it is worth noting that much remains to be done, as gender gaps still persist. As shows foreign successful experience (especially European Union) progress must follow two parallel paths. The first includes reinforcing gender legislation and specific implementation measures, integrating gender objectives and goals, strengthening the national gender mechanism, and putting them into practice. The second includes the implementation of an integrated gender approach in all strategies, policies, and reforms in Ukraine to ensure equal rights and opportunities for women and men in all spheres of public life.

1. Holynska O. V. Genderno-Orientovane Biudzhetuвання Yak Kryterialna Osnova Efektyvnosti Biudzhetykh Prohram / Olesia Volodymyrivna Holynska. // Mizhnarodnyi Naukovyi Zhurnal "Internauka" // . – 2018. – С. 16 – 21.

2. Official website of the State Statistics Service of Ukraine [El. resource] // State Statistics Service of Ukraine. – 2020. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Council of Europe [El. resource] // Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting(EG-S-GB), EG-S-GB(2004) RAPFIN; Equality Division, Directorate-General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, p. 10, 2005. – Access mode: <https://rm.coe.int/1680596143>.

4. Koliada T. A. Genderno-Orientovane Biudzhetuвання Sutnist Ta Perspektivy Zaprovdzhennia V Ukraini. Ekonomichnyi Visnyk. Seriya Finansy Oblik Opodatkuvannia. 2019. Vyp. 3. s. 80–88. doi: 10.33244/2617-5932.3.2019.80-88.

5. Gender budgeting [El. resource] // European Institute for Gender Equality. – 2020. – Access mode: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-budgeting#2>.

6. Stotsky J. Gender budgeting: fiscal context and current outcomes [El. resource] // International Monetary Fund working paper, WP/16/149, Washington DC. Elborgh-Woytek. K. et al. – 2013. – Access mode: <http://www.imf.org/external/>.

7. Stotsky J. Women, work and the economy: macroeconomic gains from gender equity [El. resource] // International Monetary Fund staff discussion note, SDN/13/10. – 2013. – Access mode: <http://www.imf.org/external/>.

8. Chermoshentseva N. Are they equal? How Ukraine deals with gender equality issues [El. resource] // Bureau of Gender Strategies and Budgeting. – Kyiv. – 2017. – Access mode: <http://prismua.org/en/pdf/%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B-%D0%B3/>.

9. Pro Vprovadzhennia Genderno Orientovanoho Biudzhetuвання Na Mistsevomu Rivni V Ukraini [El. resource] // 2019. – Access mode: http://grbproject.org/wp-content/uploads/2019/04/leaflet_webUKR.pdf – Назва з екрану.

10. Kyseleva O. Genderno Orientovane Biudzhetuвання V Ukraini [El. resource] / Oksana Kyseleva // GOB Projekt. – 2020. – Access mode: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>.

11. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Strategy for reforming the public financial management system for 2017-2020" [El. resource] // 2017. – № 142 – p. – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>.

12. Order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of Guidelines for the implementation and application of a gender-oriented approach in the budget process" [El. resource] // 2019. – № 1. – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>.

13. Order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of Guidelines for the preparation in 2019 of local budgets for the medium term" [El. resource] // 2019. – № 130. – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130201-19#Text>.

14. Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine "On approval of Methodical recommendations for assessing the gender impact of sectoral reforms" [El. resource] // 2020. – № 257. – Access mode: <https://www.msp.gov.ua/documents/5701.html>.

15. Order of the Ministry of Finance of Ukraine "About an estimation of efficiency of budgetary programs of the state budget" [El. resource] // 2020. – № 223. – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text>.

16. Pidsumky Proiektu Genderne Biudzhetuвання V Ukraini 2019 [El. resource] // GOB projekt. – 2020. – Access mode: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/02/GOB-Results-2019-Ua.pdf>.

17. Honiukova L., Bohdanova N. Instytutstionalizatsiia gendernoi polityky v Ukraini. Zbirnyk naukovykh prats NADU. Spetsvypusk /2020. s. 79–84. doi: 10.36030/2664-3618-2020-si-79-84.

18. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine [El. resource] // Ministry of Finance of Ukraine. – 2020. – Access mode: https://mof.gov.ua/uk/283-genderno-orientovane_biudzhetuвання_na_mistsevomu_rivni.

19. Herasymova V. O., Yakymenko S. O. Gender responsive budgeting as a vector of development of public finances. Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2 (42), 2019. С. 87–91. doi: <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2019-2-42-16>

20. Gender Budgeting in G7 Countries [El. resource] // International Monetary Fund. – 2017. – Access mode: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2017/05/12/pp041917gender-budgeting-in-g7-countries>.

21. Kselo R. Genderno orientovane biudzhetuвання v zakonakh pro biudzheth [El. resource] / Rezart Kselo // GOB projekt. – 2020. – Access mode: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>.

22. Shtanhl L. Genderno orientovane biudzhetuвання v Avstrii: rol rakhunkovoi palaty, yii audytorskoho dosvidu ta audytorski pidkhody u sferi gendernoi rinvnosti [El. resource] / L. Shtanhl, Kh. Ebner // GOB projekt. – 2020. – Access mode: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>. – Назва з екрану.

23. Economic Benefits of Gender Equality in the European Union: Report on the empirical application of the model [El. resource] // European Institute for Gender Equality. – 2017. – Access mode: <https://eige.europa.eu/publications/economic-benefits-gender-equality-european-union-report-empirical-application-model>.

24. Stavitskyi, A., Kharlamova, G., Giedraitis, V., Cheberyako, O., & Nikytenko, D. (2020). Gender question: Econometric answer. Economics and Sociology, 13(4), 241–255. doi:10.14254/2071-789X.2020/13-4/15

D. Cherednichenko, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Deputy Chair- State Commissioner Antimonopoly Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/5>
p. 41-47

EFFECT OF PRICE DISCRIMINATION IN DISCOUNTS FORM ON COMPETITION: NORMAL TRADE PRACTICES OR EXCLUSIONARY POWER TOOL

To define a tiny line between price discrimination in form of discounts as a normal trade practice and an exclusionary power tool, this article provides a systematization and classification of pro- and anticompetitive effects of rebates. The analysis is based on a review of economic literature, the competition law, competition cases, and respective court judgments.

Discounts are common practice across industries and countries. They can enhance competition and increase total welfare due to the positive effects of price discrimination such as higher output and lower cost, stimulation of buyer's demand and overcoming the coordination problems within the supply chain. However, under certain conditions discounts may harm competition when such practices are lead to exclusionary effects, rising rival's costs, predatory pricing or even most-favoured-nation issues.

Despite the possibility of maintaining higher prices due to rebates scheme, over enforcement in this area may have even more harmful effects on total welfare. It may stimulate non-dominant firms to avoid discounting practices and thus eliminate the procompetitive effects. The analysis of the recent practice of the Antimonopoly Committee of Ukraine and respective court decisions show the necessity of comprehensive analysis of both negative and positive effects of discounts in competition.

1. Case COMP/C-3/37.990 EC vs. Intel Corp 2009, available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XC0922\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XC0922(02)&from=EN).
2. European Commission, Roundtable on Bundled and Loyalty Discounts and Rebates submission to OECD, 2008, available at: http://ec.europa.eu/competition/international/multilateral/2008_june_rebates.pdf
3. Ignatyuk A. Economics of industry markets: a textbook, Kyiv, 2015.
4. Motta M. Competition Policy: Theory and Practice, Cambridge, 2004.
5. Chone Ph., Linnemer L. Nonlinear Pricing and Exclusion II. Must-Stock Products, Centre de Recherche an Economie at Statistique CREST, 2014.
6. Fletcher A., Williams M., Walker M. Predation and excessive pricing. Price discrimination, discounts, tying and bundling, London, 2017.
7. Marvel H., Yang H. Group purchasing, nonlinear tariffs, and oligopoly, 2007, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167718707001233>.
8. Price Discrimination. Background note by the Secretariat, OECD, 2016, available at: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2016\)15/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2016)15/en/pdf).
9. Geradin D. Separating pro-competitive from anti-competitive loyalty rebates: A conceptual framework, 2008, available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1259830.
10. Autorité de la concurrence, Loyalty rebates. Collection Les Essentiels, 2018.
11. Fumagalli C., Motta M. On the Use of Price-Cost Tests in Loyalty Discounts and Exclusive Dealing Arrangements: Which Implications from Economic Theory?, (2016), available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2851419.
12. DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses, European Commission, 2005.
13. Salop S., The Raising Rivals' Cost Foreclosure Paradigm, Conditional Pricing Practices, and the Flawed Incremental Price-Cost Test, Antitrust Law Journal, 2017.
14. Executive Summary of the Roundtable on Fidelity Rebates held at the 125th meeting of the Competition Committee of the OECD, 2016, available at: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/M\(2016\)1/ANN4/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/M(2016)1/ANN4/FINAL/en/pdf).
15. Case № 242-26.13 / 304-12 of the Antimonopoly Committee of Ukraine against Sanofi and distributors, 2017, available at: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=138187&schema=main>
16. Resolution of the HCSU dated 30.05.2019 on leaving the cassation appeal of the AMCU without satisfaction, available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82160067>.
17. Federico G. The Antitrust Treatment of Loyalty Discounts in Europe: Towards a More Economic Approach, 2011, available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2883846.
18. Calzolari G., Denicolo V. Competition with Exclusive Contracts and Market-Share Discounts, 2009, available at: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.103.6.2384>.
19. Gavil A., Kovacic W., Baker J., Wright J. Antitrust law in perspective, 3rd edn, West Academic Publishing, 2017.
20. Greenlee P., Reitman D., Sibley D. An Antitrust Analysis Of Bundled Loyalty Discounts, 2006, available at: http://www.stern.nyu.edu/networks/phdcourse/greenlee_reitman_sibley_Bundling_Royalty_Discounts.pdf.
21. Geradin D., Elhauge E., Global Competition Law and Economics, 2nd edn, Hart Publishing, 2011.
22. Fidelity Rebates. Background note by the Secretariat, OECD, 2016, available at: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2016\)5/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2016)5/en/pdf).
23. Eilat, Gilo D., Sagi G., Loyalty discounts, exclusive dealing and bundling : rule-of-reason, quasi-per-se, price-cost test, or something in between?, Journal of Antitrust enforcement, 2016.
24. Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated September 29, 2016 № 448-r, available at: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-448-r-vid-29092016>.
25. Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated 08.09.2016 № 415-r, available at: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-415-r-vid-08092016>.
26. Resolution of the KCCA dated 15.05.2017 on leaving the appeal of Venta LLC without satisfaction, available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66562888>.
27. Resolution of the KCCA of 18.02.2020 on leaving the appeal of the AMCU without satisfaction, available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87990834>.
28. Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated August 2, 2018 № 377-r, available at: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-377-r-vid-02082018>.
29. Resolution of the HCSU dated 03.03.2020 on leaving the cassation appeal of the AMCU without satisfaction, available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87995474>.
30. Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated 13.11.2018 № 621-r, available at: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-621-r-vid-13112018>.
31. Resolution of the KCCA dated 21.11.2019 on leaving the appeal of Artemsil without satisfaction, available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86277858>.

V. Shvets', Doctor of Economic Sciences, Professor
ORCID ID 0000-0001-8403-1813

E. Mykhalska, PhD in Economics, Assistant
ORCID ID 0000-0003-1921-6293

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667>. 2020/213-6/6

p. 48-54

STANDARDIZATION AND HARMONIZATION OF MANAGEMENT ACCOUNTING AND ECONOMIC ANALYSIS IN A TRANSITION ECONOMY

Globalization and integration processes require further improvement of accounting and analysis of each country to form common standards and principles of accounting and financial reporting. Avoidance of discrepancies and inconsistencies can be achieved through the transition and implementation of common accounting principles and interpretation of information for users to make effective management decisions. Standardization and harmonization of management accounting and economic analysis is a prerequisite for reforming the economy and governance system.

In the context of the transition of economic entities to international principles and standards of accounting and financial reporting, it is necessary to create their own national culture and accounting traditions through a system of accounting and analytical knowledge of all professionals who manage businesses. Is it possible to deny the fact that the head of the business entity signs the quarterly and annual financial statements, thereby confirming its reliability and completeness? Unfortunately, experience shows that not every manager is particularly immersed in the content of the financial statements he signs. It is known that reporting accounting and analytical information is an important investment and innovation resource that can create the most significant competitive advantages in terms of dynamism, variability and uncertainty, both internal and external.

As world practice shows, the reform of accounting and financial reporting systems of economic entities in countries with economies in transition and / or crisis should delay three important areas: a) revision of relevant regulations (adoption of new and / or improvement of existing ones, filling gaps, conflict resolution, etc.); b) creation and development of professional organizations of accountants and auditors; c) improvement of their vocational education systems.

In the long run, the state has all the necessary prerequisites to use accounting as a means of regulating the economy. However, this requires ensuring that the primary purpose of accounting is to provide reliable information to users, which in turn will ensure the comparability of the information contained in the financial statements.

1. Hopper, T., Lassou, P., & Soobaroyen, T. (2017). Globalisation, accounting and developing countries. Critical Perspectives on Accounting, 43, 125-148. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2016.06.003>.

2. Karthik Ramanna (2013). "The International Politics of IFRS Harmonization," Accounting Economics and Law: A Convivium, 3(2): 1-46. <https://doi.org/10.1515/ael-2013-000>.

3. Prochazka David (2017) "The Unintended Consequences of Accounting Harmonization in a Transition Country: A Case Study of Management Accounting of Private Czech Companies" // Contemporary Economics, vol. 11, no. 4, p. 443+.

4. Verona Roberto, Ghio Alessandro (2018) Accounting Practitioners Attitudes toward Accounting Harmonization: Adoption of IFRS for SMEs in Italy; Journal of International Accounting Research 17 (2): 103-122. <https://doi.org/10.2308/jiar-52278>.

5. Wang, C. (2014). Accounting Standards Harmonization and Financial Statement Comparability: Evidence from Transnational Information Transfer. Journal of Accounting Research, 52(4), 955-992.

6. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini" shchodo udoskonalennia deiakyykh polozhen" vid 05.10.17 r. № 2164-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua>.

7. Pro skhvalennia Stratehii zastosuvannia mizhnarodnykh standartiv finansovoi zvitnosti v Ukraini z zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy N 820 vid 07.11.2013 // Ministerstvo finansiv Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <http://minfin.gov.ua>.

8. Zasadnyi B. A. Oblikova polityka kompanii v umovakh zastosuvannia MSFZ // Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. – № 10 (163). – 2014. – s. 17-22

9. Mykhalska O. L. (2019) Upravlinskyi oblik ta analiz vyrobnychyykh vytrat / O. L. Mykhalska, V. H. Shvets. – K.: Vydavnychiy dim "Kondor", 224 s.

10. Normatyvno-metodychne zabezpechennia bukhgalterskoho obliku v umovakh zastosuvannia mizhnarodnykh standartiv finansovoi zvitnosti (2018) / Za zahalnoi redaktsiiei L. H. Lovinskoi. – K.: DP "Informu-analit. ahenstvo", 2018. – 163 s.

11. Rozvytok natsionalnoi systemy bukhgalterskoho obliku i kontroliu v Ukraini v umovakh yevrointehratsii (2017) : monohrafiia / Za zahalnoi redaktsiiei T. H. Melnyk. – K.: Kondor-Vydavnytstvo, 2017. – 226 s.

12. Rozvytok systemy obliku, analizu ta audytu v Ukraini: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia: zbirnyk tez dopovidei uchasnykiv KhUI Vseukrainskoi naukovo konferentsii. (2018). – K.: DP "Inform.- analit ahenstvo", 2018. – 163 s.

13. Shvets V. H. (2015). Teoriia bukhgalterskoho obliku: pidruchnyk. – 4 vyd. – K.: Znannia, 2015. – 572 s.

14. Hlobalni pryntsypy upravlinskoho obliku (2015). – 23 s [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: principles@cgm.org.

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Красота Олена Вадимівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: 067-941-66-40, krasota555@ukr.net

Красота Елена Вадимовна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории, макро- и микроэкономики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Krasota Olena – PhD in Economics, Associate professor, Department of Economics, Macro- and Microeconomics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Ситницький Максим Васильович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: 098-594-77-77, maksym.sitnicki@ukr.net

Кожухівська Анастасія Олексіївна – аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Ситницький Максим Васильевич – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой менеджмента инновационной и инвестиционной деятельности, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Кожуховская Анастасия Алексеевна – аспирант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Sitnicki Maksym – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Management of Innovation and Investment Activities Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Kozhuhivska Anastasiia – PhD Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Ставицький Андрій Володимирович – доктор економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: 067-755-56-47, a.stavytskyi@gmail.com

Молоканова Катерина Юріївна – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Ставицкий Андрей Владимирович – доктор экономических наук, доцент кафедры экономической кибернетики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Молоканова Екатерина Юрьевна – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Stavytskyi Andriy – Dr Hab in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetic Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Molokanova Kateryna – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Чеберяко Оксана Вікторівна – доктор історичних наук, професор кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: 067-321-24-48, 063-750-90-65, cheberyako@ukr.net

Гнатюк Оксана Юріївна – експерт із аудиту ТОВ "Ернст енд Янг Аудиторські послуги", Київ, Україна

Контактна інформація: oxanagnatiuk224@gmail.com

Чеберяко Оксана Викторовна – доктор исторических наук, профессор кафедры финансов, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Гнатюк Оксана Юрьевна – експерт по аудиту ООО "Эрнст энд Янг Аудиторские услуги", Киев, Украина

Cheberyako Oksana – Doctor of Historical Science, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Oksana Hnatiuk – Audit Expert Ernst and Young Audit services LLC, Kyiv, Ukraine

Чередніченко Дар'я Петрівна – аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, заступниця Голови – державна уповноважена Антимонопольного комітету України

Контактна інформація: 095-270-14-06, darya.cherednichenko@gmail.com

Чередниченко Дарья Петровна – аспірант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, зампредседателя – государственная уполномоченная Антимонопольного комитета Украины, Киев, Украина

Cherednichenko Daria – PhD Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Deputy Chair – State Commissioner Antimonopoly Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Швець Віктор Григорович – доктор економічних наук, професор кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: 066-788-80-13, v_shvets@ukr.net

Михальська Олена Леонідівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

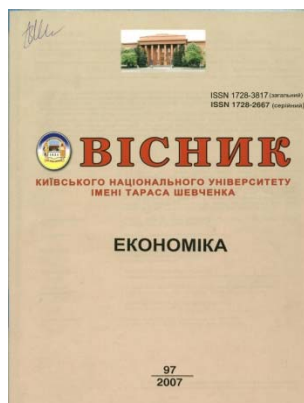
Контактна інформація: 050-355-48-91, olena.mykhalska@gmail.com

Швец Виктор Григорьевич – доктор экономических наук, профессор кафедры учета и аудита, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Михальская Елена Леонидовна – кандидат экономических наук, ассистент кафедры учета и аудита, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Shvetz' Victor – Doctor of Economics, Professor at the Department of Accounting and Auditing Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Mykhalska Olena – PhD in Economics, Assistant at the Department of Accounting and Auditing, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка – це рецензований, цитований у міжнародних наукометричних базах науковий журнал, що видається із 2017 року шість разів на рік і присвячений дослідженням в економічній сфері. Журнал видається з 1958 року

Атестовано

Внесено до Списку друкованих періодичних видань, що включаються до Переліку наукових фахових видань України (категорія "Б") Наказом Міністерства освіти і науки України 17.03.2020 № 409

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13

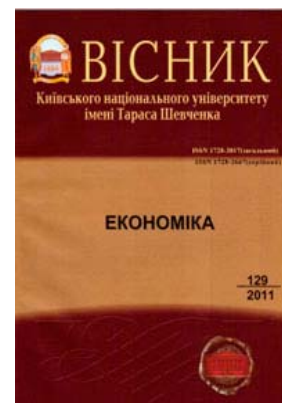
Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".

Свідоцтво внесено до Державного реєстру

ДК № 1103 від 31.10.02

Адреса видавця: 01601, Київ-601, б-р Т. Шевченка, 14

Індексується в таких міжнародних наукометричних базах та депозитаріях:
 ERIH PLUS, OUCI, ПИЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2019 = 100), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, DOAJ, ProQuest, CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals IndexGIGA Information Centre, WoS ESCI (under evaluation), Cabell's, Scopus (under evaluation) etc.

DOI префікс: 10.17721 (з 2013)

Редакційна колегія Вісника Київського національного університету імені Тараса Шевченка. ЕКОНОМІКА схвалює ті рукописи, що відповідають загальним критеріям значущості в економічній галузі:

- оригінальні статті з фундаментальних і прикладних досліджень;
- тематичні дослідження;
- критичні відгуки, огляди, думки, коментарі й есе.

Проблематика:

- актуальні проблеми економіки й економічної теорії;
- менеджмент;
- маркетинг;
- міжнародна економіка й економічні відносини;
- облік, аудит та оподаткування;
- фінанси, банківська справа та страхування;
- підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- економіко-математичне моделювання та інформаційні технології в економіці.

Запрошуємо науковців до співпраці!

Статті можна подавати впродовж року чотирма мовами:
 українською, російською, англійською та німецькою.

Приймаємо файли на e-mail: bulletin.economics@gmail.com
або на сайт: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua>

Наукове видання

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЕКОНОМІКА

Випуск 6 (213)

Редактор англійського тексту – *М. В. Петровський*, канд. філол. наук, доц.

Редактор *І. Кирницька*

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 7,32. Наклад 300. Зам. № 220-9959.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е6.
Підписано до друку 17.12.20

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"

Б-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua
http: vpc.univ.kiev.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02